ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

اوزبکستان ادبیاتی و صنعتی

1991

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1 НОЯБРЬ, № 44 (3148). ЖУМА

СУВЕРЕН ДАВЛАТЛАР АҲДЛАШУВИ

БУГУНГИ КУНДА ҳужжат қабул қилиш, уни имзолаш катта воқеа эмас. Довруғи осмонга олиб чиқилган не-не ҳужжатлар, неча ўн минглаб, юз минглаб қарорлар, битиму келишувлар, олий даражадаги аҳдлашувлар қандоқ имзоланган бўлса, худди шундоқ қолиб кетгани, халққа сариқ чақалик ҳам наф келтирмагани маълум. Йўқ, мен бу билан битим тузишдан, келишишдан, аҳдлашишдан фойда йўқ, барибир ҳеч нима ўзгармайди, демоқчи эмасман. Ваъда вафоси билан, қарор ижроси билан, деган гап бор. Бундан бир ярим аср аввал Бельгияда «Ҳаракатдаги транспортда тик туриш мумкин эмас», деган қонун қабул қилинган экан. Бор-йўғи бир жумладан иборат бу ҳужжатга мана юз эллик йилдирки, социализм тили билан айтганда, оғишмай амал қилинади. Ҳайдовчига ҳам, йўловчига ҳам фойда, жамият манфаатдор.

Ҳафта ичида Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти Россия ва Украина раҳбарлари билан ғоят муҳим ҳужжатларга имзо чекдилар. Марказда собиқ иттифоққа тегишли мол-мулкка эгалик даъволари кучаётган, жойларда эса наинки жумҳуриятлар, мухтор ўлка ва вилоятлар ҳам ўзликларини турфа хил кўринишларда намоён этаётган бир пайтда бу икки аҳдлашувни чин маънода ижобий баҳолаш, суверен давлатимиз ташқи сиёсатининг дастлабки дадил қадамлари деб тушуниш жоиздир. Мустақилликнинг дастлабки кунлари мен «галдаги вазифа — суверен давлатнинг шаклу-шамойилларини яратишдан иборат», деб ёзган эдим. Ўзбекистон Республикаси расмий делегациясининг Оқ уйга ташрифи, Украина делегациясининг Тошкент аэропортида расман кутиб олиниши, Москва ва Тошкентдаги расмий музокаралар, ҳар икки томон халқлари манфаатларига хизмат қиладиган аниқ-равшан шартномаларнинг имзоланиши ўша шаклу шамойилларни эслатмайдими? Мустақил давлат фуқаролари сифатида биз бундан ифтихор қилмоғимиз лозим.

Ўзбекистон билан Россия ўртасида имзоланган ҳужжатларнинг бош мағзи — бу тенглик, суверен давлатчилик эътирофидир. Томонлар ўзаро муносабатларида бир-бирларининг суверенитетини ва ҳудудий яхлитлигини ҳурмат қилишга, ҳар бир шахсга ирқи, жинси, диний ёки сиёсий эътиқодидан ёки бошқа ҳолатлардан қатъий назар фуқаролик, сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ҳамда маданий ҳуқуқ ва эркинликлар кафолатини таъминлашга келишиб олдилар. Музокаралар якунларига доир расмий ахборотнинг 6-моддасида қуйидагиларни ўқиймиз: «Ўзбекистон Республикаси билан РСФСР иқтисодий суверенитетни ўзаро ҳурмат қилиш асосида тенг ҳуқуқли иқтисодий ҳамкорликни амалга ошириб, иқтисодий ва молиявий муносабатларнинг барча масалалари, шу жумладан, Шартномавий нархлар воситаси ва даражалари, жаҳон нархлари асосида ўзаро ҳисоб-китобга ўтиш босқичлари, қимматбаҳо қоғозлар ҳаракати, транзит юк ташиш юзасидан маслаҳатлашувлар ўтказиб турадилар».

Бир қарашда эътироз билдирадиган жойи йўқ. Муҳим масалалар юзасидан маслаҳатлашиб турилади, маслаҳатли тўй эса тарқамайди. Аммо кўнгилда хавотир уйғотадиган бир неча жиҳатлар ҳам мавжудки, бу ҳақда биз ҳам ўзаро маслаҳатлашиб олмоғимиз даркор.

Биринчи хавотир. Қимматбаҳо қоғозлар, яъни пул ҳаракати. Ельцин Россия халқ депутатларининг наббатдаги навбатдан ташқари съездида мамлакат тақдири учун бутун масъулиятни бўйнига олиб ўзининг янги радикал ислоҳотлар программасини эълон қилди. Унинг асосида хусусий секторга янада кучлироқ таяниш, эркин нархлар сиёсатини йўлга қўйиш ётади. Яъни Россияда нарх-наво кескин кўтарилади.

Хавотир шундаки, бу нарса РСФСР билан иқтисодий ҳамкорликда бўлган барча жумҳуриятлар молиявий ҳаётига таъсир кўрсатмай қолмайди. Сариқ чақачалик ҳам мадори қолмаган қоп-қоп қоғоз пуллар бир вақтлар очликдан силласи қуриб биз томонларга йўл олган самараликлардай оқиб кела бошлайди. Олой бозори ҳозир кирганни тишламоқда. Унда нима бўлади?

Хўш, суверен давлатнинг раҳбари бу хусусда ён атрофидаги суверен давлатларнинг раҳбарлари билан маслаҳатлашдими? Мен матбуотда Б. Ельцин мазкур программаси мазмунидан АҚШ Президенти Ж. Бушни хабардор қилганлигини ўқидим, холос. Тўғри, кейинги пайтларда игнага ип ўтказадиган бўлсак ҳам Қўшма Штатлардан «фотиҳа» олиш, катта Оқ уйга ахборот бериб туришга одатланиб бормоқдамиз. Лекин, нафсониятимизни ҳам ўйлайлик-да: масаллиғ биздану маслаҳат улардanми?

Иккинчи хавотир ҳужжатларда айтилган ҳар икки томон фуқароларининг ҳақ-ҳуқуқларини таъминлаш кафолати билан боғлиқ. Москвада такси ҳайдовчилари ҳамкасбларининг ўлдирилиши муносабати билан ялпи иш ташлаганлари, пойтахтнинг асосий кўчаларида ҳаракат тўхтаб қолганлиги матбуотда айтилди. Уларнинг жиноятчиларни топиш, жазолаш, ҳайдовчилар хавфсизлигини таъминлаш тўғрисидаги талаблари ўринли. Аммо «кавказликларни, ўрта осиёликларни бундан буён машинамизга йўлатмаймиз. Рус миллатига мансуб бўлмаган ҳаммани Москвадан қувиб чиқиш керак», деган даъватлари-чи?

Давоми еттинчи бетда

ЙЎЛИМИЗ

Газетамиз жумҳурият ва унинг меҳнатсевар халқи билан бирга мустақиллик ва эркинлик сари қадам ташлади.

Шу сондан эътиборан у энди мустақил ҳафталик газета сифатида чиқади.

Кунн кеча газета ижодий жамоаси ўз умумий йиғилишида қизғин ва жиддий муҳокамадан сўнг шундай қарорга келди.

Олдимизда турган ғоятда катта вазифаларни ҳисобга олган ҳолда ҳафталик жамоаси муассисликни тўла ўз уҳдасига олди. Бозор иқтисодига ўтиш шароитлари ҳозирда биздан шундай масъулиятни талаб қиляпти. Мустақиллик — барча соҳаларда ақл-идрок билан мустақил иш юритиш, ҳар нарсага холис кўз билан қараш, холис, ҳалол, ўта ҳаракатчан ва эркин бўлишликни тақозо этади. Ҳафталик ўз бош йўналишини оғишмай давом эттиради: ўзбек адабиёти ва адиблари, санъати ва санъаткорлари, маданияти ва маданият намояндалари ҳаётини ёритади, улар ижодий манфаатларини кўзлайди. Улар қилаётган ишларнинг равнақи учун жон куйдиради.

Ҳафталик Ўзбекистон мустақил жумҳуриятининг ижтимоий ҳаёти, воқелигини кенг ёритади. Турмушимизнинг барча қатламларига теран кириб бориш, ўз ахборотларида тўла ҳалол ва холис бўлишни мақсад қилиб олади.

Ўзбек халқи маданиятининг жаҳон халқлари маданиятларидаги ўрни ва уларнинг ўзаро уйғунликлари ҳамда ҳамкорликларини изчил тарзда ёритиб боради.

Бу бир ойлик ёки бир йиллик иш эмас. Бу бизнинг жуда узоқ йилларни қамраб оладиган ишимиз.

Халқимиз ўзининг кўп ўзак ишончларидан маҳрум бўлган. Кўп ҳолларда ўзлигини йўқотиш хавфига дуч келган. Бизнинг бош мақсадимиз халқимизни ўз кучига, ўзига ишонтириш. Халқ ўзига, ўз кучига ишонсагина фаровон, озод, эмин яшайди. Ўзига ишонсагина ўз худо берган ерига ишонади, уни севади, унинг учун фидокорона тер тўкади.

Халқ яхшиликни амалий ҳаётда кўриши керак. Унинг томирида яхшилик оқиши керак. Бунинг учун вужудимиздан ўтмиш қарамлик, эрксизлик иллатларини қатъият ва чидам билан сиқиб чиқаришимиз керак. Ҳар қандай ноқобиллик, ҳар қандай нобакорлик, ҳар қандай кўзи юмуқлик, ҳар қандай қуллуқчилик ва ҳар қандай бефарқлик жамоатчилик томонидан кескин рад этилиб бориши зарур. Ҳафталик мана шу йўлда изчил амалий чиқишларини давом эттиради.

Ҳафталик халқнинг истиқлолий онгининг уйғониши ва унинг маънавиятини шу йўлда тарбияланиши ҳозир энг муҳим вазифа деб ҳисоблайди.

У халқ манфаати ва мустақиллик, демократия, эркинлик манфаати учун хизмат қилади.

Ҳафталик ўтган йиллардаги энг яхши анъаналарини сақлайди. ва шу билан бирга ўзининг янги ижтимоий шароитдаги янги қиёфаси учун курашади.

Ҳафталик халқнинг севимли газетаси деган баҳони қозонган экан, бу зиммамизга ғоят улкан масъулият юклайди. Мазмундорлик, қизиқарли бўлиш, ахборотларнинг бойлиги ва ранг-баранглиги, ишончли далолатларга асосланиш, юқори савиядаги профессионализм — биз халқимизнинг қошига ҳам, дунёга ҳам ана шу сифатлар билан чиқишни истаймиз. Шуларни назарда тутган ҳолда биз таҳрир ҳайъатимизни ҳам ишчи ҳайъат тарзида янгидан туздик. Ҳафталикнинг низомини ишлаб чиқдик ва қабул қилдик. Ишимизда демократизмни тўла таъминлаш, ҳафталик савиясини тўхтовсиз яхшилаб бориш мақсадида жамоатчилик кенгаши очдик. Кенгаш аъзоларидан жиддий амалий ёрдам ва маслаҳат кутамиз.

Ҳафталик ўз ўқувчиси билан тирик. У мустақиллик йўлини муҳаббатли халқ билан бирга ўтишни истайди. Йўлимиз — шу йўл. Жонбозлигимиз — шу жонбозлик. Сиздан эса хайрихоҳлик кутамиз.

ҲАФТАЛИК ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

ХОРИЖДАН ХАТ

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР БИРЛИГИ РАИСИ МУҲТАРАМ ОДИЛ ЁҚУБОВГА ТОШКЕНТ ШАҲРИ, ПУШКИН КЎЧАСИ, 1-УЙ

Ожизона шахсимни Ўзбекистон Ёзувчилар бирлиги аъзолигига қабул қилинганлигим ҳақида юборган самимий телеграммангизни севинчлар ичинда олдим. Зоти олингизга, қурултой вакилларига ва бирликнинг ҳамма аъзоларига менга кўрсатилган ишончлари ва самимиятлари учун чандон раҳматлар билдираман.

Агар Ёзувчилар бирлигининг демократия, миллатпарварлик, инсонпарварлик ва туйғуларнинг миллий онгла англашларига итоат этган йўл-йўриқлари асосида хизматда бўла олсам, ўзимни бахтли ҳисоблайман. Менга бердикларингиз шарафни ҳаётим бўйинча ташимак мен учун бир шарафли вазифадир. Миллатимизга, шу жумладан, Ёзувчилар бирлигининг ҳамма аъзоларига бахтлар-олиматликлар тилаб тураман.

Туганмас эҳтиромларим билан:
Доктор Боймирза ҲАЙИТ

ИСТИҚЛОЛ КАРВОНИ

Пахтамизнинг режаси тўлди. Бободеҳқон бир фурсат тин олди. Ҳорғин чеҳрасида ташвишлар ғубори тарқаб, табассум жилва қилгандай бўлди.

Негаки, бу камтарин хирмонларни бободеҳқон ўз фарзандларини эгатларда лой кечдириб, муз қотган чаноқлардан суғуриб эмас — осойишта меҳнат билан уйди. Пахтани ёвуз сиёсатга айлантириб, элнинг кўзига «олабўжи» қилиб кўрсатиб эмас — оддий юмушга айлантириб уйдик бу хирмонларни! Ёппасига қиз-жувонлардан «пахтакорлар мажбурий армияси» тузиб ёхуд мурғак болакайларни заҳар анқиб ётган эгатлар узра «тариқдек сочиб» эмас, техникани техникадек ишлатиб, ақлимизни пешлаб, ҳушимизни йиғлаб уйдик бу оппоқ хирмонларни!

Тўғри, беш бармоқ баробар эмас. Қайлардадир ҳамон қамчисидан қон томган эски раҳбарларнинг ярқсиз услублари яшаб ҳам келаётгандир. Бироқ улар моддий манфаатдорлик усулларига асосланган янгича иш юритиш тизимларига ўз ўрнини бўшатиб беришга кун сайин мажбур бўлиб бормоқда. Бу йилги меҳнат жабҳалари бу ҳақиқатни ҳаммага бирдек аён кўрсатди-қўйди.

Шу боис мустақиллигимизнинг илк кузи шукуҳи ўзгача. Унинг хирмонлари тоза ва мусаффо. Наинки хирмонлари, бу хирмонларнинг юзага келишига пешкашлик қилган ишбошиларнинг ҳам дили ғуборлардан фориғ, юзи эл олдида ёруғдир. Фақат кўнгилда бир иштибоҳ туғилаётир. Биз пахта режамиз тўлган кунларнигина эмас, энди омборларимиз донга тўлган кунларни, ўзбек ўзини ўзи ғалла билан, картошка билан таъмин этиш йўлида қўйган қутлуғ қадамларни ҳам шундай ёруғ юз билан нишонлаш имконини топсак. Қани эди узоқдаги қуйруқдан яқиндаги ўпкани афзал билиб ўз дастурхонимизни ўзимиз безасак!

Бугунги иқтисодий тизимларимиз шу йўл сари бошлаб бормоқда. Фақат биз оддий деҳқону қуйи бўғин ишбошилари онгида тезроқ инқилоб қилиб, бу жараёнларни янада тезлаштириб юборсак — халқимиз ўз қаддини тез тиклаб олган, дўсту душманнинг «ана очлик бостириб келаётир» қабилидаги қутқуларига учмай яшаган бўлармидик?!

Сирасини айтсак, пахтанинг бир қисмидан воз кечиб ғалла экиш урф бўла бошлади. Эҳтиёткорлик, иккиланишлар билан бўлаётган эса-да бу жараён ўзига йўл очаётир.

Шу боис биз бугун юқоридан имдод кутмай, даласининг бир чеккасидан пахта билан баробар нонимиз — ғалламизга ер очган эрларни қутлаймиз. Пахта майдонларини юз-юз элликка эмас, минг-минг гектарларга қисқартириб, яна ўша ҳосилни бераётган абжир ва ишбилармон деҳқонларимизга таъзим қиламиз. Ғўзанинг энг серҳосил ва тезпишар, баракали навларини, ҳатто рангли пахталарни кашф этиб, умумий ҳосилни кўпайтиришга эмас — ерларимизни тежашга, бошқа экинлар экишга имкон яратаётган олиму тажрибакорларга «ҳорманг» деймиз. Сўнгги икки-уч йил ичида фермерликка, ижарачиликка кенг йўл бериб, асл деҳқонларга эркини қайтараётган ишбошиларга қуллуқ!

Ўзбек элининг турфа бурчакларида — Хоразму Сурхон кенгликларида, Фарғонаю Бухоро манзилларида мўл ҳосил қувончлари, хуш кайфият кезиб юрган ушбу лаҳзаларда ижод аҳлининг хаёлидан кечаётган ўйлар шулардир.

ДЎСТЛИК — РОБИТАИ, ВОСИТАИ ОЛАМИЁНДИР

Бундан бир неча йил муқаддам ёзувчи Дадахон Нурий хонадонида Ҳиндистон ва Покистон адабиётининг кўзга кўринган намояндалари — машҳур шоирлар Файз Аҳмад Файз, Ғулом Раббоний, Тобон, романнавис ёзувчи, таниқли давлат ва жамоат арбоби Картар Синг Дугаллар меҳмон бўлишган, ўшанда аллома Файз қуйидаги фикрни ўртага ташлаганди:

— Тошкент — халқларимиз юрагига яқин шаҳар! Айни шу ерда тинчлик битими имзоланган. Унинг қай даражада мустаҳкам бўлиши кўпроқ биз ижодкорларнинг хатти-ҳаракатига боғлиқ. Келинглар, мана шу хонадон Ҳинд — Пок халқларининг биродарлик хонадонига айланиб қолсин. Бу ерда тез-тез учрашиб турадиганлар сафи кенгаяверсин!

Номи жаҳонга таниқли оташин шоирнинг бу орзу ниятлари мана шу кунларга келиб амалга ошаётганининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Ҳинд ва урду тилларини яхши биладиган адибимизнинг ҳозир мезбонликдан қўли бўшамай қолди. Деҳли-ю Карачидан уни «қоралаб» Тошкентга келадиганлар анчагина.

Яқинда исломободлик фуқаро Ғулом Расул жаноблари «янги очилган консулхона шу ердами?» деб тўғри ёзувчимиз эшигини қоқиб келди. Кимдир манзилгоҳни шундай деб берибди...

Майли, яхши ният — ярим давлат, дейди доно халқимиз. Бизни йўқлаб келадиган бундай дўстлар сафи қанча кўпайса, шунча яхши!

Азиз муштарийлар! Ҳозир биз Покистон — Ўзбекистон халқлари ўртасида боғланажак дўстлик алоқаларининг янги босқичи арафасида турибмиз. Шу муносабат билан эътиборингизга адиб Дадахон Нурийнинг «Табани» ён дафтарига ёзувлар» туркумидаги қораламаларидан баъзиларини ҳавола этмоқдамиз.

«ТАБАНИ» ЁН ДАФТАРИГА ЁЗУВЛАР

Дадахон НУРИЙ

«ТУРОН ТУПРОҒИДАНМАН...»

Мирзо Ғолиб портрети

Ўзбекистонлик ҳиндшунослар — ҳинди-урду забон билимдонларининг устози, бир неча йил Тошкентда яшаб, шу тилдан сабоқ берган Деҳли университетининг профессори доктор Қамар Раис «Бепоён осмон сатҳида чарақлаб турган ёруғ юлдузлар ичида фахрлансангиз арзийдиган сизларнинг юлдузларингиз ҳам анчагина. Пайт келадики, уларни «кашф» этасизлар, қадрига етасизлар», деган гапни тез-тез қайтарар эдилар.

Ўша йиллар бу гапнинг маъносини унча англаб етмагандик.

Мана, бир неча йилки, халқимиз ўзлигини намоён қиладиган кунларга етиб келганига шукрона қилиб яшамоқда. Узоқни кўришдан маҳрум қилувчи «парда»ларни йиртиб, ўз «юлдуз»ларини истаб топмоқда, қадриятини тикламоқда.

Бизнинг байналмилалчилигимиз фақат қизил туғларга сиғинишни ўргатган Октябрь инқилобидан бошланмаган, балки унинг сарчашмалари бир неча асрлар нарироққа бориб тақалишини энди баралла овоз билан айтиш пайти келди: қарангки, яқин-яқингача ёнгинамиздаги Покистон ўртага қўйилган кўринмас «тўсиқлар» билан биздан шунчалик «узиб» ташланган эдики, у мамлакат ҳақида оддий тасаввурга ҳам эга эмасдик. Ваҳоланки, халқларимиз ўртасида қадим-қадимдан чамбарчас боғлиқлик бор. Бунга томирларимизда жўш уриб турган Заҳириддин Муҳаммад Бобур авлодларининг қони гувоҳ!

Шу ерда оддий бир мисолга тўхталиб ўтиш жоиздир: Тошкент шаҳрининг энг катта, кўркам боғ-роғли маҳаллаларидан бири Ҳиндистон яриморoли халқларининг (шунингдек, ўзбек халқининг ҳам!) ардоқли шоири Мирзо Ғолиб номи билан юритила бошлади. Ҳозир у ерда халқ ҳашари йўли билан «Ғолиб масжиди» қурилмоқда.

Кейинги йилларда бу маҳалла покистонлик, ҳиндистонлик меҳмонларнинг тез-тез ташриф буюрадиган қадамжо ерига айланиб қолганлиги бежиз эмас!

Мирзо Ғолиб — ўзбек халқининг ҳам буюк шоири, дедик. Чунки Ҳиндистонни тарихан кашф этган бизнинг буюк ватандошимиз Ал-Беруний каби, ўз шеърияти билан Покистону ҳиндистонликлар қалбини забт этган Мирзо Асадуллахон Ғолиб асли юртдошимиздир. У замона зайли билан Ҳиндистонга бориб навкарлик қилган Қўқонбекхоннинг набираси, Абдуллабекхоннинг ўғлидир.

Ғолиб ўзининг келиб чиқиши, авлодлари шажараси ҳақида «оддийгина туркийдурмиз» деб ёзади ва таржимаи ҳол шеърини қуйидаги жумлалар билан бошлаб, авлодлари киндик қони тўкилган ер қаерда эканлигини шундай таърифлайди:

Ғолибни ким десангиз, Турон тупроғиданман,
Самарқандлик миришкор деҳқон қароғиданман.

Мана шу сатрларнинг ўзи ҳаммамиз қондошлик ришталари билан бир-биримизга боғлиқ эканлигимизни кўрсатиб турибди. Бу риштадорлик ипларини янада мустаҳкамроқ қилиб қайтадан тикламоғимиз зарур.

Давоми иккинчи бетда

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАЛАРИ ИТТИФОҚИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

М. Мирсаидовни Ленин ордени билан мукофотлаш тўғрисида

Совет адабиётини ривожлантириш ва тарғиб қилишдаги катта хизматлари, самарали жамоат фаолияти учун «Гулистон» журналининг бош муҳаррири **Мирмуҳсин МИРСАИДОВ Ленин** ордени билан мукофотлансин.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқининг Президенти

М. ГОРБАЧЕВ

Москва, Кремль.
1991 йил, 22 октябрь

СУРАТДА: қурилаётган Мирзо Ғолиб маҳалла масжидининг лойиҳаси

А. ТЎРАЕВ суратга олган

«ВАСВАСА»НИ КИМ ҚЎЗҒАЯПТИ?

Ҳозир ғаройиб даврда яшаётибмиз. Ҳар ким ўз фикрини хоҳлаган шаклда баён қилиши мумкин. Хулласки, мустақиллик. **Ўзбекистон республикаси**да нашр этилаётган «Правда Востока» газетаси ҳам ўзини мустақил ҳисоблайди. Демак, хаёлига нима гап келса эълон қилавериш рўзноманинг ўз ихтиёрида. Биз бу жараённи албатта қўллаб-қувватлаймиз.

Бироқ эрким ўзимда деб ҳар қандай одам ўтганга ҳам, кетганга ҳам тош отаверса-чи? Бозорга кириб бузғунчилик қилаверса-чи? Бундай «эркин» хатти-ҳаракатларни қадим замонларда халқ ҳам «эркин» усулда жазолаган, яъни тошбўрон қилган, бигизлаган ва ҳоказо. Менинг ушбу маломатномани ёзишимга мазкур рўзноманинг шу йил 29 октябрь сонида босилган «Топонимик «васваса» деган хат сабаб бўлди. Хат муаллифи, такрор айтамиз, ҳар хил васвасаларни ёзавериши мумкин. Бироқ рўзноманинг ўз нуқтаи назари, яъни позицияси бўлиши керакми, йўқми? Васваса хатнинг мазмуни қуйидагидан иборат: гўёки Тошкент шаҳрида «Москва» меҳмонхонасининг номини «Чорсу»га айлантириб нотўғри иш қилган эмишмиз. Ҳолбуки, Москва шаҳрида бир кўча Навоий номига қўйилган эмиш. Ажабо, улуғ бир шаҳарда ёлғиз Навоийга қўйилган бир кўчанинг номи дўстларимизга кутилмаган ҳодисадек туюлибди-да. Буларга Москвада Навоийнинг номига кўча қўйилганлиги шу даражада кўриниб қолибди-да. Қарангки, шу биттагина кўчани ҳам эринмай миннат қилишаяпти.

Энди Тошкент шаҳримизга қайтайлик. Мен «Болалар дунёси» магазини атрофида истиқомат қиламан. Дўрмондаги Ёзувчилар боғига муттасил қатнаб тураман. Хориждан келган меҳмонларни шу боққа бошлаб бораётиб, доимо бир йўлдан юраман. Табиийки, меҳмонга йўл-йўлакай атроф-манзилларни таништиришга тўғри келади. Мана бошладик: **Пушкин** кўчаси, сал юриб **Гоголь** кўчаси ва **Гоголь** ҳайкали, бир бекат нарироқ юргач **Жуковский** кўчаси ёнидан ўтгач **Пушкин** майдони ва **Александр Сергеевич** ҳайкали. Сал ўтмасдан **М. Горький** майдони ва Қаландар **Горький**нинг бронза қоматига дуч келасиз. Шу билан сафаримиз тугади деб ҳисоблаймиз. Ундан нарёғи **Луначарский** шоҳкўчаси бошланади. Ушбу йўлнинг ўнгига ҳам, сўлига ҳам назар ташласангиз, албатта, бирон бир овруполик устознинг номига дуч келасиз.

Хорижлик меҳмонлар менинг ушбу таништирувимни эшитгач, кўпинча ажабланиб бир савол беришади: «Ё тавба, мен Ўзбекистонга келдимми, ёҳуд бошқа бирор Русия шаҳридаманми? Наҳотки, бирор манзилга номи арзигулик ўз кишиларинг ўтмаган бўлса?».

Мен бир қаламкаш сифатида юқорида исмлари қайд этилган буюк адибларга сира ҳам шак келтирмоқчи эмасман. Аксинча, бундай олижанобликни юксак маданият белгиси деб ҳисоблайман. Масалан, кўҳна Римда Ибн Сино номи билан аталган кўча бор. Менинг юқоридаги маломатли гапимни маҳдудлик деб ҳисобламанг. Гап бошқа ёқда. Ўзи ёнай-ёнай деб турган пиликнинг устидан мой қуйиш ёхуд арининг уясига чўп тиқиш кимга зарур бўлиб қолди экан? Ўзбек ва турк месхетияликлар ўртасидаги ёки Ўш воқеалари шунга ўхшаш масъулиятсиз рўзномаларнинг қутқуси билан авж олиб кетмаганмикан? Мен ушбу луқмани дафъатан ёзаётган эмасман. Афсуслар бўлсинким, мўътабар газетамиз сувни лойқалатишни кўпинча хуш кўради. Беташвиш калла ҳам каллами, деганларидек, йўқ жойдан жанжал қўзғамаса газета муаллифларининг қичимаси тутади, шекилли. Ахир ўйлаш керак, айрим одамларга каттакон бир халқнинг хатти-ҳаракатини, инон-ихтиёрини назорат қилишга ким маънавий ҳуқуқ берибди? Шу қилиқни Қурия ёхуд Покистонда намойиш қилиб кўрсинлар-чи? Даъвойимиз ҳавойи бўлмаслиги учун баъзи мисолларни эслатиб ўтиш жоиздир. Масалан, Бўстонлиқ табиатига муносабат, давлат тили масаласи ва ҳоказоларда рўзнома кўпчилик халқнинг иродасига тескари, васваса қўзғовчи, эҳтиросларни алангалатиб, анчайин вазмин одамларни ҳам жунбушга солувчи чиқишларни ўзига эп кўриб келди.

Ўзбекда қўрққан олдин мушт кўтарар, деган гап ҳам бор. Шу ўринда Насриддин Афанди ҳақидаги бир латифани ҳам келтириб ўтай. Афанди бировнинг боғига ўғриликка кирибди ва қўлга тушибди. Боғ эгасининг «Нега бировнинг мулкида юрибсан?» деган саволига Афанди жавоб қайтариб: «Нега хотинингга ковуш олиб бермадинг?» деган экан. Боғбон ҳайронлик билан Афандига дебди: «Сенинг боққа ўғирликка тушишинг билан менинг хотинимга кавуш олиб берган-бермаганимнинг нима алоқаси бор?». Шунда Афанди жавоб қайтарибди: «Тақсир, бошқа бирор важ кўрсата олмасам нима қилай?».

Ўзбекистон ўз мустақиллигини эълон қилган экан, ҳақиқатчиликка даъвогар айрим рўзномалар бу боғда ўзини ўша Афанди сингари тутмоқдалар. Балки бундан буён кўчаларга, манзилгоҳларга, қолаверса, болаларимизга қандай ном ва исм қўйишда, аёлларимизнинг нечта фарзанд кўришини белгилашда шу рўзномадан маслаҳат сўрармиз? Балки, «Отдан тушган билан эгардан тушмайди», деганининг маъноси мана шудир. Ушбу жараённи, яъни манзилгоҳларни номлаш каби юмушларни халқнинг ўзи ҳал қилаётир. Тошкент шаҳар ижроқўми ҳузурида Атамалар комиссияси ишлаб турибди. Биз бу нозик масалага ҳушёрлик ва холислик билан муносабатда бўлишимиз керак. Ўйлайманки, Ўзбекистон республикасида нашр этилаётган юқорида номи зикр этилган рўзнома муҳаррири, Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, дўстим Рубен Акопович Сафаров менинг ушбу гапларимни тўғри тушунар.

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон халқ шоири

Ушбу саҳифа Ўзбекистон ва Покистон халқлари анъанавий дўстлигига бағишланади

Дўстлик — восита, робитаи оламиёндир!

رابطۂ عالم کا واسطہ ہے دوستی۔

یہ صفحہ ازبیک اور پاکستانی عوام کی قدیم دوستی میں ایک تاریخی موڑ کا نقیب ہے۔

اس سرزمین ہیں عظیم لوگوں نے جنم لیا ہے۔ یہ سرزمین ابن سینا، الخوارزمی، البیرونی، امام اسماعیل بخاری امام الترمذی، امیر تیمور، الغ بیگ اور بابر جیسی فاضل و دانا شخصیتوں کی جائے پیدائش ہے۔ ماوراءالنہر نے ایسے ہی عظیم تحفے دنیا کو پیش کیے ہیں۔ آپ یہاں آئے ہیں۔ اپنے ہر لمحے کی قدر کیجئے۔ ان لوگوں کی مقدس روحیں آپ کی مدد کریں گی۔ ان عظیم روحوں سے ضرور استفادہ کیجئے گا۔

عبدالستار سفیر پاکستان
کا تاشقند ہیں پاکستانی
طلباء سے خطاب۔
۱۰ مئی ۱۹۸۸ء

Бу ер буюк уламолар, донғи жаҳонни тутган Ибн Сино, Ал-Хоразмий, Ал-Беруний, Имом Исмоил Бухорий, Имом Ат-Термизий, Амир Темур, Улуғбек, Бобур каби фозилу доноларни етказиб берган Мавороуннаҳр деб аталувчи юртдир. Уларнинг киндик қони шу ерда тўкилган. Сиз бу кутлуғ заминга илм истаб келгансиз. Ўтаётган ҳар бир дақиқанинг қадрига етинг. Сизларга ўшал донишманд боболарнинг руҳи мададкор бўлсин.

Абдул САТТОР,
Покистон ҳукуматининг Москвадаги фавқулодда ва мухтор элчиси
(Тошкент Олий билимгоҳларида таълим олаётган покистонлик талабалар билан бўлган учрашувда сўзланган нутқдан. 1988 йил, 10 май.)

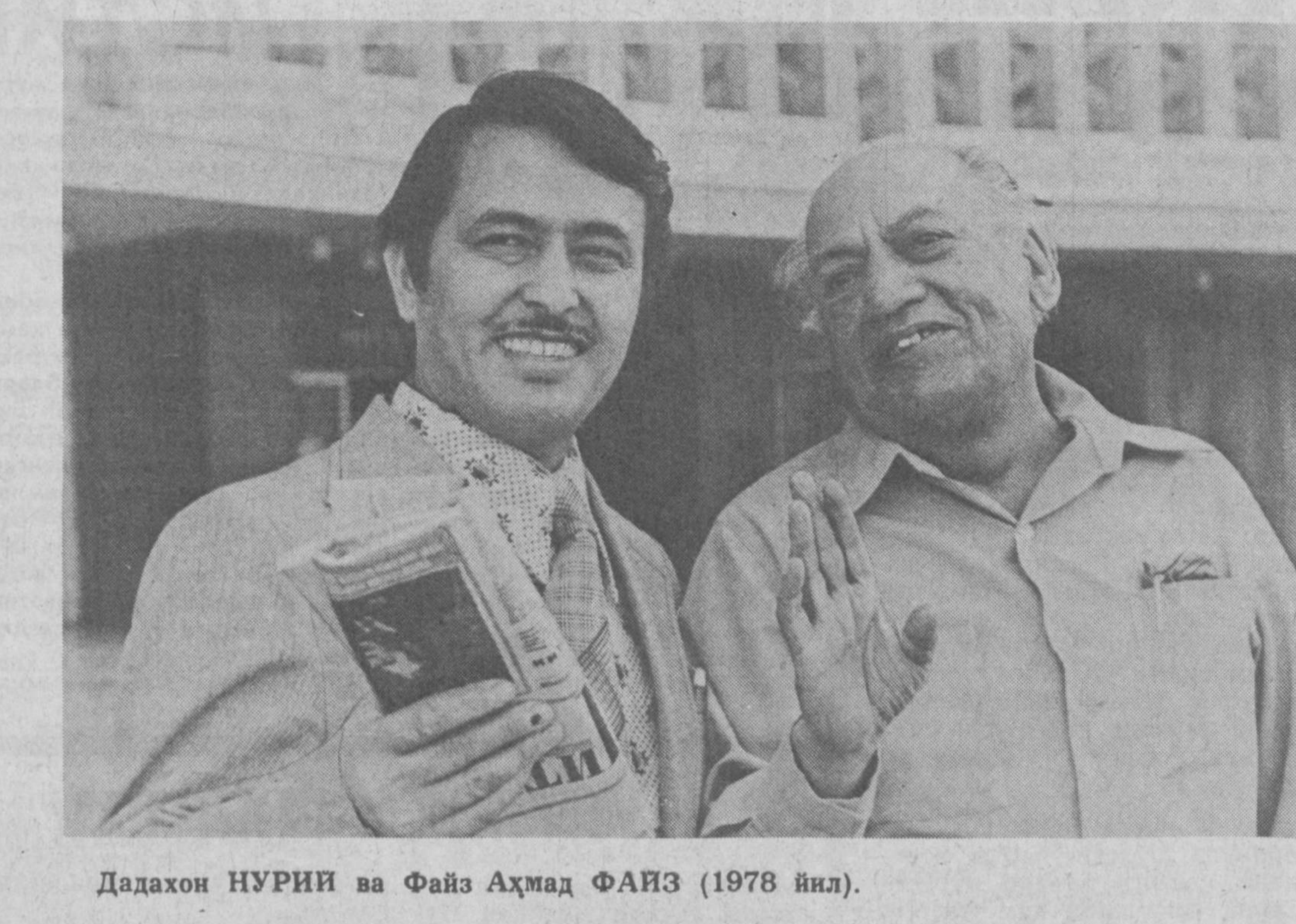

Дадахон НУРИЙ ва Файз Аҳмад ФАЙЗ (1978 йил).

Tabani
GROUP OF COMPANIES

Қутлов

ҚУЁШЛИ ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИНИ, ЖУМҲУРИЯТ РАҲБАРЛАРИНИ ИНҚИЛОБИЙ ТОЗАРИШ ВА БУЮК ИСТИҚЛОЛ БИЛАН ЧИН ЮРАКДАН МУБОРАКБОД ЭТАМАН.

«ТАБАНИ» ҚОМПАНИЯСИ ПОКИСТОН ВА ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚЛАРИ МАНФААТЛАРИ ЙЎЛИДА БУЮК ИПАК ЙЎЛИ АНЪАНАЛАРИНИ ТИКЛАШ, ИҚТИСОДИЙ ВА МАДАНИЙ АЛОҚАЛАРНИ МУСТАҲКАМЛАШ ТАРАФДОРИДИР.

Компаниямиз ана шу эзгу мақсад йўлида бир қатор ишларни амалга оширмоқда.

БИЗ ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШГА, ИҚТИСОДИЁТИНИ СОҒЛОМЛАШТИРИШГА ХИЗМАТ ҚИЛАДИГАН БАРЧА АМАЛИЙ ТАКЛИФЛАРНИ ҚЎРИБ ЧИҚИШГА ТАЙЁРМИЗ.

«ТАБАНИ» ҚОМПАНИЯСИ НОМИДАН «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ МУШТАРИЙЛАРИГА ЎЗИМНИНГ ЭЗГУ НИЯТЛАРИМНИ БИЛДИРАМАН, ИСТИҚЛОЛ ЙЎЛЛАРИДА БАХТ ВА ОМАД ТИЛАЙМАН.

Муҳаммад АББОС ХОН,
«Табани» компаниясининг Ўрта Осиё ва Қозоғистон жумҳуриятларидаги мухтор вакили

Тошкент, 700077, Луначарское шоҳкўчаси, 115. «Саёҳат» меҳмонхонаси. 319-хона.

Телефон: 686735
Факс: 686755
Телекс: 116108 РТВ

«ТАБАНИ» ЁН ДАФТАРИГА ЁЗУВЛАР

ШОИРДАН ЭСДАЛИК

1978 йили Тошкентда Осиё ва Африка ёзувчилари бирдамлиги анжуманининг йигирма йиллигини байрам қилиш кунлари яқинлашиб келарди. Ўшанда уюшмамиз раиси Комил Яшин мени чақиртириб, тантаналарда иштирок этиш учун Файз Аҳмад Файз келяпти, у билан олдин ҳам учрашиб мулоқотда бўлган экансиз, кутиб олишда иштирок этасиз, деб қолдилар.

Улкан шоир номини эшитишим билан ҳаяжонланиб кетдим. Чунки бирмунча вақт муқаддам қайсидир хорижий матбуот Файз Аҳмад Файзнинг саломатлиги ёмонлашди, бундан Покистон ҳукуматининг (биз ўша пайтларда энг ашаддий диктаторлардан бири деб атовчи) бошлиғи ташвишга тушаётганини изҳор этди, деб хабар тарқатганди.

Демак, Файз соҳиб бизларга меҳмон бўлиб келаётган экан, унинг соғлиги жойида...

Қарангки, бутун анжуман давомида Файз Аҳмад Файзга мезбонлик қилиш менга топширилди.

Бир куни шоирга ҳамроҳ бўлиб келган москвалик таржимон Мила Васильева «Яқинда Файз соҳибнинг бир жилдли асарлар тўплами рус тилида босилиб чиққан экан. Шундан бирон дона ҳам излаб тополмадик. Бу ерда бўлса керак дейптилар. Мабодо топиб беролсак, шоирга жуда катта туҳфа бўларди», деб қолди. Айни пайтда бу жиддий масалада ёрдам беришни уюшмадагилар ҳам илтимос қилишди. «Биласан, бунинг сиёсий аҳамияти бор» дея таъкидлаб қўйдилар Рамз ака.

Шоирнинг ғазалиёти, насрий асарлари, кузатишлари, кундалик ва эсдаликларидан иборат «Сайланма асарлари» менда бор эди. Уни шоир хонадонимизга ташриф буюрган кун тақдим этдим. Шунда у «мени қарзга ботирдингиз. Дарвоқе, уни қайтараман» деди кулиб.

Шоир юртига кетиш олдидан менинг қўлимга салмоқли бир китобни тутди. Бу унинг 65 йиллик муборак ёши муносабати билан чоп этилган қарийб минг саҳифали «Фан ва шахсият» номли тўёна куллиёт эди. Диққатга сазовор яна бир жойи шундаки, Бомбайда чоп этилган бу улкан китобнинг қатор суратли саҳифалари Файзнинг Ўзбекистонимизда бўлишига бағишланган эди.

Зарварағига илиқ сўзлар битиб ўз «қарзи»ни узган, улкан шоирнинг бу эсдалиги ҳозир мен учун китоб жавонимдаги энг ноёб бойлик ҳисобланади...

Дарвоқе, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмамиз раҳбарияти ҳам Файз Аҳмад Файзни кутиб олишдаги хизматларимни юқори баҳолаб, «Фахрий ёрлиқ» билан мукофотлашган. У ҳам шоир номи билан боғлиқ бўлганлиги учун менга қадрли.

ЭЛЧИНИНГ САФАРИ

(Ўз дипломатик фаолиятини жумҳуриятимизни зиёрат қилишдан бошлаган Абдул Саттор жаноблари ҳақида)

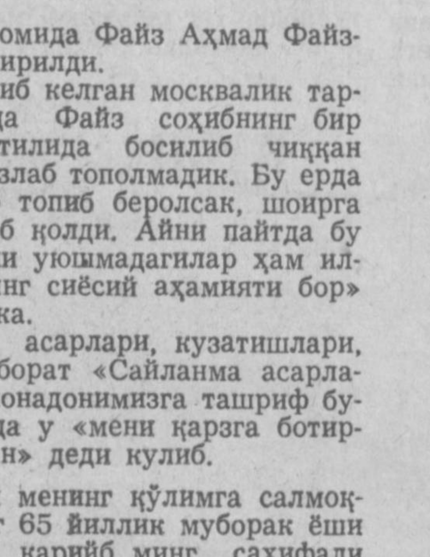

Уч йилча муқаддам, айни табиат гулларга бурканган баҳор оқшомларидан бирида телефон жиринглаб қолди:

— Ассалому алайкум! Мен Москвадан қўнғироқ қиляпман. Абдул Сатторман. Бу ерга Покистон ҳукуматининг янги элчиси бўлиб келдим. Лекин ҳозир таътилдаман, ишга тушишимга ярим ойча вақт бор. Шунинг учун оддий саёҳатчи фуқаро сифатида рафиқам билан Ўзбекистонни зиёрат қилиб қайтиш ниятидамиз. Тахминан ўн кунга! У ерда бизнинг фуқаро Муҳаммад Аббос Хон ҳам бор. Агар таклиф этсаларингиз яхши бўларди. Ҳозир бунинг қийинчилиги йўқ...

Меҳмонлар ростданам ҳеч қандай монеликсиз Тошкентга учиб келишди.

Биз режаларни Муҳаммад Аббос Хон билан биргаликда иложи борича у кишининг хоҳишига қараб тузишга ҳаракат қилдик. Айниқса, ўта билимдон, мушоҳадаси кенг бу сиёсий арбобнинг зиёлилар, ўзбек адиблари, муфти Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари билан учрашишга, Тошкентдаги музейлар, тарихий обидалар билан танишишга иштиёқи баланд эди.

Сафарни рассомлар ҳузурига ташриф буюришдан бошладик: ўзбек мусаввирчилигида ўзига хос Беҳзодона мактаб яратган улуғ мусаввир Чингиз ака Аҳмаров билан учрашув у кишида катта таассурот қолдирди.

Ёзувчилар уюшмасида адиблар ва адабиётшунослар билан бўлган мулоқот ҳали-ҳали кўпчиликнинг эсидан чиқмаса керак. Айниқса, меҳмон «Улуғбек хазинаси»ни янгидан-янги тарихий фактлар билан бобма-боб таҳлил қилиб берганида Одил ака ҳам, йирик адабиётшунос олим Матёқуб ака ҳам лол қолдилар, офарин деб юбордилар. Абдул Саттор асардаги Хўжа Аҳрор образининг яратилишида «социалистик реализм»га оғиб кетилганини таъкидлаб ўтдилар...

Биз эркаклар қанчалик замонавий бўлмайлик, энг юқори мартабаларга эришмайлик, барибир шарқона удумнинг «қули» бўлиб қолаверамиз. Ҳар доим ҳам овруполикларга ўхшаб рафиқаларимизни қўлтиқлаб юравермаймиз.

Буни мен меҳмонлар ташриф буюришган куннинг индинига элчининг рафиқалари Ясира бегимнинг гапларидан сездим. У киши кексаларга хос беозор овоз билан:

— Ўғлим, зерикканга ўхшайман! Бу ерда ҳам намоз ўқийдиган, мўмин-мусулмон менинг тенгдошларим бордир. Ният қилиб, мендан ёдгорлик бўлиб қолсин деб, ўзим билан битта Қуръони шариф олиб келганман. Шу муқаддас китобни топширсам.

Бегим гапларини тушундим. Ҳамкасб танишларимиздан бирининг намозхон кекса бувиси бор эди. Учрашув режасини унга етказдик. Розилигини олдик, кутадиган бўлди.

Биз Ясира бегимни йўл-йўлакай ўша хонадонда қолдириб, Хастимомдаги диний назорат бошқармасига — муфти ҳазратлари ҳузурига ўтиб кетмоқчи эдик, бироқ режамиз бузилди: танишимизнинг масъулроқ лавозимда ишловчи оила аъзоларидан бири «бу қандай бўларкин, бизга гап тегиб қолса керак», дегандай гап қилибди...

Аёлларга хос ясан-тусан қилиб меҳмондорчиликка ошиқаётган Ясира бегимнинг беғубор табассум балқиб турган чеҳрасига кўзим тушди-да, беихтиёр ёшликдан бир кўрпада тепишиб катта бўлган Ҳожиакбар (Шайхов)ларнинг Ҳастимомдаги катта қадимий ҳовлиси ва шу хонадон бекаси Муяссар бонуни эсладим.

Телефон дастасини кўтардим:

— Муяссархон! — (ўта эркалик қилибми, биз Ҳожиакбар билан у кишини шундай деб чақиришга одатланганмиз) Покистондан сизни йўқлаб меҳмон келган. Отлари Ясира бегим. Худди сизнинг ёшингизда, ўзингизга ўхшайдилар ҳам. Насиб қилса пешин намозини бирга ўқийсизлар.

— Вой, болам, келаверинглар, эшигимиз катта очиқ...

Мартабали меҳмонни муфти ҳазратлари пешвоз чиқиб кутиб олдилар... Кўчанинг шундоқ бу тарафидаги саришттагина, райҳон ҳидлари ҳамма ёқни тутиб ётган ҳовлида маҳалланинг тўрт-беш қария аёллари кутиб туришган экан:

— Вой, ўргилиб кетай меҳмон, қадамларингизга ҳасанот!

Қайсидир Шарқ файласуфи айтган экан: аёлларни дунёнинг тўрт бурчагидан келтириб қўйсангиз, дарров бир-бирлари билан тил топишиб олишади. Чунки бутун инсониятнинг онаси — улар!..

Хастимомга қилинган сафар муқаддимаси шундан иборат бўлдики, муфти ҳазратлари ҳузурида қарийб беш соатча давом этган дўстона суҳбатдан сўнг Покистон ва Ўзбекистон халқларига тинчлик, осойишталик, равнақ ва ривож тилаб фотиҳа ўқилди.

Хайр-маъзурлашиб ташқарига чиқарканмиз, Абдул Саттор Аббос Хон икковимизга юзланиб, узр оҳангида:

— Сал бўлмаса режаларингизни бузиб қўйишимга оз қопти! Муфти ҳазратлари мушоҳадаси кенг, ғоят билимдон уламо одам экан. Гурунгга берилиб кетиб, вақт ўтганини сезмай қолибман, — дедилар.

«Дунёнинг аёллари йиғилган» ҳовлига кириб келганимизда дастурхон устида гурунгни қиздириб ўтирган оппоқ рўмол ўраган қарияларнинг қай бири Ясира бегим эканлигини ажратолмай қолдик.

Шу куни бўлган яна бир учрашув ҳақида алоҳида тўхталиб ўтишга тўғри келади. Кечқурун «Ўзбекистон» меҳмонхонасининг ресторанига қарашли заллардан бирига тўкин дастурхон ёзилди. Элчи жанобларининг Тошкентда билим олаётган покистонлик талабалар билан танишув кечаси бўлди. Қарийб ўттиз нафар толиби билим — йигитлар ичида меҳмон сифатида таклиф этилган ёлғиз мен эканман, холос.

Абдул Саттор, Ясира бегим кириб келишганда ғалағовур бўлиб турган зал бирдан сув қуйгандай бўлиб қолди. Меҳмонлар тўрдан жой олишгач, бу кечани уюштиришда елиб-югурган Аббос Хон ўрнидан туриб жимликни бузди:

— Сафир жаноблари билан ушбу дастурхон атрофида бўладиган гурунгдан аввал ҳар ким қисқача маълумот бериб, ўзини таништирсин, лўнда қилиб хоҳиш-истагини айтсин!

— Қани бўлмаса, сиздан бошлаймиз, — деди Абдул Саттор чап ёндаги биринчи талаба «меҳмон»га ишора қилиб.

Ҳамма ўзини бирма-бир таништира бошлади: Покистоннинг палончи шаҳар ёки туманиданман, Тошкентдаги палон олийгоҳда таълим оламан. Истагим...

Бу ерда ҳозир бўлган кўпчиликнинг «истаги» жиддий муаммолардан иборат эди. Афғонистондаги уруш туфайли паспорт ололмай, ўз ота-онасини йиллаб кўролмай юрганлар анчагина экан. Элчи буларни ён дафтарига қайд қилиб борарди.

Кутилмаганда талабалар қаторида одоб сақлаб ўтирган каминага навбат келиб қолди. Ёнимдаги нотаниш «ҳамюрт» ўзингни таништира қол энди, дегандай биқинимга туртиб қўйди. Худди шу пайт элчи жаноблари:

— Эшитамиз сиздан! — дедилар жиддий оҳангда.

Аввал сўзлаганларга тақлид қилиб, сиполик билан ўрнимдан турдим. Ўзимни таништириб, Тошкент олийгоҳини аллақачон битирганлигимни айтдим. Сўнг: «Истагим шуки, муҳтарам Абдул Саттор жаноблари, сиз янги элчи бўлиб келган экансиз, Ўзбекистон билан Покистон халқлари ўртасидаги дўстлик алоқалари тикланишига алоҳида эътибор берсангиз. Ўзингизга маълумки, Ҳиндистон билан муносабатларимиз анча мустаҳкам», дедим.

Меҳмоннинг жиддий чеҳраси бирдан ёришиб кетди.

— Ваҳ, ваҳ, — деди у киши ҳаяжонини яширолмай залдагиларга қараб. — Бу ҳамма муаммоларни ҳал қиладиган заруратдир! Албатта, бор диққат-эътиборни шунга қаратаман!

Талабалар ичида бирдан жонланиш бўлди. «Ваҳ, ваҳ» деган ҳаяжонли маъқулловчи овозлар эшитилди. Ҳатто орқароқдан кимдир менинг номимни айтиб: «Зиндабад! Зиндабад!» — дея шиор ташлади ҳам...

Ўзбекистон шаҳарлари, Бобур қадамжолари бўйлаб қилган сафаридан сўнг Абдул Сатторни Москвага кузатиб қўйдик. Орадан кўп ўтмай марказий газеталар Покистоннинг янги элчисига ишонч қоғози топширилганлиги ҳақида расмий хабарни эълон қилди.

Шуни очиқ айтиш мумкинки, қисқа давр мобайнида мамлакатларимиз, жумладан Ўзбекистон — Покистон халқлари ўртасидаги дўстлик алоқалари янги ривож босқичига кўтарилди. Бунда, албатта, Абдул Сатторнинг хизматлари катта эканлиги тан олинди. Ҳатто мафкураси «бегона» давлатларнинг элчихона ходимлари фаолиятига ўта эҳтиёткорлик билан баҳо беришга ёки умуман оғиз очмасликка одатланган «ТАСС»дай ахборот даргоҳи ҳам у кишининг номини тилга олиб, фаолиятига бағишланган таҳсинли хабар тарқатгани бунинг яққол мисолидир...

Менимча, бунинг оддий сири бор: пок эътиқод, яхши ниятларни амалга оширмоқ учун келган элчи жанобларига буюк боболарнинг руҳи мададкор бўлди.

Яқинда яна телефон жиринглаб қолди. Таниш овоз:

— Москвада сизларни кўп кутдик. Учрашолмадик. Ўзбекистонни яна бир бор зиёрат қилмоқчи эдик. Афсус, вақт зиқ. Деҳлига кетаяпмиз. Шояд ўша ерда учрашсак!

— Иншоолло, насиб этса учрашамиз, жаноб Абдул Саттор, — дедим ва у кишининг елкасига юкланган янги хайрли ишларга ривож тиладим.

ЖОНКУЯР

(Покистонлик қаламкаш дўстим, тижоратчиларимизга ўрнак бўлгудек ишбилармон инсон Муҳаммад Аббос Хон ҳақида сўз)

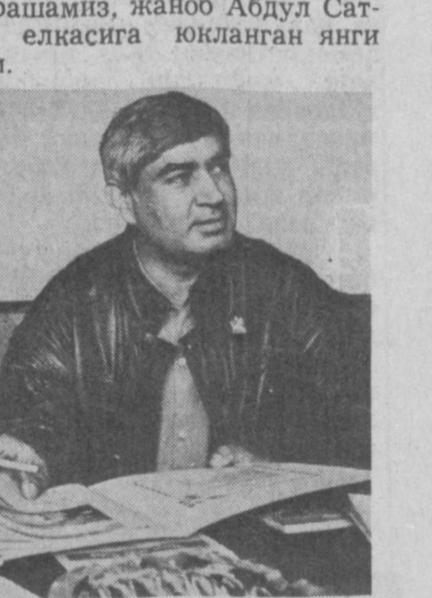

Ҳозирги пайтга келиб, Покистон билан мустақил жумҳуриятимиз ўртасида иқтисодий, маданий алоқалар, дўстона муносабатлар кундан-кун ривож топиб бораётган экан, баъзилар ўйлаганидек, бу жараён тўсатдан пайдо бўлиб қолгани йўқ, унинг замини чуқур. Узоқ йиллардан бери шу кунлар келишига умид боғлаган, яхши ният билан баҳоли қудрат ўз ҳиссасини қўшиб келган, ёрдамини дариғ тутмаган кишилар анчагина. Улар ичида хорижий дўстларимиз ҳам йўқ эмас. Шулардан бири Покистоннинг энг иқтидорли ёзувчиси номини олишга муяссар бўлган, «Аиш эдвард» олтин перо мукофотининг совриндори Муҳаммад Аббос Хондир.

Аббос Хон билан мен кўпдан буён танишман. У Тошкент политехника олий билимгоҳини битиргач, Ўзбекистон радиосининг чет элларга бериладиган ҳинд ва урду тилидаги эшиттиришлар редакциясида адабий муҳаррир бўлиб ишлай бошлади. Шунингдек, ёзувчи ҳам мақоланавис сифатида ижод билан жиддий шуғулланиб келмоқда. Узоқ йиллардан бери Покистон ҳамда Ҳиндистоннинг йирик матбуот органи ҳисобланувчи «Жанг», «Наваи вақт», «Қовми вақт», «Ахбари нав», «Аман», «Озер интернейшл», «Рапна», «Жалва» каби қатор рўзнома ҳамда жаридалар саҳифаларидан унинг номи тушмай келаётганлигининг боиси шунда. Ҳозиргача бу ижодкорнинг Ўзбекистон хусусида, халқимиз турмуши, ҳаёт тарзи, маданиятимиз ва адабиётимиз ҳақида эълон қилган кенг мушоҳадали мақола ва хабарларининг ўзи мингдан ошиб кетган, тўпласа катта китоб бўлгудек.

Бу мақолаларнинг ҳар бири ўз вақтида умумий ном билан «Иттифоқ», ҳатто хорижда «Рус» деб аталувчи мамлакатда ўзбеклар ҳам борлиги, улар қарийб йигирма миллион нуфузли, бой маданиятли халқ эканлиги ҳақида ҳақиқатнома бўлиб янграган, бизнинг қадриятларимизга холисона туриб баҳо берилган.

Мен пайтдан фойдаланиб, шуни таъкидлаб ўтмоқчиманки, ҳамкасбимизнинг мана шу хайрли ижодий фаолиятини муносиб тақдирлаш пайти келди...

Маълумки, савдо-тижорат қадим-қадимдан халқларни бир-бирига боғлаб, яқинлаштириб келган энг самарали омил ҳисобланган. Аббос Хон қадимий Ипак йўли савдо анъанасини тиклаш, бекилиб қолган бу йўлларни қайтадан очиш масаласини узоқ йиллардан бери ўз асарларида кўтариб келади. Шу анъана асосида Ўзбекистон билан тўғридан-тўғри алоқалар боғлаш кераклиги ҳақида ўзбек матбуоти саҳифаларида ҳам чет эл матбуотида қатор мақолалар туркумини эълон қилди. Покистоннинг дунё билан савдо қилувчи йирик тижорат фирмалари бошлиқларига мурожаат этиб, очиқ хатлар йўллади... Бевосита (Москвасиз) савдо алоқаларини бошлаш имкониятларини тушунтирди. Ниҳоят, бу уринишлар, елиб-югуришлар беҳуда кетмади: йирик «Табани» савдо-тижорат фирмаси таваккал деб «алоқа»га чиқди. Бироқ икки-уч йил олдинги қайта қуриш оқсоқланиб ётган даврга хос шубҳаланишлар, бунинг оқибати нима бўларкин, дея иккиланишлар анча вақт ўз таъсирини ўтказиб келди. Аббос Хоннинг ярим сочи мана шу пайтда оқариб кетди, десам хато бўлмас.

Ўша кунлари Фарғона йўлларида тасодифан учратиб қолган бу покистонлик тижорат «элчиси» ҳақида таниқли шоиримиз Эркин Воҳидов матбуотда шундай деб ёзганди: «Куюнчак, ишнинг кўзини биладиган бу йигитга қулоқ солмоғимиз, жаҳон тарозусининг ҳалоллик қонунияти асосида савдо-сотиқ учун бағримизни кенг очмоғимиз лозим».

Дарвоқе, бундан уч йилча муқаддам Покистон ҳукуматининг янги элчиси Абдул Саттор жаноблари жумҳурият ёзувчилари билан бўлган учрашувда:

— Халқларимиз тарихи бир-бири билан қадимдан узвий боғлиқдир. Шундай экан, маданият, адабиёт ва тижорат соҳасида сизлар билан яқиндан алоқаларни ўрнатишдан манфаатдормиз. Иншоолло, бу ерда Муҳаммад Аббос Хондай вакилларимиз бор экан, бу ниятлар амалга ошгай, — деган эди.

Минг қатла шукурки, ҳозир бу яхши тилаклар амалга ошаётганининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Жаҳондаги қарийб барча ривожланган мамлакатлар билан савдо-сотиқ олиб борадиган «Табани» фирмаси яқинда Тошкентда ўз ваколатхонасини очди. Ҳар икки мамлакат — Ўзбекистон, Покистон учун катта имкониятлар яратувчи кўпгина фойдали режалар ишлаб чиқилмоқда, шартномалар тузилмоқда. Ўзаро ҳамкорликда кичик корхоналар қуриш ишлари бошлаб юборилди.

«Табани» савдо фирмаси билан Ўзбек ҳаво йўли бирлашмаси ўртасида имзоланган шартномага мувофиқ, куни кеча — 30 октябрь тун соат иккиларда Тошкент — Карачи — Исломобод — Тошкент маршрути бўйича биринчи тижорат ҳаво кемаси жумҳуриятимиз тайёрагоҳига қўнди. Унда фирманинг бошлиқларидан Ёқуб Табани жаноблари ҳам пойтахтимизга келди. («Табани» бош бошқарувчиси Хўжа Муҳаммад Сиддиқ Ёқуб Табани жаноблари ҳисобланиб, у кишининг беш нафар ўғиллари: Аъзам Табани, Ёқуб Табани, Абдулрауф Табани, Иброҳим Табани, Исмоил Табанилар фирманинг асосий иш юритувчилари ҳисобланадилар.)

Ваколатхона бошлиғи Муҳаммад Аббос Хоннинг қўли-қўлига тегмайди. Одатдагидек, унинг ҳар бир минути ҳисобли. Телефон жиринглайди, ходима қиз Азиза Термиздан сўрашаётганини айтади.

— Ассалому алайкум! Эшитаман, ака! Марҳамат, келинг, келинг, кутамиз! Дарвозамиз ҳамиша очиқ! — дейди у соф ўзбек тилида, ҳожатмандлар кўнглини кўтариб, сўнг менга ўгирилади, — Давлат тилини ўрганяпман. Бусиз ишнинг юриши қийин. Ҳамкасбингнинг тилини билмасанг, дилини ҳам билолмайсан. Шунинг учун яқинда менга ўринбосар бўлиб Карачидан келган Абдул Боситга шундай дедим: ука, сен аввал ишни тилни ўрганишдан бошла! Ҳозир курсга қатнаяпти...

Жумҳуриятимиз мустақиллиги эълон қилинган кун энг биринчи бўлиб мени табриклаган Аббос Хон бўлди.

Покистон матбуотига, у ердаги ёру дўстларига, давлат арбобларига зудлик билан телефакс орқали хушхабар йўллади. Ўйлайманки, Покистон ҳукумати томонидан бизлар эришган мустақилликка бошқалардан кўра аввалроқ билдирилган илиқ муносабатларда, Покистон президенти Наваз Шариф томонидан президентимиз Ислом Каримовни бу қўшни мамлакатга таклиф этилишида Муҳаммад Аббос Хоннинг ҳам маълум ҳиссаси бор!

Халқларимизни бир-бирига яқинлаштиришдек хайрли ишга бел боғлаган, тиниб-тинчимас, жонкуяр Аббос Хондай кишилар сафи қанчалик кенгайса юзимиз ёруғ, қаддимиз тик бўлаверади. Бундай дўсту ёронларга бағримиз очиқ, меҳримиз қўри уларга бахшида бўлсин!

БУ ЖАҲОНГА КИМ КЕЛИБДУР...

Ўзбек адабиёти намуналари

Ўтган аср иккинчи ярми ҳамда асримиз бошлари ўзбек тасаввуфий адабиётининг атоқли вакили, ўз даврининг нуктадони, созанда ва ҳофизи Зиёвуддинхон Каттаҳожи ўғли Ҳазиний 1867 йили Қўқон яқинидаги Кенагас қишлоғида руҳоний оиласида дунёга келди. (Зиёвуддинхон Муҳаммад алайҳиссаломнинг амакиси машҳур ислом ровийси Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳунинг йигирма олтинчи авлоди эдилар). Шоир ўзи ҳақида шундай ёзган эди.

Маконидир Кенагасда, ўзи аҳли Фарғона,
Ҳазиний қаряда* жойи, Қўқон эрур шаҳари.

У ҳаётдан эрта кетди. 1923 йили, 56 ёшида вафот этди.

Ҳазиний илму урфон, шеърият ва санъат оламига Қўқон ва Тошкент адабий муҳити доялигида кириб келди. Муқимий, Муҳйи, Фурқат, Завқий, Камий, Хислат, Алмаий каби шоирлар билан басмабас ижод этиб, Тўйчи ҳофиз, Содирхон ҳофиз сингари санъаткорлар билан ҳамкорлик қилди.

Айрим маълумотларга кўра, Зиёвуддинхон балоғат ёшига етгунча ҳам диний илмлар ва адабиёт билан қаттиқ шуғулланмаган, асосан деҳқончилик билан машғул бўлган. Фақат ўттиз ёшга етганда кўнглига илму урфон ўти тушиб, қўқонлик Ҳаким хожа халфага байъат боғлаб, тасаввуф йўлига киради. Тез орада маърифатнинг уч асоси — шариат, тариқат ва ҳақиқат илмларини пухта эгаллаб, ғазал ва мухаммаслар битади. Содда тилда, равон вазнларда ёзилган шеърларини ўзи куйга солиб, халқ орасида тез танилади. Унинг ижоди билан яхшироқ танишган киши Ҳазиний ўз даврининг Аҳмад Яссавийси, Машраби, Ҳувайдоси бўлганлигига имон келтиради. Шоир ғазалларида «Қуръон»да зикр этилган шахслар, ислом оламида чуқур из қолдирган тарихий сиймолар номи, адабий асарлар қаҳрамонлари тез-тез тилга олинади.

Талмиҳ санъатидан усталик билан фойдаланган сухандон ўз ниятини асослироқ тушунтириш учун замондошларига аввалдан таниш бўлган китобий воқеаларга эътиборни қаратади. Шу боис ҳам шоир ғазалиётини пухта тушунмоқ учун «Қуръон» ва «Ҳадиси саҳиҳ», анбиёлар ва авлиёлар ҳаётига доир илмий, тарихий ҳамда маърифий асарларни, хусусан «Қиссас ул-анбиё», «Тазкират ул-авлиё» каби диний-тасаввуфий китоблардан воқиф бўлиш керак бўлади.

Маълумки, назарий ва амалий тасаввуфнинг асосий мақсади комил инсонни тарбиялаш, бани одамни ҳалокатга бошловчи салбий феъл-атвордан халос бўлиб, яхши ишлар билан умргузаронлик қилишга чорлашдир. Ҳазиний шеъриятининг лирик қаҳрамони ҳам тасаввуф йўлига кирган, аммо бу соҳада кўп вақтини беҳуда ўтказган, имони суст замондошларининг ярамас иллатларидан афсус-надомат чекувчи, давр номаъқулчиликларидан кўнгли зада орифдил инсондир. Бунинг бош омили шоир яшаган даврнинг ғоят алғов-далғов, нотинчликларга тўла бўлганлиги. Туркистон халқининг гуноҳу маъсиятга ботгани туфайли чоризм асоратига тушиб қолгани, миллатдош зиёли қатламнинг маънавий таназзули эканлиги шубҳасиздир.

Икки томонлама эзилган халқ вакили бўлган шоир ўзига «Ҳазиний» — ғамгин деган тахаллусдан бошқа тахаллус танлаши ҳам мумкин эмасди. Зеро, 1902 йили Андижон ва Тошкентда рўй берган табиий офат — зилзила муносабати билан битилган таржиъбанди мусаддасида қуйидагиларни ёзган эди:

Хатоси ҳаддин ошди — Лут қавмини ер ютти,
Ўшал Нуҳи набини уммати тўфон ичра кетти,
Муҳаммад умматига бу аломат феълидин етти,
Гуноҳи кўплигидин холиқим бу ерни тебратти,
Ўзинг раҳм айлагил Фарғонани зиру туроб этма,
Бу дорул мулк Тошканд, Андижон янглиғ хароб этма.

Шоир ижодида соф инсоний севгидан баҳс юритувчи ғазаллар ҳам кўп бўлиб, «тонг отқунча», «хунобалар юттум», «раҳм этмадинг» радифли ғазаллар шулар жумласига киради.

Кузатишлардан аёнки, замондош шоирлар ижодида бир хил радифли ғазаллар, биридан иккинчисига ўтиб турадиган «сайёр» иборалар кўп учрайди. Аммо уларнинг мавзуси, бадиий нияти бир-бирига ўхшамайди. Муқимий, Фурқат, Завқий каби шоирларнинг «кошки», «ғалат», «айрилмасин», «тонг отқунча» радифли ғазаллари бўлганидек, Ҳазиний ижодида ҳам шундай радифли ғазаллар мавжуд. Бу асарлар аслида шеърий мусобақа, мушоаралар самараси бўлиб, шакл жиҳатдангина бир-бирига ўхшайди, мазмун жиҳатдан эса бошқа-бошқа ижод намуналаридир.

Ҳазиний ижоди — адабиётшунослик учун ҳали очилмаган қўриқ. У бир ғазалида «Сулуким қодирия», дейди. Қодирия сулуки тариқат силсилаларидан бирининг номи бўлиб, унинг асосчиси «Шайхи Машриқ», «Ғавсул аъзам» лақаблари билан шуҳрат қозонган Абдулқодир Гилонийдир (баъзи манбаларда Чилоний). Ўн иккинчи асрда яшаб, фаолият кўрсатган кароматгўй ва табиби мўътабар, олим ва мударрис бу улуғ инсон Эронда, сўнг Бағдодда умр кечирган. У аввал ақлий ва фиқҳий илмларни эгаллаш, кейин зоҳирий ва ботиний таълим олишни тасаввуфдаги энг мақбул йўл деб ҳисоблаган. Бошқа мутасаввифлардан фарқли ўлароқ касб-ҳунар қилиш, тоза ва пурбаҳо кийиниб, ҳовли-жой, бола-чақа орттириб ҳам тасаввуф аҳлидан бўла олиш мумкинлигини амалда исботлаган. Ҳазрати Абдулқодир бева-бечора, ғамгин ва камбағалларга шафқат мақомида бўлиб, ағниё ва давлатмандларга тавозе кўрсатмаган. Назр-ниёз ва ҳадя келса ёронлари, хеш-а қрабо ва таниш-нотаниш мискинлар билан бирга баҳам кўрган. Ҳазиний ҳам Ғавсул аъзамга эргашиб — мутобаът қилиб ўзи деҳқончилик билан шуғулланган. Чунончи, ҳозирги Бағдод тумани Ҳамза номидаги наслчилик давлат хўжалигига қарашли Қоровултепа чўлини илк бор ўзлаштириб 40 таноб ер очтирган. У ерда экинзор, боғ, чоғроқ масжид, ҳовуз барпо этган. Баҳор, ёз ва куз фаслини аксарият шу ерда ўтказган. Ҳовуз яқинида катта қум бархани бўлиб, Ҳазиний уни «регистон» деб атаган дейишади.

Мисли ул Вайс-ул Қаран чўлларда тутмишсан ватан,
Истаса ҳар ким Ҳазинийни регистондин топар

байтидаги «регистон» сўзи ўша қум бархaнига ишора. Вайс-ул Қаран — арабистонлик Увайс Қараний илк сўфилардан бўлиб, дашт-саҳроларда фақирона кун кечирган, ҳаддан ташқари билимли киши бўлган. Кўпчилик сўфилар ўзларини «увайсий» дейдилар. Муҳаммад Сиддиқ Рушдийнинг «Тазкират ул-авлиёи туркий» асари Увайс Қараний зикри билан бошланади.

Энди икки оғиз сўз Ҳазиний мероси ва унинг тақдири ҳақида.

Асримиз бошларида босилган «Эълон» номли 240 бетлик баёзда Ҳазиний қаламига мансуб элликдан ортиқ ғазал, мухаммас, мусаддас ва рубоийлар ўрин олганлиги илм аҳлига маълум.

Аммо Ҳазинийнинг қўлёзма девони топилган эмас.

Шоирнинг кенжа фарзанди Сотволдихон ҳофиз Зиёвуддинхон ўғлининг ҳикоя қилишича (У киши 1922 йили туғилган, оталари оламдан ўтганда ўн ойлик чақалоқ бўлган. Айни кунларда 69 ёшли бу табаррук инсон гап-гаштак, тўй-ҳашам ва сайл-томошаларда халқимиз хизматида. Ўзи танбур ясайди. Ўзи чертиб, хониш қилади. Падари бузрукворн тутган (ишлатган) танбур унинг уйида сақланади.), 1939 йили шоирнинг катта ўғли Амакихон Даштмозор масжиди имоми бўлиб турган пайтда қамоққа олинади. Бедарак кетади. Ҳазинийнинг олтин суви билан ёзилган ва зийнатланган ягона девони Амакихон қўлида сақланар эди. НКВД ходими Алиев деган кимса ўша девонни олиб кетганича, қайтариб келтириб бермаган.

Ҳаёт тасодифларга тўла. Мабодо бирор кишининг қўлида мазкур девон ҳануз сақланаётган бўлса, тегишли жойларга (масалан, ЎзФА Қўлёзмалар институтига ёки адабиёт музейларига) топширсалар, савобга қолган бўлур эдилар.

Муҳаммадхон МАҲМУДОВ,
Икром ОСТОНАҚУЛОВ

* Қаря — қишлоқ маъносида.

Зиёвуддинхон ҲАЗИНИЙ

ҒАЗАЛЛАР

Мен — Мажнун ҳамиша ёр учун хунобалар юттум,
Бўлиб оворалар дилдор учун хунобалар юттум.

Фироқида ўтуб умрим муяссар бўлмади асло,
Ҳама меҳнатларим бекор учун хунобалар юттум.

Бўлиб Мажнунға монанд дашту саҳроларда чекиб ғурбат,
Висоли Лайлиға мен зор учун хунобалар юттум.

Қалам ёзғон экан рўзи азалда менга кулфатни
Ки, тақдири азалда бор учун хунобалар юттум.

Машомимға етушмас бўйи роҳат, турфа ҳайронмен,
Иложин топмайин ҳайрон учун хунобалар юттум.

Бу оламға келиб бир лаҳза хуррам бўлмади кўнглим,
Фалакни жабри бисёр учун хунобалар юттум.

Ғаму ҳасратларимни фош этолмай, эй биродарлар,
Ҳазиний бир неча ашъор учун хунобалар юттум.

●

Ул шўхи ситамгарлар ҳажрида адо қилди,
Ҳасрат юкини ортиб қаддимни дуто қилди.

Муғбача шаробидин бир коса тўла ичдим,
Ул дамда қилиб беҳуд ақлимни куто(ҳ) қилди.

Май ичсалар ошиқлар зоҳид қиладур таъна —
Мансур каби орифға юз жабру жафо қилди.

Ишқ лашкари қасд этса ҳолингни хароб айлар,
Адҳам каби шо(ҳ)ларни охирда гадо қилди.

Ўт айла вужудингни ишқида самандардек,
Шамъ мавжиға парвона жонини фидо қилди.

Раҳм этмади Яъқубға Канъонда наби эрди,
Байтул аҳзон этмоққа Юсуфни жудо қилди.

Илмингга ҳаво қилма, тоатга бино қўйма,
Кўрдингму такаббурни, шайтонни суво қилди.

Бир боқиш ила маҳваш қатлимға назар солди,
Сайқал берибон дилни, кўнглимни сафо қилди.

Ботинда ўлиб кирдим, зоҳирда тирик аммо,
Исо келибон «қум»* деб ҳаққимға дуо қилди.

Дилхаста Ҳазиний, сен ҳар дамда фиғон этма,
Бошингга бу ғамларни, албатта, худо қилди.

* Қум — тур, тирил.

●

Мисли Мажнун элидек девона бўлсам кошки,
Ёр учун олам аро афсона бўлсам кошки.

Жоми ваҳдатда муҳаббат шарбатидин нўш этиб,
Маст ўлуб идрокдин бегона бўлсам кошки.

Шиблийдек рақс айласам ҳар кўчаю бозор аро
Ишқ ўтига ўртаниб парвона бўлсам кошки.

Мулку ашёдин кечиб кетсам, ёронлар, бенишон,
Аҳли кўздин бир йўла пинҳона бўлсам кошки.

Заррача қилса тажалли тангри, дийдорин кўриб,
Тоқат этмай Турдек сўзона бўлсам кошки.

Кимки дарёи муҳаббатга чўмар ғаввосдек,
Мен Ҳазиний толиби дурдона бўлсам кошки.

●

Қаю жонинг жаҳона келса, охир ўлмайин қолмас,
Тирикликда халойиқ бир-бирини қадрини билмас.

Ажаб мотамсаро дунё эрур, поёни йўқ билсам
Ки, сен дунёға мағрур ўлмағил, ҳаргиз вафо қилмас.

Аёғинг остиға боқғил ҳама хок ичра пинҳондур,
Манам шундек бўлурман деб, сани бир ёдинга келмас.

Лаҳад ичра ётурсан ёзу қишнинг ўтганин билмай,
Ўғул-қиз, ёру дўстинг бир келиб сендин хабар олмас.

Сен ўлғон сўнг ҳама фарзандларинг молингни олғайлар,
Сани ҳолинг нечук кечкай қаро ерда, булар билмас.

Ўлум ёшу қари, шоҳу гадоларға баробардур,
Билинг жон олғучи элни назарға заррача илмас.

Бу беш кунлик умрға жойи манзил ҳам керак эрмас,
Ўлимни ўйлағон одам бу дунёга назар солмас.

Жаҳаннам оташини, гўр азобин ўйлағон одам
«Сиротал мустақим»дин ўтмагунча йиғлағай, кулмас.

Ҳазиний, охиратга ҳар киши имон бирла борса,
Ўшал ерда они сен англагил, ўлган била, ўлмас.

●

Қадримга етмас бир неча нодон,
Айлар жафолар бизларга чандон.

Вола бўлубман гулдек юзига,
Мисоли булбул, қилурман афғон.

Лозим эмасму бизларга шафқат,
Арзимни айтай, ёримни кўргон.

Додимға етсун ул шўхи золим,
Бошиға тушсун гар бўлса осон.

Оҳим тутуни оламни тутгай
Гар келса раҳминг чиқмай туриб жон.

Шод айлагайму суйган қулини,
Бўлгай рақиблар ер бирла яксон.

Хам бўлди қаддим ҳасрат юкидин,
Бир йўқламайдур кулфатга солғон.

Эл ичра бўлдум мажнуни беҳуд,
Куйдургай оҳим дашту биёбон.

Нодонлигимдан домига тушдим,
Ҳазиний янглиғ борму адашгон?!

●

Ҳижрон ўтиға бағрим сўзона тонг отқунча,
Ўртаб юрагим, жисмим бирёна тонг отқунча.

Мен Вомиқу Узро — сен, васлингга етолмасдин
Ҳар кеча қароргоҳим остона тонг отқунча.

Раҳм айла бу ҳолимга, эй кўзлари хуморим,
Ҳажрингда бу кўнгиллар вайрона тонг отқунча.

Ҳеч кимга деёлмасман бу арз ила ҳолимни,
Қонга жигарим тўлди гирёна тонг отқунча.

Хилватда агар кўрсам, сирримни баён айлаб,
Сен бирла бўлай анда ҳамхона тонг отқунча.

Оқшомда жамолингни шамъини мунаввар қил,
Айтай сенга ҳолимни парвона тонг отқунча.

Найлайки иложим йўқ, ҳар гўшада йиғларман,
Тор ўлди Ҳазинийга Фарғона тонг отқунча.

МУХАММАС

Кимки ҳаққа бандадур фармонидин айрилмасун,
Кеча-кундуз тоати субҳонидин айрилмасун,
Барча мўъмин раҳмати раҳмонидин айрилмасун,
Пиру Аҳмад — шафоат конидин айрилмасум,
Жон берарда гавҳари имонидин айрилмасун.

Ҳақ таоло дейди дўстум тун-саҳар бедорини,
Ваъда қилди онлара жаннат ила дийдорини,
Ҳақ суяр қилса саховат банда ҳарна борини,
Раҳматидин бенасиб этгай чу дилозорини,
Тонгла роҳат истаган эҳсонидин айрилмасун.

Бу жаҳонга ким келибдур бўлмасин бахти қаро,
Ушбу иллатга кишини қилмасун ҳақ мубтало,
Бу касал ҳаргиз тузалмас, доруси йўқ — бедаво,
Суд йўқ кўкдин тушуб Исо анга қилса дуо,
Раҳмати ҳақ доимо инсонидин айрилмасун.

Одам ўғлига ажал келгунча юргай бехабар,
Охиратни ўйламас кўнглида йўқ хавфу хатар,
Молу дунёни йиғиштурган билан ташлаб кетар,
То қиёмат тонгги отқунча ҳама гўрда ётар,
«Ҳасрато» бирла ўтиб хандонидин айрилмасун.

Ёру дўсту ақраболардин жудо қилғай фироқ,
Ҳасрату андуҳ илан қаддим дуто қилғай фироқ,
Барчани хоки мазаллат ичра жо қилғай фироқ,
Бир-бирнидин ажратиб соҳиб азо қилғай фироқ,
Бу Ҳазиний доимо суйгонидин айрилмасун.

Нашрга тайёрловчи:
Икром ОСТОНАҚУЛОВ

НОДИР ТОПИЛМА

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

Илмий ходимларнинг ташаббус кўрсатиб ишлашлари, астойдил изланишлари туфайли музейимиз жамғармаси ва намойишгоҳи янги-янги топилмалар билан тобора бойиб бормоқда.

Яқинда бир қимматли баёзни қўлга киритдик. Фарғона вилоятининг Бағдод туманида истиқомат қилувчи адабиёт мухлиси Абдулҳақ Абдулфаттоевдан топилган мазкур қўлёзманинг ўлчови одатдаги баёзлардан катталиги билан фарқ қилади. У 24 саҳифадан иборат. Матн Қўқоннинг новвотранг ипак қоғозига чиройли настаълиқ хатида битилган. Баёзнинг боши ва охиридаги икки саҳифа бўш қолган. Қўлёзманинг қачон, ким томонидан кўчирилгани қайд этилмаган. Қоғози, хатига кўра, уни қўқонлик лирик ва ҳажвгўй шоир Авазмуҳаммад Ёрмуҳаммад ўғли Писандий (1816—1918) мусаввадаси (қораламаси), деб тахмин қилиш мумкин. Ундан машҳур форс, озарбойжон, ўзбек шоирларининг 484 мисра шеъри ўрин олган. Жумладан, Ҳайфий, Сайфий, Раҳмат, Заифий, Маҳзуни Хўқандий, Машраби Наманганийнинг олтита ўз мухаммаси, Навоий, Ҳилолий, Писандий, Ирфони Хўқандий, Волиҳ, Муқимий Фурқатнинг Лутфий, Толиъ, Шайх Озарий, Фузулий, Бедил, Амир, Увайсий ғазалларига боғлаган 11 мухаммаси баёзга киритилган.

Қўлёзма матнини ўрганиш жараёнида Писандийнинг Увайсий ва Сайқалий ғазалларига боғлаган иккита, Муқимийнинг Озарий, Навоий, Сақко ғазалларига боғлаган учта, Ирфоннинг Бедил, Волиҳнинг Увайсий, Фурқатнинг Амир ғазалларига боғлаган биттадан мухаммаси борлиги аён бўлди. Шундай қилиб, 5 машҳур шоирнинг ўз салафлари ва замондошлари ғазалларига боғлаган 9 номаълум мухаммаси топилди.

Қуйида Писандийнинг Увайсий ғазалига боғлаган мухаммаси эълон қилинмоқда. Асар матни юқорида айтилган манбадан олинди.

Аҳмаджон МАДАМИНОВ,
Ғафур Ғулом номидаги Фарғона вилоят Адабиёт музейининг катта илмий ходими, филология фанлари номзоди

МУХАММАСИ ПИСАНДИЙ БАР ҒАЗАЛИЙ УВАЙСИЙ

УВАЙСИЙ ҒАЗАЛИГА ПИСАНДИЙ МУХАММАСИ

Фироқ айёмининг меҳнатларига топмадим чора,
Тараҳҳум бирла бир кун қилмадинг ҳолимға наззора,
Бўлуб ночор, арз эттим санингдек нозанин ёра,
Забонингни кетургил, эй шакарлаб тўти, гуфтора,
Нечункким, марҳамат бўлсун неча мандек дилафгора.

Ики бадмаст жоду кўзларингга ман эдим шайдо,
Ҳама ушшоқ элини бир боқишда айладинг расво,
На дерсан ул замон сўргонда сандин қодири якто?
Нигоҳинг ташлабон, лутф айлагил, эй шўхи бепарво,
Йўлунгда интизор ўлгон бизингдек ошиқи зора.

Висоли гулшанида гул узар ҳар дам замон аҳли,
Ҳарими кўйига кирмакка қўймас посбон аҳли,
Бу сўзни бад ўқурлар, гар эшитса қиссахон аҳли,
Мани «лоядҳулу» деб, маҳрум этма, боғбон аҳли,
Азал деҳқони бағрим қонини сочгон бу гулзора.

Замон афзал эрур, базмингда бўлса солу моҳингдин,
Мунаввар этмасанг оламни пурнур ул нигоҳингдин,
Фалак ўртанмаса ҳар дам санинг бир зарра оҳингдин,
Муясар ўлмаса гар тоқи абру саждагоҳингдин,
На ҳосил санга, зоҳид, ташлағил бўйнунгни зуннора.

Писандий, бўлмасанг ҳам даргаҳи дилдордин ҳаргиз,
Ўлуб, айрилмагил ул кўзлари хуммордин ҳаргиз,
Қўлунгни қўймағил домонини ағёрдин ҳаргиз,
Увайсий, юз жафо кўрсанг ҳақиқат ёрдин, ҳаргиз
Ўгурма юзни андин, солма кўзни ўзга дилдора.

Шоиралар — Гулчеҳра Жўраева, Ойдин Ҳожиева, Ҳалима Худойбердиева.

РАНГИН ШЕЪРЛАР

АЗИЗ САИД ШЕЪРЛАРИНИ бир қадар аниқ идрок қилиш, у ҳақда баҳоли имкон тўғри ва холис ҳукм юритиш учун деярлик ҳар бир мисра, сўз-ташбеҳ руҳига разм солиш зарурати сезилади. Муболағаси йўқ — «фақат ўз-ўзига ўхшайдиган» (Светлов) бу ёш шоир воқелик объектидан кўра кўпроқ инсоннинг субъектив-руҳий оламига ўз муносабатини билдирар экан, анъанавий ифода усулидан, чунончи, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов ижодий ўзлаштирган, марғуб маънодаги пурҳикмат шеърий силлогизмлардан фарқ қиладиган, нимаси билан-дир Рауф Парфи ё Муҳаммад Солиҳ шеърларини эсга соладиган лаҳзали кечинма-образлар услубига кучли тамойил билдиради.

Бу — фақат рубобий-лирик шеъриятга хос ингичка-дақиқ оҳанглар, ҳарир-беҳол ранглар, нуқтадон маъно ишоралари, оламнинг шеър кўзгусида тажалли этган сирли жилвалари...

Азиз Саиднинг оламга ва сўзга ўзгача, хос муносабати — маънавий-эстетик позицияси ҳақида бир қадар аниқ тасаввурга эга бўлиш учун дастлаб нисбатан оддий бир мисолни кузатамиз:

Бозингар дунёнинг
фирибини кўринг,
Ўзини тун ичра пинҳон
қилибди.
Сиримни ошкор
этмайинми деб
Эркагу аёлни бино
қилибди...

Мумтоз (классик) шеъриятимиз санъат усулларидан тазодни эсга солувчи «пинҳон — ошкор» нисбатлари орқали чизилган фалсафий-лирик манзара икки жиҳати билан эътиборли: айниқса, марказий телевидение, матбуот, шу жумладан, насрий ва шеърий «асар»лар, бошқа оммавий воситалар маълум тоифа енгилтабиат, бад ахлоқ кимсалар шаҳвониятини қайғусида беҳаёликни очиқ тарғиб қилаётган бир шароитда ёш шоир азалий интим муносабатлар дунёсини халқона лутф — содда-пурмаъно истиоралар пардасида ифодалашни мақбул кўради. Иккинчидан, шу хушибо ахлоқий позицияга яраша, сирли-жозиб бадиий шакл топадики, бу китобхонда беихтиёр шавқ — самимий жилмайиш кайфиятини уйғотиши мумкин. Шоирнинг ўзига хос ва мустақил мушоҳада иқтидоридан, сўз туйғусидан шаҳодат берувчи бошқа бир лирик лавҳа — «Халқ оҳангида» шеъридан икки мисра кўчирамиз:

Юрагимдан ўтдингми —
Оёғингда ол хина...

Маҳбуба латофатига янада бошқача — шарқона оро берувчи «хина» ташбеҳи учун қанча ошиқ шоирлар бағир қонини нисор этмаганлар, бундай жонфидолик ҳислари не чоғлиқ нафис, нуқтадон шоҳбайтларга айланмаган! Азиз Саид қаҳрамонининг шўху бепарво маҳбуби ўзи билар-билмас ё қасддан куйдириб, шайдою девонавор кўйларга бошлаш хаёлида унинг нақ «юрагидан ўтган» бўлса не ажаб? Юрак қонининг бераҳм лоларуҳ оёқларида қолган нишонаси — хинага нисбати заминида, истиоранинг ҳам ҳазин, ҳам шодмон ҳолатни ифодалай оладиган маъно қирралари мужассами — тутилмаган лирик образ яратилади.

Шоирнинг оламга ижодий-индивидуал муносабати — мушоҳада, муҳокама ва мубоҳаса тарзи учун хос бўлган, нимаси билан-дир Р. Парфининг «Диломнинг кўзлари» мисраларини эслатувчи, фақат «кўз лавҳи»га (Навоий) чизилган бир неча мини-образга разм солиб кўрайлик:

Сўз қанотин ёзади, ёриб
чиқар кўзимдан...

Сўзнинг қуш каби тафаккур қўналғасида аста уйғониб, «қанот ёзиши», ундан шоирнинг кўнгли ва кўз қорачиғи орқали ташқи олам сари йўл топиб «ёриб чиқиши»... Бундан ғаройиб истиоралар фақат шеъриятга хос бадиий мантиқ заминида шаклланиши мумкин. Оқибат-натижада сўз-ташбеҳ янгиланади — жон, руҳ, уйғоқлик, ҳаво — парвоз, эрк, мурод, жасорат каби маъно қирралари касб этади, мисра жонли лавҳага айланади. Бошқа бир оригинал сатр:

Кўзим нафас олар
қайдадир...

Кўзнинг нафас олиши... Бу ҳам кутилмаган ташбеҳлаш — истиора усули. Айни чоғда кўзнинг табиатдан, яна теранроқ ёндашганда, илоҳий қудратдан нуру қувват, обиҳаёт ва ҳаво олиб, руҳу нажот топиб яшаши мантиқий ҳолдир. Нимаси билан-дир инглиз Элиотни, америкалик Уитменни, француз Элюарни, испан Лоркани, немис Иенщни, рус Кузнецовни, ўзимизнинг Р. Парфи ва М. Солиҳни эсга солувчи бу ажаб мисра-образда «қайдадир» сўзининг ўзгача сирли, ўйчан, ғаройиб ўрни бор: бу, эҳтимол, фақат шоир зотига хос хаёлнинг учқур парвози, инжа нози-истиғносидир, эҳтимол, ёлғизлик фожиасига бундай қисматнинг бизга номаълум сабабчиларига қарши исёндир, ё эҳтимол, кимдандир, нимадандир умид, илинж ҳислари ифодасидир...

Б-нигоҳ

Яна бир миниатюр шеърда шундай мисра-тимсол бор:

Кўзингдан тўкилар эриган
ғамлар...

Ҳаёт деб аталган қисмат йўлининг турфа манзиллари, драматик, ҳатто трагик зиддиятлари одамларда сабрбардош ҳиссини шунчалар барқарор ҳолга келтирганки, баъзан кўзларнинг аҳволидан қайғу аламнинг кучини, зарби-шиддатини билиб олиш мумкин. Шоир, эҳтимол, дили қаттиқ озор чеккан ёки оғир хатолик аламидан виждони қийналган бир қизнинг кўз ёшларини, ўзининг тафаккур тарзига кўра «тўкилар эриган ғамлар» образи орқали ифодалар экан, унинг аввалги — то йиғлаб юбориш ҳолатигача кечган (ҳали «ғамлари» кўнглида муз бўлиб қотган), фақат сукутли руҳий қийноқлар жараёнига ҳам ишора қилаётгандай бўлади.

ҲОЗИРГИ ТУБДАН янгиланаётган, том маънода уйғонаётган шеъриятимизда товуш-оҳанг тўлқинларидан кутилмаган тарзда сўздаги рангтасвир асарини эслатувчи лирик лавҳалар ё аксинча, табиий ҳилқатнинг рангин жилоларидан манзаралар эмас, балки мусиқий образлар яратилса, сира ажабланманг. Овозлар тасвирини чизишга журъат қилган «мусаввирчалар» — Азиз Саиднинг хос изланишларидан фақат бир қатра. Унга ҳамрангу оҳангдош образ-мисралардан яна намуналар келтириш мумкин: «Тароқ йўндим дутордан хаёлини тарай деб»; «Бармоқда мусиқа йиғлади»; «Жон риштасин ғамга қўшиб сочингни ўрдинг». Қадим дилкаш ва ғамкаш дуторнинг... тароққа айланиши ё соҳир танбурчи Турғун Алимат мақомидаги муғанний бармоқларида мусиқа фарёд қилиши ёхуд сабаби бизга номаълум интизорлик лаҳзаларида Кумушсифат бир вафоли ёрнинг гўё жон риштасини ғамга қўшиб сочини ўриши — булар мумтоз шеъриятимизнинг мўъжиз ифодалар силсиласида, эҳтимол, одатий шавқ-ҳайрат мисолларидир. Лекин қуйидаги байтда ҳар бир талабчан ва закий ҳакамнинг юқори баҳосига лойиқ жозиба бор: «Юрагингнинг деворига чиз, Бир қиз сенга ташлайди нигоҳ». Ошиқ-мусаввир хаёлининг мўъжизакор имкониятларига қанчалар аниқ, эркин шеърий нисбат берилган!..

Ҳолбуки, шоир баъзан анъанавий усулларга мурожаат қилганда ҳам оламга ўзига хос нигоҳ ташлашдек бадииятнинг бирламчи таомили — махсус қонунига содиқ қолади. Масалан, икки миниатюр шеърда юлдузли осмон шундай лирик лавҳаларга кўчади:

Юлдузлар — осмонга
чўккан кемалар...
Чироқларин ёқади бир-бир
Осмонда яшовчи
қишлоқлар аҳли.

Эҳтимол, биринчи мисра бадиий жозиба кучи билан кейинги сатрларга тенг келолмас. Чиндан ҳам олис юлдузларнинг «осмондаги қишлоқлар»нинг тунги кўринишига муқояса этилиши Азиз Саиднинг «образли тафаккур» тарзи ғоятда оригинал, бетакрор ва зариф эканини тасдиқлайди. Бундай эркин мисолларга қараб ёш шоир оламини ҳаёт илгари сураётган муаммолар — ижтимоий дард тасвирига нисбатан интим-руҳий дунё лавҳалари, сўз фасоҳати қирралари кўпроқ банд қилади, дейиш мумкин. Лекин Азизнинг ижтимоий пардаларда (асосан шахснинг муҳит, жамият билан руҳий алоқаси орқали) битилган шеърларида энди-энди эркини, ўзлигини англай бошлаган, пурдард юрагида қўрқув, шубҳа, тараддудланиш ҳислари ўрнини аста-аста умид, ишонч, биринчи журъат — ҳақиқатга интиқлик, ҳақиқат сабоқларидан илк хулосалар чиқариш тамойили эгаллай бошлагани ифодаланади:

Бизлар бахт сўраган
соҳиб сеҳрнинг
Ўзи талангану руҳлари
урён.

«Бахт» сўзини хоҳ шахсий-индивидуал маънода, хоҳ бутун бир миллат ва халқ тақдирига дахлдор маънода талқин қилганда, бу қутлуғ мавзуда (неча ўн йилликлар давомида бадиий ижод табиатидан узоқ, ҳукмфармо мафкуравий «дастур»лар тазйиқи остида) сохта пафос билан ёзилган асарлар, жумладан, патетик шеърларнинг ғоялари, образлари, юмшатиб айтганда, қоғоз гулдай қадрсизлангани, аросат ва аянч бир қисматга маҳкум бўлгани энди ҳеч кимга сир эмас. Шу жиҳатдан «ўзи талангану руҳлари урён» сатридан нафақат алам-армон ҳислари англашилади, балки чуқур киноя, аччиқ маломат оҳанги ҳам сезилади. Қуйидаги шеърий парчада зоҳиран интим дунё зиддиятлари акс этгандай, моҳиятда буни фақат икки кишининг ғамандуҳлари ифодаси деб билиш гумроҳлик бўлур эди:

Узоқ кутдик биз ўзимизни
«Салом» дея келмади ҳеч
ким.
Ўртадаги интизорлик ҳам
«Хайр» демай тугайди
балким...
Чор-атрофга совуқ ҳарф
билан
Ёлғизликнинг номи
ёзилган.

ИНСОН ШАХСИЯТИ, унинг дахлсиз эрки, кўнгил мулки, руҳий хилқати... Имон-эътимодли, меҳр-оқибатли, ўзаро дилдан боғланган одамлар назарида ҳар бир шахс — мустақил, фақат ўзига хос, ҳатто сирли-сеҳрли бир олам. Аксинча, бу — ножинсу нопок, худписанд кимсалар учун бегона даргоҳ. Афсуски, бундай ҳаётий, инсоний қадрият — фақат одам авлодига хос субъектив ҳақиқат салкам бир аср мобайнида раҳбар мафкура тўқиб чиқарган «ижтимоий буюртма», «инқилобий оптимизм», «дунёвий ғусса — совет кишисига хос эмас» каби худнамо ақидалар зўравонлиги билан қадрсизланди, ҳатто қувғинга олинди. Улар ўзаро муносабатларда ишончсизлик, шубҳа-иштибоҳ, совуқлик, мунофиқлик, риёкорлик, мутелик каби худбин ва маҳдуд психология бутун жамиятга ёйилишига, ҳалол-пок одамлар орасида алам-озор, умидсизлик, чорасизлик, танҳолик кайфиятларининг кучайишига сабабчи бўлмадими, ахир? Зоҳиран қараганда одатий муомала тилида ёзилган, моҳиятда эса шоир қаҳрамонининг тўзимсиз ҳасратлари билан йўғрилган («совуқ ҳарф билан ёлғизликнинг номи ёзилган») мисраларда, инсон билан уни ўраб олган муҳитда, аниқроғи, шахс билан жамият ҳаётида кўпдан дарз кетган уйғунлик (дисгармония) касридан қаттиқ куюниш, зорланиш, илинж, илтижо, исён туйғулари ифодалангандай... Шу тариқа, оғир-ҳазин ва сирли сукунат тасвири оддийлиги билан жозиб «руҳият манзараси»га (Блок) айланади, бизни ҳам беихтиёр ўйга толдиради. Булар — Азиз Саид шеърларига илк назар ҳайрати-таассуротлари. Менинг самимий тилагим шуки, бу ҳақиқий, бетакрор истеъдоднинг янги изланишларида зора камер мусиқаси асарларини эслатувчи шеърлар устун бўлиб қолмаса...

Ботирхон АКРАМ

Садриддин САЛИМОВ

БУХОРО ЁШИ

Муаррих Абдулаҳад МУҲАММАДЖОНОВга

Муаррих дер: «Йиллар элчидур
Абадийлик ададларидан,
Аниқламоқ бўлдик тарихни
Бухоронинг қаватларидан».

Икки мингу тўрт юз йил сана...
Икки мингу... Муаррих ҳайрон:
Шаҳристоннинг тубига етмай
Сув чиқади, йўқ ўзга имкон.

Қават-қават шаҳар қатлами
Қарнларга ҳамоғуш ётар,
Не сир борки, Бухоро сувга
Ўз ёшини солиб йўқотар.

Ёшига-ёш қўшиб айтмоқни
Қасб этганда ўзгалар бугун,
Бухоройи шариф — мўйсафид
Ўз ёшини яширар нечун?

Муаррих дер: «Пойидаги сув
Қайдан бўлган экандур пайдо?
Тубсиз баҳр устида шаҳар,
Тубсиз баҳр устида саҳро?»

Босқинчилар ҳар бор этганда
Яғмо боғи эрамларини,
Бехонумон рубъи маскунда
Қилганида эранларини —

Кўз ёш тўкди, пойидаги сув
Шу ёшларми, этаяпман ҳис!
Шунинг учун эканми ёхуд
Кўз ёш билан ёш сўзи ҳамжинс?

Белгимиди кўз ёш миқдори
Ё мозийда муборак сиздга?
Эй Бухоро! Пойингдаги сув
Не бўлса ҳам муборак сенга!

Чор унсурдан бири сув эрур
Ўзгасидир хоку ел, оташ.
Илдиз сувга етгани заҳот
Бўлгай ҳаёт унсури туташ.

Ҳолимиз не? Чекибмиз қайғу
Зарафшон сув бермаса агар,
Келтирибмиз Амуни мажбур
Бизлар ушбу сувдан бехабар.

Ўз қўйнига олибдими бас
Сенинг томир-илдизингни сув,
Демак, илдиз сувга етдими
Умр боқий, деганлари шу!

Бағрингни чок этмай англадим
Нечададир ёшинг, онажон!

Сен қадимсан қадим сўздан
Авестони яратган забон!

Рақам ҳали бўлмаганди кашф,
Ёш йўқ эди дунёда, аммо
Сен бор эдинг, эй она замин,
Сен бор эдинг, она Бухоро!

ТЕМУР ҒАНИЕВ СЎЗИ

Минг шукурки, текин қуёш нурлари,
Текин тунда осмон юлдуз-дурлари.
Минг шукурки, куйлаб оқар
чашмалар,
Ичар текин ундан гиёҳ-ташналар.

Минг шукурки, шамоллар эсар текин,
Ер юзини дарахтлар безар текин.
Минг шукурки ҳали текин ҳаволар,
Юзларда бор ҳали шарму ҳаёлар.

Минг шукурки, МЕҲРинг ҳали
ўлмаган,
Демак, ҳали замон охир бўлмаган...

●

бир худбинга

Афандига ҳайкал қўйиш
Эди муқаррар,
Лек ҳайкалга арзирмиди
Остидаги хар?

Ҳақ йўлида не иш этган
Афанди бобом
Унга ҳамроҳ бўлган эди
Эшаги мудом.

Сен-ку одам, хар эмассан
Сийратинг худбин,
Элинг учун жонни фидо
Этмайсан, лекин —

Харга ҳайкал ўрнатмоқни
Ўйлама хато,
Худбин одам пастдир, билсанг
Эшакдан ҳатто.

Ибрат кўзин очиб боққил
Ибратдир бу иш:
Шараф ахир Афандини
Кўтариб юриш.

ОНАМ ВАСИЯТИ

Сағанамнинг тепасида
Қушлар учун ясанг сувдон,
Ҳар келганда сепиб туринг
Сағанамнинг устига дон.

Чунки қушлар сиздан кўра
Кўпроқ мендан хабар олгай,
Сиздан кўра кўпроқ келиб
Суҳбатлашиб бунда қолгай.

Исмоил ТЎХТАМИШЕВ

АЙТИНГИЗ, АКА!

Абдулла Ориповга

Туркумдан

Ўй, ташвишдан бу бошим қотди,
Яхши дўстим номимни сотди.
Юрагимга ғаним ўқ отди,
Нима қилай, айтингиз ака?
Бу ишларни кўплаб кўргансиз,
Ўзингизни ўтга ургансиз.
Ҳорғин-ҳорғин хаёл сургансиз,
Нима қилай, айтингиз ака?
Қачонгача айтмай чин сўзни,
Ҳақиқатдан бурамиз юзни.
Ё қурбонлик этайми ўзни,
Нима қилай, айтингиз ака?
Ўз жойимда жим ўлтирайму,
Улар билан сафда юрайму,
Сўзларига ёки кирайму,
Нима қилай, айтингиз ака?
Эрта гулдек сўлдик оқибат,
Ерларга тенг бўлдик оқибат.
Тирик туриб, ўлдик оқибат,
Нима қилай, айтингиз ака?
Бундайлардан йўқ жонга омон,
Танда жўшиб, гупуради қон.
Айланамиз биз халққа қачон?
Нима қилай, айтингиз ака?

ЎҒЛИ БЎЛ

Ўғли бўл ўзин ўзлаган юртнинг,
От миниб олисни кўзлаган юртнинг.
Керак бўлса ҳатто фидо қилиб жон,
Ўз қадрин унутмай бўзлаган юртнинг.
Қамситмоқ истаган давраларда кенг,
Гап ютмай ғанимни тузлаган юртнинг.
Пойини кўзига суртса ҳам арзир,
Тинмасдан ўзлигин излаган юртнинг.
Ўтмиши ҳеч қачон тортмагай хира,
Аждодин эъзозлаб сизлаган юртнинг.
Халқлари ожиздир, фарзанди басир,
Шоирлари ёлғон сўзлаган юртнинг.
Эл аро, Исмоил, келажаги йўқ,
Юраги тош қотиб, музлаган юртнинг.

ТЎРТЛИК

Олдинга қараб ҳеч интилмас, жўшмас,
Даврада ўлтирса гапга-гап қўшмас.
Қизиқ дунё экан, бундайлар ҳамон,
Отдан тушса ҳамки, эгардан тушмас.

Тоҳир ҚАҲҲОР

ТУРКИЯ — ҲУР ТУРКЛАР ДИЁРИ

1923 ЙИЛ 29 эким (октябрь)да Туркия Жумҳурияти эълон этилганди. Шундан бери бу кунни ҳар йили Туркиядаги ҳур турклар байрам қилишади.

Яқингача Туркия ҳақида ёзиш расм эмасди: чоризм мустамлакаси даврида ҳам номи Туркистон, халқи турк, тили турк тили дейилган бахтсиз ўлка, қадим маданият ўчоғи Туркистон шўролар замонида сунъий бўлиб ташланди ва «турк» сўзини қўллаш таъқиқланди. Ватанимизни, элимизни боғлаган мустамлака кишанларининг бир ҳалқаси тилимизни ҳам темир исканжасига олди. Минг-минглаб аждодимиз «туркпараст», «пантуркист», «Туркия жосуси», «босмачи», «миллатчи» деб душманларимиз томонидан маҳв этилди. Бу зулм ўн йиллаб давом этгач, халқимизнинг миллионлаб қисми қамаб, қириб ташлангач, турли урушларда йўқ бўлиб кетгач, ўлимлар, очликлар, маҳрумликлар, ҳақсизликлар, жаҳолатлар ичида элимиз ўз ватани Туркистон номини унутди, ўз тили турк тили дейилганини (Фитратнинг «Тилимиз» мақоласини эсланг), элимиз турк эканини эсдан чиқардик. Табиийки, бу ўтган етмиш йил давомида Туркия билан ҳам алоқамиз бўлмади, халқимиз учун Туркия бир сирли ўлка, ёт бир диёр бўлиб қолаверди.

Дунёдаги энг сўнгги ёвуз империя унинг бошланғичи қурилган Русиянинг ўзида нуратилди: қайта қуриш ва демократия сиёсати туфайли тилимиздаги кишанлар ечилди, қўрқа-писа бўлса-да, ҳақиқатни сўзламоққа киришдик. Лекин энг катта ва биз учун муҳим ҳақиқат ҳали олдинда: мустақилликни эълон қилдик, энди эса мустақил давлатни яратмоқ, уни ҳимоя қилмоқ лозим; давлатимизни дунёнинг бошқа давлатлари тан олмоғи, алоқалар тикланмоғи, бошқа мамлакатлар билан мустақил давлат сифатида борди-келди қилмоғи керак, айниқса Туркия билан.

Чунки Туркиядаги турклар Туркистонни «боболаримиз юрти» деб атайдилар: минг йиллар аввал аждодларимизнинг бир қисми ғарбга қараб юрганлар, Туғрул Бек (993—1063) бошчилигида Буюк Салжуқли давлатини қурганлар. Бу салтанатни бошқарган Алп Арслон (1029—1072; У туркларнинг Анатолияга жойлашишида катта хизмат қилган), Султон Маликшоҳ (1055—1092, унинг даврида Салжуқли давлати дунёнинг энг қудратли салтанатига айланган), Низомулмулк (1018—1092), Сулаймон шоҳ (1086 да ўлган), Қилич Арслон (1107 да ўлган), Иззаддин Кайковус (1220 да ўлган)... яна кўплаб дунё тарихида ўчмас из қолдирган шахслар Салжуқлилар давлатини яшатдилар ва Туркияни яратдилар. Усмон Ғози (1268—1326) эса Усмонлилар империясига асос солди: бу салтанат Африқа ва Оврупо ҳудудларининг баъзи муҳим қисмларини ўз ичига олароқ беш юз йилдан кўп бир тарихда ҳукм юритди. Турклар бутун дунёга тарқалдилар, дунё халқлари билан яқин алоқада бўлдилар, маданият яратдилар, аксар ўлароқ башариятга хизмат қилдилар, миллатларни, давлатларни қўридилар (жумладан, неча юз йиллаб муқаддас шаҳар Маккани муҳофаза қилиб турдилар)... Туркия тарихи жуда эски ва буюкки, уни бир-икки мақола билан англатиб бўлмайди. Хуллас, Туркия — бизлар бугун яшаб турганимиз Туркистоннинг боласидир. Бу фикр Мустафо Камол Отатуркнинг мақбара тошига ҳам ёзилган: «Биз турклар Туркистоннинг жужуқларимиз» деб.

Элдошимиз, тилдошимиз, диндошимиз бўлган Туркиядаги туркларнинг Жумҳурият куни биз учун ҳам байрам — биз бугун мустақил Ўзбекистон Республикасининг эгалари, яратувчилари сифатида ўз қариндошларимиз байрамини қувонч билан нишонлай оламиз. Бу тарихда илкинчи бир байрам сифатида ҳам ҳаяжонлидир. Мен 1989 йилда Москвадан Анқарага учдим, йўлда ниҳоятда хомуш бордим, учоқ қўнгач, ерга қадам қўйишдан олдин секин ва ҳаяжонли овозда «Худога шукрки, дунё туркларининг ягона ҳур тупроғига қадамим етди!» дедим. Бундай ҳолатда кўп одамлар, худди маҳбусликдан қутулиб кўчага чиққандагидай йиғласалар керак; менинг кўзларим ёшсиз, аммо қалбим алам ва севинч ёшларига тўлиб чайқалар, қалқар, гўё ҳиқилдоғимга келиб, тиқилиб-тиқилиб, қайтар эди... Ўн беш кунлик сафар чоғида ўн саккиздан ортиқ шаҳарни, бир қатор қишлоқларни, қарийб Туркиянинг ярмисини кездим ва шунга амин бўлдим: турклар содда ва самимий, туркистонлик ўзбеклар каби кўноқсевар, ўз элдошлари — ўзбек, қирғиз, қозоқ, уйғур, озарбойжон, қрим ва булғористон турклари (татарлари), туркман, гагауз, олтой, сибир турклари билан дарров тил топишиб кетишади, эркин суҳбатлашишади. Айниқса, қаердансан, деган саволига «Туркистонданман» деб жавоб берсангиз. «Оҳ, бобо юртим Туркистон, она юртим Туркистон!» деб қайта-қайта қучоқлашиб, ҳаяжон ва меҳрга тўладилар. Яшаш тарзлари, урф-одатлари ҳам бизга жуда яқин. Бой яшайди — буни борганлар билади. Туркия гўзал юрт — буни кўрганлар англайди. Бу давлат кейинги йиллардаги иқтисодий равнақи билан бутун дунёга донг таратдики, кўп давлатлар унинг йўлидан бормоқда. Унинг иқтисодий қувватини биргина мисол билан ҳам англатиш мумкин: дунёда ўз аҳолисини боқиб, озиқ-овқатни четга сотадиган еттита давлат бор, унинг бири Туркия. Яқинда президентимиз Ислом Каримов чет эл журналистлари билан суҳбатда «биз Туркия йўлидан борамиз», деди. Бу, назаримда оддий бир фикр эмас, жуда дадил айтилган, буюк бир масъулияти ва ёрқин келажаги бор режадир. Агар биз бу ғояни амалга ошира борсак, мустақиллик одимимиз қатъийлашиб, қадам товушларимиз дунё қулоғига эшитила бориши шубҳасиз. Элдошимиз ва тилдошимиз Туркия бу йўлда бизга асл йўлдош бўла билади. Буни мен 1990 йилда Истанбулда ўтказилган «Туркистонликларнинг Халқаро II қурултойи» йиғинларида сўзланган сўзлардан ҳам аниқ ҳис этдим, чунки бу сўз эгалари — давлатларнинг масъул кишилари, катта олимлар эдилар.

Ўртада шундай тарих, шундай меҳр-муҳаббат, қардошлик, тарихдошлик ва қисматдошлик бўлгани учун ҳам Туркиянинг Жумҳурият куни дилларимизда байрам ҳаяжонини уйғотади. Биз бу кун туркияликлар билан руҳан бир сафда туриб, байрам нашъасини сурамиз, йигирманчи йилларда давлатни Оврупо мустамлакачилари зулмидан озод қилган, ватан ва миллатни қутқариб қолган, Туркия Жумҳуриятига асос солган Мустафо Камол Отатуркни фахрланиб эслаймиз. Истиқлол йўлида шаҳид кетганларни ёдлаймиз, Туркистондан Туркияга, Сирдарё ва Амударёмиздан унинг Сайҳун ва Жайҳун дарёларига, одамларига саломлар йўллаймиз.

Шукроналар бўлсин, мана, яқиндан бери Туркияга халқимизнинг кўп вакиллари бориб келяптилар. Туркиядан ҳам кўплаб сайёҳлар, иш одамлари, олимлар, ўзимизнинг у ердаги ватандошларимиз келишмоқда. Диллар, йўллар туташмоқда. Зотан, русларни ўз қавмдошлари бўлмиш оқ руслар (белорус)дан, украинлардан ва бошқа славян халқларидан сунъий айириб қўйиш дунё кўзи олдида қандай оғир жиноят саналса, Туркия халқини она ватан Туркистондан ажратиб туриш ҳам шундайин зулмдир, ҳар қалай бугун буни дунё англамоқда. Барча ҳур давлатлардаги одамлар каби инсон ҳуқуқларидан фойдаланишга бизнинг ҳам ҳаққимиз бор; биз, яъни бугун дунёда яшаётган икки юз миллион қадар турк халқлари тинч яшашни, тарихда бўлгани каби башариятга хизмат қилишни, эски маданият ўчоғи бўлган Туркистонни, унинг бир бўлаги Ўзбекистонни яна моддий ва маънавий бойликларнинг мустақил ўлкаси каби шуҳрат қозонишини истаймиз.

Туркиянинг аҳолиси бугунда олтмиш миллионлидир. Дунёнинг бошқа ўлкаларида, хусусан Русияда, Чинда, Эронда, Ироқда, Югославияда, Полония (Польша)да, Булғористонда, Юнонистонда, Сурияда, Афғонистонда, Қибрисда яшаётга турк халқларининг Туркияда «ташқи турклар» дейишади. Доктор Абдулқодир Дўндуқ ёзганидек, «Ташқи турклар Туркия учун бир қувват эса, Туркия ҳам ташқи турклар учун бир умиддир» («Туркистон» журнали, № 1, 1988). Эски Туркистондаги барча жумҳуриятлар ҳам, Татаристон ва Озарбойжон ҳам мустақиллигини эълон қилган бир замонда бу фикр бошқача жаранглаши мумкин: яъни, бугун дунёда яшаётган турк халқлари бир-бирларига умид ва қувват бўлмоқлари керак. Чунки бугунги иқтисодий ва маданий алоқалар учун, мустақиллик учун бу жуда ҳам муҳим.

Туркияда Жумҳурият куни байрам қилинар экан, албатта, унинг давлат гимни куйланади. Туркиянинг байроғи ой-юлдузли ол санжоқ. Гимни — «Истиқлол марши», муаллифи — Меҳмед Акиф Эрсўй

Меҳмед Акиф (1873—1936) — сарсилмас иймонини шеъриятига сингдирган буюк турк-ислом шоири, турк адабиётининг энг улуғ вакилларидан бири. У Истанбулда туғилган. Аннаси (онаси) Амина Шарифа асли бухороликлардандир: хонимнинг эслашича, катта бобоси Ҳаким Ҳожибобо 150 йил аввал Бухородан Онатўлига бориб қолган экан. Шоирнинг отаси Меҳмед Тоҳир ҳам Бухородан Туркияга бориб қолган тужжор бўлиб, кейинчалик мударрислик қилган.

Туркиянинг гимни «Истиқлол марши» ҳақида икки оғиз сўз. Маълумки, туркияликлар I жаҳон ҳарбидан мағлуб ва паришон ҳолда чиқдилар. Дунёнинг уч буюк қитъасига ёйилган, тарихда 120 та давлат қуриб, ғолиб яшаб келган турк халқларининг энг жанговарлари бўлмиш туркияликлар Туркияни парчаламоқ истаган овруполик мустамлакачиларни улоқтириб юбордилар. Худди шу даврда Меҳмед Акиф: «Йигирма беш асрдан бери ҳеч вақт истиқлолсиз яшамаган Туркнинг қўлидан ҳурлик олинмас, бунга ҳеч кимсанинг кучи етмас» дея қатъий айтган эди. Усмонлилар империяси парчалангандан сўнг, Туркия учун, инсонлар руҳини юксалтириш учун миллий бир марш лозим эди. Ҳукумат 1921 йилда миллий гимн ёзилиши кераклиги ҳақида қарор берди. мукофот таъсис этди. Барча шоирлар бу ижод мусобақасида қатнашди, аммо ҳеч бир шеър маъқул тушмади. Меҳмед Акифдан гимн ёзишни илтимос қилишди. У мукофот учун асар ёзмаяжагини айтди. Кўп ҳурматли кишиларнинг сўрови билан у «Истиқлол марши»ни ёзди. Гимн Буюк Миллат Мажлиси (парламент)да қабул қилинди. Шоирга мукофот берилди, аммо у мукофотни бир хайрия жамиятига тақдим қилди... Афсуски, бу буюк ва мутавозе инсоннинг ҳаёти оғир кечди. Аммо Туркия, бутун турк халқлари унинг номини ва хизматларини асло унутмайди, унинг номи доимо раҳмат ва миннатдорлик билан тилга олинажак. Туркия жумҳурияти байрами кунида унинг «Истиқлол марши» ўзбек тилида, мустақил Ўзбекистон давлати газетасида босилаётгани ҳам бунинг бир далилидир.

Меҳмед Акиф ЭРСЎЙ

ИСТИҚЛОЛ МАРШИ

Қаҳрамон ўрдумизга

Қўрқма! Сўнмас бу шафақ—байроғимиз, ол, хилпироқ,
Сўнмағай юртимда то ёнгай экан энг сўнг ўчоқ!
У менинг ҳур миллатимнинг юлдузи, порлар бу чоқ.
У менингдир, миллатимга у фақат очгай қучоқ!

Кетма, қурбонинг бўлай, кўрсат юзинг, нозлик ҳилол!
Қаҳрамон ирқимга бир кул... не бу шиддат, бу жалол?
Бўлмагай кетсанг, тўкилган қонимиз сен-чун ҳалол;
Миллатимнинг Тангри берган ҳаққи — истиқлол, камол!

Ҳур яшаб келдим азалдан, ҳур яшармаи, бош омон.
Қайси телба менга занжир уражакмиш? Шошаман!
Кўкарган селдай аёвсиз, йўлда не бор — ошаман!
Йиртаман тоғларни, кенгликларга сиғмай тошаман!

Ғарбнинг уфқи, сарҳади бўлмиш пўлат зирҳли девор;
Туркнинг иймонга тўлиқ кўкси мисол сарҳадди бор.
Сен улуғсан! Қўрқма! Оврупо деган тул жонивор
Бундай иймонни туғолгайму, тополгайму қарор?

Эй элим! Юртимга олчоқларни қўйма! Бўл чақин!
Айла қалқон гавдани! Қотсин ҳаёсиз бу оқин!
Сен учун ҳам Ҳақ ёруғ кунлар берур албат тағин,
Эртадир балки у кунлар... балки ундан-да яқин!

Босганинг ерларни «тупроқ» деб ўтиб кетса, тани!
Бунда минг, лак-лак кафансизлар ётур, кутгай сани...
Сен шаҳиднинг ўғлисан, инжитма арвоҳ отани:
Берма дунёга бу юртни, бил, у — жаннат ватани!

Ким бу жаннатдай ватан йўлида бўлмайдир фидо?!
Ҳар сиқим тупроқ — шаҳидлар қони, қилгайдир нидо!
Жону жононни, бутун боримни олсин-да Худо,
Олам ичра бу ватандин этмасин ҳеч вақт жудо!

Тангри, сендан истагим шу, хоҳ тирикман, хоҳ ўлик:
Тегмасин бу маъбадим кўксига номаҳрам қўли!
Бу азонлар — бир шаҳодат, дину иймоннинг йўли,
Юртим осмони абад бўлгай азонларга тўлиқ!

Сажда этгум бу ватанда — бор экан энг сўнг тошим,
Ҳар ярамдан потрабу потраб чиқар қонлиғ ёшим;
Юртда ҳурлик бўлмас эркан, қалқадир гўрдан лошим—
Юксалиб, билки ўшал онлар тегар Аршга бошим!

Тўлқин ур сен ҳам шафақлардай, кул эй, шонлик
ҳилол!

Бўлсин ортиқ миллатимнинг тўккани қони ҳалол!
Бунда мангу сен учун, турклар учун йўқдир завол!
Ҳуррият байроғи қўлда, ҳилпират, эй, ҳур шамол!
Миллатимнинг Тангри берган ҳаққи—истиқлол, камол!

Туркия туркчасидан ўзбек туркчасига
Тоҳир ҚАҲҲОР ўйғунлаштирган

Адиблар — Сулаймон Раҳмон ва Ёқутхон Акрамова.

Фарид УСМОН

СЕНГА ИБРАТЛАР ЎҚИБ

Айламас сайрини тарк асло сабо гулзордин,
Гоҳ-гоҳ тинглаб наволар булбули ҳушёрдин,
Тўтининг шаккар каломи, қумрининг
гуфторидин.

Бизга ибратлар ўқиб ҳар неки йўқу бордин,
«Минг аналҳақ келадур Мансур осилган
дордин».

Нотавон инсон, ҳақиқатни осишган дорга боқ,
Шунда кафтингдек кўрингай кўзларингга
ҳамма ёқ.

Шунда идрокингга соя ташламас ҳеч қора, оқ.
Сенга ибратлар ўқиб ҳар неки йўқу бордин,
«Минг аналҳақ келадур Мансур осилган
дордин».

Ўлган инсону вале дорнинг ёғочи ёш тўкар,
Бағрини юз пора айлаб бош эгару тиз чўкар,
Нега Мансуринг эмасман деб бу дунёни сўкар,
Сенга ибратлар ўқиб ҳар неки йўқу бордин
«Минг аналҳақ келадур Мансур осилган
дордин».

Эй Фарид, кўнглингни хушнуд айлагин дилдор
ила,
Бир куни дилдорлиғ айловчи сенга бу дор ила.
Ул ҳақиқатга етишмоқликда чин ҳамкор ила,
Сенга ибратлар ўқиб ҳар неки йўқу бордин,
«Минг аналҳақ келадур Мансур осилган
дордин».[1]

КЎРГАН ТУШЛАРИМНИ СОҒИНДИМ

Олис-олисларда тип-тиниқ осмон,
Хаёлимдек чексиз, беғубор олам,
Умидим уфқида милтиллаган шам,
Кўрган тушларимни соғиндим.
Қанисиз, эй менинг қалдирғочларим,
Келсангиз не бўлар, қанисиз баҳор,
Тошқин анҳорнинг қирғоғида зор,
Кўрган тушларимни соғиндим.
Тун узун, мен эсам уйқусиз ҳамон,
Атроф зулумотдир, атроф зимистон,
Саҳродан йироқлаб кетган ул карвон
Кўрган тушларимни соғиндим.
Туш недир, уйқу на фарқлай олмадим,
Шунданми дейдилар бир ғофил банда.
Воажаб, ҳануз мен уйғонмагандай,
Кўрган тушларимни соғиндим.

[1] Машраб ғазалидан олинган сатр.

ЁЗУВЧИГА ХАТ

ХОТИРАЛАР УЙҒОНГАН КУН

АЗИЗ ШУКРУЛЛО АКА! Сиз мени танийсиз, ҳар гал сиз билан самимий кўришамиз ва сиздан шукрона сўзлар эшитиб бошим осмонга етади, шу одам билан бир пиёла чой ичиб суҳбат қуриш мумкин бўлармикан деб орзу ҳам қилиб юрардим. Мана, энди қўлимда «Кафансиз кўмилганлар» деб аталган китобингиз, мен уни юрагим ҳапқириб ўқийман ва ёқамни ушлайман.

Гап шундаки, ўша дўзах азобларидан ўтиб сиз каби синмаган, ҳақиқий инсонларни илгари ҳам билар ва уларни беҳад ҳурмат қилар эдим. Биринчидан, бу менинг Фаттоҳ тоғам, яъни Фаттоҳ Қодиров ўттизинчи йиллар қишлоқ хўжалигини механизациялаш олийгоҳи талабаси, мен эса ўша вақтлар 5-синф ўқувчиси бўлганман. У кишининг олдига тез-тез бориб турардим, бизлар Чорсуда яшардик, у киши Қоратош маҳалласида турган. Фаттоҳ тоғамнинг китоб мутолааси ва чизма ишларини мароқ билан томоша қилар, катта бўлсам шу одамга ўхшармиканман, деб орзу қилар эдим. Тоғам олийгоҳни битирган йиллари қамоққа олиниб Сибирь томонга сургун қилинди ва бу ҳаммамиз учун, айниқса у кишининг падари учун туганмас изтиробга айланган эди. Фаттоҳ тоғам 50-йилларда Сибирдан омон-эсон қайтиб келдилар, ҳозир ҳам 80 ёшларида ишга қатнайдилар.

Сизнинг китобингизда тилга олинган Ҳамид Сулаймон, Мирзакалон Исмоилий билан яқин таниш бўлганман ва ёзувчи Шуҳратни яхши биламан.

Эллигинчи йилларда Ҳамид Сулаймон билан Анҳор бўйида ўтган бир анжуманда учрашиб қолдик. Баланд бўйлик, забардаст, ширинсухан бир одам бутун бир жамоани ўзига қаратиб суҳбат қурар, ҳавасим келиб дўстимдан у кишининг кимлигини сўрадим. Дўстим у кишини шарқшунос олим, файласуф деб таъриф қилди ва яқинда сургундан қайтганини ҳам айтиб берди. Мен бориб Ҳамид ака билан танишдим, ўша-ўша дўст бўлиб кетдик. Кейинчалик Ҳамид Сулаймон Шайхантаҳурда институт ташкил қилдилар, бутун оламни кезиб Ўзбекистон маданият тарихини тиклаш йўлида жонбозлик қилдилар.

Машҳур адибимиз Шуҳрат акамнинг суҳбатларини кўп марта эшитганман, ҳар гал ақл-зокватларига тан бериб келганман.

Мен Мирзакалон Исмоилий ўғиллари Ҳасанжон билан бирга ишлайман. Ҳасан Мирзакалонович ҳисоблаш техникаси, информатика соҳасида кучли мутахассис, ҳар гал у билан кўришганда бу авлод маънавияти қанчалик юксак поғоналарга кўтарилганини кўриб ҳайратда қоламан.

Шу вақтгача бу улуғ зотлар билан суҳбатлашганимизда бирор марта уларнинг қамоқда, сургунда тортган азоблари ҳақида гап бўлмаган. Буни сўрашга тилим бормас, эски жароҳатларни янгилашни истамас эдим. Улар ҳам бирор марта шу тўғрида гап очмаган эдилар.

Мана, энди китобингизни ўқиб сизлар кўрган ҳақоратларни, дўзах азобларини тасаввур қилдим ва бундай даҳшат халқимиз устига бундан кейин қайтиб келмаслиги учун бошланган кураш ғалаба билан якунланишига умид боғладим.

Фикримча, кафансиз кўмилган юртдошларимиз хотирасини абадий ардоқлаш, улар номини халқимиз қалбида сақлаш йўлида ҳар қандай чора кўрсак оз, бирор кунни хотирасига бағишласак савоб иш бўларди.

Шукрулло ака, китобингизда яна бир муҳим тарихий ҳақиқатни баён қилгансиз. Биз ҳозир фақат қатағон йиллари, яъни 1937 ва 1947 йилларни эслаймиз. Лекин бизнинг юрт Россия империяси мустамлакаси даврида, шундан кейин қанчадан-қанча талофатт кўрмади. Империя Туркистон пахтаси ва олтинига Петр I давридан бошлаб кўз тиккан, ниҳоят Сибирь истило қилинганидан кейин Туркистонга гал келгани ва у қонли жангларда забт қилинганлиги тарихдан маълум-ку!

ОКТЯБРЬ ИНҚИЛОБИДАН кейин барпо этилган «социалистик» деб аталган тузум бизга нима берди. Иш «босмачилар билан курашдан бошланди», ҳозир ҳам билмаймиз «босмачи» дегани ким экан ва уларни қириб ташлаш учун нега марказдан Фрунзе ва Куйбишев бошлиқ қўшин юбориш керак бўлиб қолди. Бу мустамлакани қўлдан чиқармаслик учун қилинган юриш эмасмиди?

Кейин сизнинг китобингиздаги «Хотинимнинг ҳикояси» деб таърифланган қулоқ қилиш ва Украинага жўнатиш жиноятлари-чи? Мен 1942—45-йилларда жанг майдонларида жон олиб жон бериб 1944 йил кузида Каховка шаҳрига бориб қолдим ва пахта даласига дуч келдим. Суриштирсам, Каховкадан 5—6 километр тепароқда ўзбек қишлоғи бор, улар руслар ва немислар ҳукмронлиги даврида ҳам пахта экканлар. Шу қишлоққа ўша куниёқ етиб бордим. Улар Андижондан ҳайдаб келтирилган ватандошлар экан. Қанчалик жабр кўрмасинлар, ўша ота-боболар расм-русмларини сақлаб қолганлар, кийимлари ҳам ўттизинчи йиллардаги андижонча кўйлак ва тўнлар эди. 15 кунга улар билан бирга бўлиб ватанни бирга эслашдик. Кейинчалик улар Андижонга кўчиб кетдилар. Ҳодир ўйласам, қрим татарлар ва бошқа халқлар бошига урушдан кейин тушган азоблар бизнинг халқимиз бошига ўша вақтда тушиб бўлган экан.

Ундан сўнг урушдан олдинги ва кейинги қатағонлар, 80-йиллардаги «пахта иши». Ўйлаб кўрсам, инқилобдан кейинги жамият «халқлар турмаси» бўлган чор ҳукумати тузумидан кўп марта оғирроқ, даҳшатлироқ тузум бўлган экан.

Китобингизнинг 121-бетида бу ҳақда қуйидагилар ёзилган: «Бизнинг мамлакатда ўғриликнинг авж олишига ҳам, энг яхши одамларнинг ноҳақ халқ душмани деб қамалишига ҳам сабаб битта: у ҳам бўлса, инқилобдан кейинги сиёсатимизда йўл қўйилган хатоликдадир. Халқни бой-камабағалга ажратиб, бир-бирига қарама-қарши қилиб қўйдик. Бировни бой деб, бировни диндор деб мол-мулкини, уй-жойини чирқиратиб тортиб олиб, қулоқ қилиб бошқаларга бердик. Бировларнинг ҳақидан қўрқмаслик, қулоқ қилиниб бегона юртларга сургун қилинганларнинг кўз ёшлари, нолаларига раҳм қилмасликка ўргатдик. Мана шу сиёсат меҳр-шафқатнинг орадан кўтарилиши, йўқолишига сабаб бўлмадимикан? Хоҳлаган одамни хоҳлаган пайтда қамаш, сургун қилиш, мол-мулкини тортиб олиш каби адолатсизликлар, суд, тергов органларидаги қонун бузилишлари ёшлар ўртасида келажакка ишончсизлик уйғотмадими?».

Узр, Шукрулло ака, узундан-узоқ кўчирма келтирганим учун. Бундай тузум «сиёсий хато» натижаси эмас, чуқур режа билан, ўйлаб қурилган тузум эди. Сабаби шу юртлардаги бойликларни беомон талаш, Ўзбекистондан пахта, пилла, олтин, нодир маъданларни беармон ташиб, тағин бизни қарздорларга чиқариб қўйиш эди.

Бунинг учун сиз таъриф қилган тузум жорий қилиш, зиёлиларни вақти-вақти билан қирғин қилиб туриш керак эди. Ўйлайманки, Ўзбекистон ҳамда Ўрта Осиё ва Қозоғистон деб аталмиш мамлакат тарихи шу нуқтаи назардан ёзилиши керак.

ҲОЗИР жумҳуриятимизда тантана билан мустақиллик эълон қилдик. Шояд энди КГБ балоларидан қутулсак, деҳқонларимиз пешона тери билан етказилаётган пахтамизга эга бўлсак, ер ости бойликларимиз ўзимизники бўлиб қолса. Ҳақиқатан ҳам, бизнинг диёр 20 миллион эмас, 40 миллион аҳолини бемалол боқиши мумкин.

Шукрулло ака, сизга минг раҳмат, китобингизни ўқиб мендай мухлисингизнинг ҳам кўп нарсалар хусусида кўзи очилди, янги фикрлар хаёлимни чулғаб олди.

Саломат бўлинг, халқимиз учун хайрли ҳаётингиз абадий бўлсин.

Сизнинг

Восил ҚОБУЛОВ,
академик

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ:

АДИБ ШАХС БЎЛИШИ КЕРАК

Яқинда бир қанча ижодкорлар адабиётни ривожлантиришдаги хизматлари, юксак бадиий асарлар яратаганлари, ижтимоий ҳаётда фаол қатнашганликлари учун «Ўзбекистон халқ ёзувчиси» фахрий унвонига мушарраф бўлдилар. Улар орасида таниқли адиб Шукур Холмирзаев ҳам бор. Мухбиримизнинг у билан суҳбати адабиётимиз муаммолари хусусида бўлди.

— Аввало, сизни унвон билан қутлаймиз. Бу ижодингизга берилган ҳақиқий баҳо. Сиз узоқ йиллар мукофотлардан четда турдингиз. Кейин сийловлар ҳам келди. Ёзувчилар уюшмасининг Ойбек номидаги йиллик мукофотига, Ҳамза номидаги жумҳурият Давлат мукофотига сазовор бўлдингиз, ниҳоят, мана халқ ёзувчиси унвони берилди. Хўш, Сиз учун мукофотлар олишми ёки мукофотлар олмасликми — қайси бири ўнғай бўлди? Умуман, ижодкорларни мукофотлаш масаласига қандай қарайсиз?

— Мукофотланиш яхши. Дейлик, бир ишни ўринлатсанг-у, шу ишдан қисман бўлса-да манфаатдор шахслар ҳечқурса: «Баракалло!» демаса, кўнглинг ўксийдими? Ҳа. Ўзи, ҳар қандай ёши улуғ одамдаям унинг болалиги сақланган бўлади. Бола эса, рағбатга-мақтовга муҳтож: Унга: «Зўр, бўшашма!» деб қўйсангиз, бас, аккумуляторга қувват берган бўласиз. Ўзимнинг ҳам бошимдан кечган-да: тўққизинчи синфда ўқиётганимда, мактаб комсомол қўмитасининг биринчи котиби эдим, 450 нафар «комсомолим» бор эди. Пахта теримидан қайтди. Конференция бўлди. Мен ҳисобот бердим. Шунда битта ўқитувчимизни танқид қилиб қолдим: «Х.ни мана шу одам уриб чуррасини тўкди!», дедим. Терим маҳали, ҳақиқатан ҳам, шундай қилган эди. Лекин сайловга икки кун қолганда, партком котибаси — муаллимимиз мени хонасига чақириб: «Шукурбой, шундай-шундай иш бўпти. Энди, сен педагогнинг обрўсини ҳимоя қилишинг керак. Уёғини ўзинг тушуниб олавер...» — деган эди. Мен гарангсиб чиқиб кетган эдим. Маъруза қилаётибман-у, кўзим залда: ўша воқеанинг гувоҳи бўлган синфдошларимда! Нима қилай, борини айтдим-қўйдим. Кейин директоримиз (мен у кишини жуда ҳурмат қилардим!) «Туш пастга!», деб дўқ қилди. Мен минбардан четланиб, жойимга ўтирмоқчи бўлувдим: «Пастга!», деб дағдаға қилди. Пастга тушдиму... тўғри эшикка қараб жўнадим. «Қаёққа?», деб бақирди дериктор. «Мен кетдим! Сизлар ёлғончисизлар!», дедим. «Сен бола боши берк кўчага кириб қолибсан!», деди у киши. «Э, жўжани кузда санаймиз!» деб юбордиму, залдан чиқиб кетдим. Назаримда, Тошкентнинг мактабларида бундай гаплар йўқ, у ердаги барча мактаблар эшигини ланг очиб, мени кутиб оладигандек эди. Уч-тўрт кун дарсга бормай юрдим. Бир куни адабиёт ўқитувчим Жаббор Эсан билан кимё ўқитувчимиз Иброҳим Раҳимов уйимизга кириб келди. Менга «насиҳат» қилишди. Жаббор ака: «Сен бюро составида қолдинг. «Ёш кадр»нинг ҳам редколлегия аъзосисан», деди. Барибир... бормадим. Кейин Ҳамид деган синфдошим (у раҳматли бўлиб кетди) кечки пайт ҳовлиқиб келиб қолди: «Термиздан Зиёев деган лектор келди. «Ҳамид Олимжон — ватанпарвар шоир» деган мавзуда доклад қилди. Сени мақтади. «Хатарли сўқмоқда»ни ўқиган экан. «Шу болани менга топиб беринглар!», деди. Главврачнинг уйида бўлар экан». Бордим. Зиёев — асли тошкентлик. Термизда вилоят радиосида бошлиқ экан. Менинг елкамни силаб: «Сендан ёзувчи чиқади. Бошқасини қўявер. Район газетасида босилган ҳикоянгни область газетасига бераман. Радиодан ўқитаман», деди. Шундай қилдиям. (Аттанг, у одам бурноғи йили шу ерда — Тошкентда ўзини осиб қўйди). Демоқчиманки, ўша кишининг шу гапи мени мактабга қайтарди. Мен «бошқасини қўйиб» адабиётга берилдим. Лекин ўша кундан бошлаб комсомолдан ҳам, котибликдан ҳам совиб кетдим.

Вақти келганда, ижодкорни бир оғиз илиқ сўз билан сийлаб қўйиш ҳам унинг ҳаётини ўзгартириб юбориши мумкин экан.

Бироқ пишмаган мевани уриб туширадиган «мерган»дек мукофотга ин-ти-лиш, ҳай-ҳай уят! Тамагирликдан бошқа нарса эмас!

Ҳолбуки, бундай «мерган»ларнинг сони... э, жуда кўп!

Битта яхшигина шоирнинг Оқилжон Ҳусановга: «Во, акажон-е, жуда қийналиб кетдим-е шу мукофот учун», деганини эшитганман. Шоира комсомол мукофотини олган эди. Бунинг учун ўзининг вилоятига қатнаб, анча талабномалар биттирган экан.

Каттакон бир адибимизнинг бу йўриғда айтган гапи ҳам эсимда: «Агар шу йил ҳам Давлат мукофотини бермаса, Яшиннинг эшиги оғзида ётиб оламан!»

Э, шу йўл билан мукофот олгандан кўра... «четда турган яхши»да!

Ғурурингни поймол этмайсан. Қолаверса, бу ўткинчи дунёда адиб дегани Шахс бўлиб ҳам қолиши керак-ку!

— Бугунги алғов-далғов кунларда адиблар ҳам «сиёсатлашиб», «иқтисодийлашиб» кетдилар. Ўзбекистонда «ётиб» ижод қилаётган сиз бўлсангиз керак. Четда кузатувчи бўлиш осонми?

— Сен шу юртнинг бир виждонли фуқароси бўлар экансан, шу элнинг бир ўғлони экансан, унинг бошига шундай қора кунлар тушганда, овоз чиқаришинг керак!

Бироқ ҳар ким ҳар хил «овоз чиқаради», деб ҳисоблайман. Яъни ўз имконияти, касби, қаноатларига суяниб, воқеаларга ўз муносабатини билдиради.

Мен, масалан, шу эҳтиёжни қондириш учун, хабарингиз бор, ҳикоялар ёзаяпман: ҳикоя ҳам осонликча туғилмайди... У туғилиши учун мазкур воқеа-ҳодисаларни «ҳазм этиш», унинг оқибатини кўра олиш ҳам зарурки, буям ўзига хос меҳнат ва мушоҳадани талаб этади.

Ўзингиз ўйланг, бирон-бир муаммога яхши-ми-ёмонми муносабат билдирмак учун, дейлик, мақола ёзиш... қийин эмас-ку? Ҳа: осон ҳамда ўзинг дарҳол қаноат топасан, яъни, тасалли топасан. Яна нима дейин? Ўша мушкулотнинг бирон-бир даражада ҳал этилишига ҳиссанг қўшолмасанг-да, ахир, кўнглинг бўшайди-ку?

Бу ишни қилмаслик — дардни ичга ютиш демакдир. Ичга ютаверсанг, сил бўлиб кетиш ҳам ҳеч гапмас...

Аммо на чора?

Касбинг шуни тақозо этиб турса, шунга мажбурсан-да: ахир, кейин — асаринг чиққач, бошқача қаноат топасан.

— Агар, сир бўлмаса, ҳозир қандай асар устида ишлаяпсиз?

— «Олабўжи» деган роман тугатдим. «Шарқ юлдузи»нинг биринчи сонидан босилади. Бироқ ҳали иши бор... Мен бунда Миллий Озодлик Ҳаракати — табиий жараён экани ҳақида ёздим, десам бўлади.

Бироқ «Қутлуғ қон», «Спартак», «Овод» ёки Жон Стейнбекнинг «Алам ёлқини» каби асарларида мавжуд йўналиш «Олабўжи»да йўқ: бунинг ўз шакли, ўз йўналиши бор...

— Жумҳуриятимиз мустақиллиги ҳақида кўп гаплар айтилмоқда. Бунга қандай қарайсиз?

— Биласизми, мен тарихдан биламанки, ҳар қандай империя ҳам кунларнинг бирида инқирозга юз тутади. Биз бундан ўн йиллар бурун ўзимизча «башорат» қилардик: «Социализм империяси ҳам таназзулга юз тутади!» Илло шундай фикрнинг бизда (Учқун Назаров, Ўлмас Умарбеков, Анвар Мақсудов, Ботир Зокиров ва бошқа дўстлар даврасида) пайдо бўлишининг ўзиёқ — инқироздан шарпалар эди, деб ўйлайман.

Лекин, онт ичиб айтаман, таназзул бунчалар тез юз бериши хаёлимиздаям йўқ эди: бунинг учун камида битта атом уруши бўлиши геракдай туюларди.

Қарангки, Горбачев домлаю Яковлевлар атом уруши уёқда турсин, атомни камайтира бориб, жамият инқирозига йўл очдилар. Ва мана натижаси...

Лекин ҳали «Мустақиллик» ҳақида — Мустақил бўлдик, дейишга эрта, деб ўйлайман.

Биз Иқтисодий, Сиёсий Мустақилликка мутлақ эришмагунча, жами ерости-еrусти бойликларимиз мутлақ ўзимизники бўлмагунча ва Президентимиз айтганидек, ўзимизга хос йўлда муқим туриб олмагунимизча...

...Мустақиллик ҳақидаги гаплар чиройли китобнинг муқовасига ўхшаб қолаверади.

Энди ҳамманинг (бу борада) бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қиладиган вақти келди!

Лекин, баъзан гумонларга бораман: осонликча эришилган манзил менга шубҳали туюлади: гўё чўнг бир қаср забт этилгану, унинг ашаддий ҳимоячилари бир кунмас бир кун аллақаерлардан бош кўтариб чиқадигандек...

— Адабиётимиз келажаги қандай бўлади? Ундаги энг қувонарли жиҳат ва энг ёмон иллат сизнингча, нималардан иборат?

— Ҳозир адабиёт «четда қолди». Етмиш йиллик тутқинлик адабиётнинг ҳам асл вазифасини ўзгартириб юборган эдики, шу асно унинг обрўси тўкилди!

Бу обрў... оқибат тикланади: инсоннинг табиати шуни талаб этади.

Бунинг учун аввало, қорнимиз тўқ, устимиз бут бўлиши керак. Ана ўшанда, яъни бу — моддий «бойлик»ларга эришганимиздан кейин маънавий бойликларга навбат келади.

Мен аминман: ҳозир ўқилмай четда қолаётган асарлар (агар шундай асарлар бўлса!) ўшанда ётиб ўқилади. Шунинг учун ҳақиқий адиб асло руҳини туширмай ижод қилиши лозим: мана шу аросат кунларни холисона тасвирлаш ҳам — адабиёт-ку!

Демак, чин адиб ўша — ёруғ кунларни кутмасдан, унга умид билан боқиб ижод қилавериши керак: дарвоқе, мукофотлар ҳам ўшанда кўп берилади.

Демоқчиманки, бизда ҳалигидай — тамадан баланд турадиган ёзувчи-шоирлар бор, етишиб чиқаяпти. Биз уларнинг кўпини эътиборсиз қолдираяпмиз.

Самад Вурғуннинг бир сатри ёдга тушади: «Шоир келди-кетди, халқи билмади».

Бизда бундай бўлмайди.

Камолжон, мен адабиётимизнинг истиқболи порлоқ бўлишига ишонаман.

Фақат битта истагим бор: тамагир бўлмайлик, тама бу — иллат. Амалга, пулга, арзон обрўга учмайлик, буям — ёзувчи учун иллат.

Суҳбатдош К. МАТЕҚУБОВ

Анвар ЖЎРАБОЕВ

ҚИЗИЛ ИМПЕРИЯНИНГ ҚОРА ҚЎЛАНКАСИ

ОЛДИНИГА АРАБЛАР, сўнг греклару мўғуллар тиғ уришган юракларимизнинг яраси битиб кетганида бошимиз узра тағин қора булутлар айланиб қолди: бу гал биз учун Пётр I кишанлар ҳозирларди.

Ҳавзи кавсар юртимиздан хабар топган рус подшоси оромини йўқотиб, уни босиб олиш ҳақида ўн икки йил бош қотирди. Бунинг учун, табиийки, аввало, ўлкамиз тўғрисида керакли маълумотлар тўплаш талаб этиларди. Пётр шу мақсадда 1714 йилда князь Беркович-Черкасский бошчилигида экспедиция тузиб юборди. Унинг вазифаси «Ўрта Осиё билан Россия ўртасида дўстона алоқалар ўрнатишга замин яратиш» эди. Экспедиция тўплаб қайтган маълумотлардан кўнгли тўлмаган подшо, 1717 йилда уни қайта жўнатади. Аммо бу гал сир очилиб, Хева ҳукмдори Шерғозихон россиялик жосусларни бир кечада тиғдан ўтказдиради.

Шундан сўнг Пётр бошқача усул қўллайди: Флорио Бенавенни деган қилни қирқ ёрган италиялик айғоқчини Бухорога «элчи» қилиб тайинлайди. У 3-4 йил давомида Бухорою Хевада юриб, анчагина маълумот йиғишга муваффақ бўлади. Лекин унинг ҳам миси чиқиб, ўлимдан зўрға қочиб қутулади.

Орадан хиёл ўтмай — 1725 йилда Пётр кўз юмади. Худди ўшанда Россия-Туркия уруши бошланиб, Ўрта Осиёни ишғол этиш режаси анчагача ҳаракатсиз ётади. Пётр I нинг армони — ўша ёвуз ниятни бундан 128 йил муқаддам Александр II амалга оширди.

Чоризмнинг мақсади нафақат бойликларимизни талаш, балки ҳамма жабҳадаги тараққиётимизга тўғаноқ солишдан иборат бўлгани сир эмас. Унинг тағин бир режаси — маҳаллий аҳолини тўла руслаштириш эди. «Ушбу режани амалга оширишда мактаб катта аҳамият касб этиши лозим», — деб таъкидлаганди империя генерали Розенбах. У шу ниятда рус-тузем ўқув юртлари тизимини жорий этди (унда маҳаллий аҳоли болалари руслар билан биргаликда таълим олишлари кўзда тутилганди) ва ўлкамизда асрлар давомида шаклланган ўта мукаммал халқ таълимига қақшатқич зарба берила бошланди.

Чоризм бизга 54 йил давомида ўз ҳукмини ўтказди. 1917 йилнинг бошида Туркистон генерал-губернатори Куропаткин ёзганди: «Гарчанд бу юртда ярим асрдан кўпроқ ҳукмдорлик қилаётган бўлсак-да, минг афсуски, ғайритабааларни (русчада — инородци. Чор амалдорлари асосан ўрта осиёликларга шундай ном беришганди. — А. Ж.) Россия императорининг содиқ хизматкорларига айлантира олмадик...»

Айлантиришардию, тўнтариш рўй бериб, подшо тахтдан ағдарилди. Лекин Куропаткин алам билан таъкидлаган ўша орзуни рўёбга чиқариш йўлида Қизил империя 73 йил давомида катта «зафар»ларга эришди. Энг ачинарлиси, у аксариятимизни манқурту чала манқурт қилиб қўйди.

Ҳиндистон мустақилликка эришганида теримизга сиғмай суюндик, Африкадаги давлатлар бирин-кетин қуллик занжирини улоқтиргани қалбимизга чексиз қувонч бағишлади. Уйғонаётган «қора қитъа»нинг миллий-озодлик ҳаракатига атаб шеърлар битдик, қўшиқлар бастaладик. Аммо ўзимизнинг қўлимиздаги қуллик кишанлари тобора маҳкамроқ қисилаётганини сезмадик. Аксинча, оғзимизни кўпиртириб Масковни мадҳ этдик.

Ўзбек совет энциклопедиясини бир варақлаб кўринг-а, юртимизга балою офат ёғдиришган Кауфман, Черняев, Куропаткин, Скобелевлар фаолиятига шу қадар эҳтиёткорона, майин-силлиқ баҳо берилганки, уялиб кетасан.

Бир умр эсимдан чиқмайди: она тилимиз тақдири қил устида турган, унга давлат мақомини бериш-бермаслик борасида қизғин кураш бўлиб ўтган 1989 йилда таниқли бир ўзбек ёзувчиси: «Рус тили 250 мингта, ўзбек тили эса 60 мингта сўздан иборатлигини яқиндагина билиб олдим. Шундай экан, зарурми фақат ўзбекчага ўтиш? Ахир бу — ўз-ўзини ўмариш-ку!» — деб ёзганди-я...

ТЎҒРИ, РУС ТИЛИНИНГ изоҳли луғатида 250 мингта, ўзбек тилининг изоҳли луғатида эса 60 мингта сўз мавжуд. Лекин рус тилининг изоҳли луғати нақ 16 жилддан, ўзбек тилиники бўлса атиги 2 жилддан иборат. Аслида эса бизнинг сўзлар русларникидан кўп бўлса кўпки, кам эмас. Гап шундаки, бизнинг сўзларимиз ҳанузгача сочилиб ётибди (шу бебаҳо бойлигимизни тўплашга имкон беришмаганди. Ўша икки жилдли луғатимиз ҳам 1981 йилдагина чоп этилган).

Хуллас, гапираман десанг, гап кўп (нима ҳам қилардик, бўлар иш бўлди, буёви синди). Энди буларнинг бари аччиқ тарихга айланиб қолди. Энди тақдиримизнинг янги тарихи саҳифалари очила бошланди: Мустақиллигимиз саҳифалари! Лекин бу саҳифалардаги сатрлар осонликча битилмаслиги, сабаби Марказ бунга бутун вужуди билан моноелик қилиши ҳаммага аён.

Қизил империя неча ўн йиллар давомида мутлақо беташвиш умр кечирди. Аммо 80-йилларнинг бошида унинг пайтавасига илк қурт тушди: айрим республикалар, айниқса Болтиқбўйида миллий-озодлик ҳаракати пойдеворига илк ғиштлар қўйилган эди-да! Ва Марказ бу «хавфли» тўлқин бошқа жумҳуриятларга тарқалмаслиги учун ўзини ўтгаям, сувгаям ура бошлади.

Ушбу долға Ўрта Осиё, айниқса Ўзбекистонга қадам ранжида қилса борми... Шу боис Кремль 1983-1985 йиллар мобайнида халқимизга нисбатан қатағон сиёсатини ўтказишга киришди. У, биринчидан, ишбилармон одамларимизни йўқотиш, иккинчидан, «тартиб-интизом батамом изидан чиққан» республикамизга қўшимча эмиссарлар юбориб, Масковнинг ҳукмдорлик мавқеини янада мустаҳкамлаш учун қўл келди.

Буни шу йил 7 октябрда «Правда» рўзномасида эълон қилинган Леон Ониковнинг мақоласи яна бир бор исботлайди (Қизил империянинг бош қароргоҳларидан бири ҳисобланган собиқ КПСС Марказий Комитетида ҳам қатор соф виждонлилар бўлишган ва улар МК олиб борган аксарият сиёсатга қарши туришган. Марказий Комитет ташкилий бўлимининг собиқ масъул ходими Л. Ониковш шулар жумласидандир):

«Бутун бошли миллатни ҳақоратловчи «ўзбек иши» пайдо бўлганида мен Тошкентда командировкада эдим ва бизнинг ташкилий бўлимимиз тавсияси ҳамда республика Марказкомининг илтимосига кўра Ўзбекистонга жўнатилган қадрларни таҳлил қила бошладим. Манзара шундай эди: республикага юборилган 68 нафар партия ходимидан фақат бир нафаригина мусулмон аҳолиси билан ишлаш тажрибасига эга экан, юборилган жами 397 (!) ходимдан 9 нафаригина миллий ва диний хусусиятларни, мусулмонларнинг анъаналарини билишаркан, холос. (Л. Ониковш мақоласида яна бир нарсани таъкидлайди: «Рус подшолиги Ўрта Осиёда юритган сиёсат бизнинг шонли ташкилий комитетимизникидан «теранроқ» бўлганди. Россиядан Туркистонга юборилган 12 нафар генерал-губернаторнинг кўпчилиги, уларнинг таъбири билан айтганда, «туземецлар» орасида анча йиллар ишлаб, маълум тажриба тўплаганди, аксарияти яқин Шарқнинг уч асосий тили — арабча, форсча ёки туркчани яхши эгаллашганди).

Хуллас, Қизил империя миллий-озодлик ҳаракатининг республикамизга ёйилишига ғов сола бошлади. Лекин минг уринмасин, у барибир келди. Ва тез орада бизда ҳам норасмий уюшмалар тузилди, митинглар кенг тус олди, рўзномаю журналлар топталган миллий ғуруримизга ҳаёт ато этарди. Бундан нафақат Марказ, балки чала манқуртлардан ташкил топган маҳаллий раҳбарият ҳам васвасага тушиб қолганди. Маҳаллий ҳукумат Марказ, у юборган «десантчилар» кўрсатмасию маслаҳатларига биноан уларга қарши курашда бисотидаги барча кучларни — матбуот, милиция, хавфсизлик комитетини ташлади. Аммо ушбу қудратли долғага бас келиш осон эмасди.

Худди шу кезлари Фарғонада ногоҳон «портлаш» юз берди. Марказ ушбу фожеага сиёсий баҳо беришни мутлақо истамасди. Ҳатто демократиямиз «отаси» Михаил Горбачев ҳам сукут сақларди. Бу эса кўпчиликни таажжубга соларди. Ва менда Михаил Сергеевич билан шу хусусда интервью ўтказиш истаги туғилди. Саволлар туздим-да, 1989 йилнинг декабрида Москвага учдим. Кремлда Горбачевга мактуб ва саволлар топширдик. «Кутинг, ўзимиз хабар қиламиз», — дейишди.

Орадан икки ой ўтгач, КПСС Марказий Комитети мафкура бўлимининг Егоров деган ўринбосари Тошкентга қўнғироқ қилиб, дедики: «Михаил Сергеевичнинг кўрсатмасига биноан безовта қиляпман. Умуман, Горбачев суҳбатга рози. Лекин сал сабр қилишга тўғри келади: вақти жудаям зиқ. Ундан кейин, иложи бўлса, 5-6 та саволни ўзгартириш керак. Хуллас, кутинг. Ҳа, ҳа, хабар берамиз...»

Кутдим, қарийб бир йилча. Бу орада Ўш фожеасиям содир бўлди. Ва мен Горбачевга яна хат ёздим, янги саволлар туздим (уларда Ўш воқеасига оидлариям ўз аксини топганди). 1990 йилнинг декабрида тағин Москвага йўл олдим— СССР халқ депутатларининг IV съездига. Мактубу саволлар яна Горбачевга топширилди. Бу сафар ҳам: «Кутинг. Чақиртирамиз» билан чекланишди. Ҳанузгача кутаяпман...

Қизиқ, вақт зиқ десак, шу орада қанчадан-қанча мухбирлар қабул қилиниб, соатлаб суҳбатлашилди-ку?

Кейин баъзилар: «Ие, қизиқ экансиз, Фарғонаю Ўш воқеаларини эслатиб нима қиласиз. Ҳаммаси унга маълум. Минг қайта қурувчи бўлса-да, Совет Иттифоқининг бўлинишини истамайди, ўша Горбачевингиз. Бордию истадиям дейлик, лекин атрофидагилар, айниқса, хавфсизлик комитети, мудофаа вазирлиги... уни барибир «жойига ўтқазиб қўйишади», дейишди.

Мен эса «Одамларга қуйиб берсанг, нималар дейишмайди?» — дея ўзимга ўзим далда берардим.

Лекин давлат тўнтариши муносабати билан шу йил 2 октябрда СССР халқ депутатларининг фавқулоддаги съездида арманистонлик ноиб Г. Игитяннинг нутқи мени ўйлантириб қўйди (ва нафақат мени).

«Михаил Сергеевич, — деди у, — Сизни энг яқин дўстларингиз сотишди. Аммо ўзингиз-чи? Тбилиси, Литва, Қорабоғ, Фарғона, Ўшдаги юзлаб бегуноҳ одамларни сотмадингизми? Шу қонли фожиалар бўлишини олдиндан билмаслигингизга ишониш мумкин эмас. Давлат хавфсизлиги комитети ўта зийрак-ку, ахир!..»

ЮҚОРИДА ТИЛГА ОЛИНГАН Л. Ониковнинг «Правда»даги мақоласи бу масалага ҳам хиёл ойдинлик киритди. Унинг ёзишича, КПСС Марказий Комитетидагилар Бош котибдан кўп нарсаларни яширишган экан. Гарчанд, КПСС тугатилган эса-да, ҳали унинг руҳи қолди, ҳали унинг қўли узун раҳнамолари сергак туришибди ва «қулай вазият» топишлари биланоқ ҳамлага ўтишади. Керак бўлса шундай «вазиятни» ўзлари яратишади. Масалан, орамиздан низо чиқаришга уринишади. Ушбу ният амалга ошмаслиги учун эса, аввало, маҳаллийчилик, ғийбатчилик ва ҳасадга, амал учун эса, бир-биримизни сотишга чек қўйишимиз лозим. Чунки худди шу иллатлар халқни парчалаб, уни заифлаштиришнинг қулай омилларидир.

Яна бир хавфли томони — миллатлараро низо. Марказ мустамлакачиликнинг асрлар давомида синалган ушбу чиркин усулидан янада самарали фойдаланмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди. Шу боис ўзга миллатларни камситувчи чақириқлару ҳаракатлардан узоқ юрсак, ўзимизга фойда. Лекин шу билан бир қаторда, миллий ғуруримизни оёқ ости ҳам қилдирмаслигимиз керак. Болтиқбўйида яшовчи туб аҳолининг бу борадаги сиёсатидан ўрнак олсак, мақсадга мувофиқ бўларди.

Яна бир хавфли томони шундаки, биздаги баъзи норасмий уюшмалар, масалан, «Интерсоюз»даги қатор арбобларнинг мақсади Ўзбекистонда миллатлараро низо чиқаришга йўналтирилган. Буни шу ташкилотнинг рўзномаси тасдиқлайди. Унда ёзилишича, Тошкентдаги рус тили институтининг ўзбек студентлари корейс ва рус миллатига мансуб икки аёл ўқитувчини ҳамманинг кўз ўнгида калтаклашибди, бир гуруҳ ўзбек талабалар бўлса лекцияга мудом чўнтакларига тўппонча солиб киришаркан...

Кейинчалик маълум бўлдики, ўша хабарлар ғирт ёлғон экан.

Яна бошқа бир мақолада: «Агар Ўзбекистондан европаликлар кетиб қолишса, республика «миясиз ва қўлсиз» (?) қолади, деб таъкидланган. Демак, мустамлакачилик сиёсатининг суянчиқлари ўз ичимиздаям анчагина!

Истиқлолимизнинг тақдири бевосита парламентга боғлиқ.

31 август куни Олий Кенгашнинг навбатдан ташқари VI сессиясида И. Каримов Мустақиллик ҳақидаги баёнотни ўқиб эшиттирганидан сўнг зал олқишга кўмилиб кетса керак деб ўйловдик. Афсуски, зал бир оз фурсат ўтиб жунбушга тушди...

Умуман, I сессияда фаоллик кўрсатишган депутатларимиз фаолияти бора-бора анча сусайгани (балки бунинг ўз объектив сабаблари бордир?) одамларни ташвишга солаётганди. VI сессиядаги лоқайдлик ушбу ташвишни янада кучайтирувди. «Бунақанги депутатларимиз билан мустақиллигимиз қаёққача бораркан-а?!» — деган савол давраларда кўп маротаба такрорланарди.

Аммо... 30 сентябрда ўтказилган VII сессия ўша ташвишларни чилпарчин қилиб юборди. Ноибларимиз, ниҳоят, уйқудан уйғонишганди. Улар ўткир-ўткир муаммоларни дадиллик билан ўртага ташлашди, ҳатто Президентниям танқид қилишди. Энди давраларда одамлар фахр билан айтишади: «Бор экан-ку бизнинг ҳам депутатларимиз!» деб.

Президент бу гал барча ва ҳатто баъзи асоссиз танқидларгаям вазминлик билан ёндошди. Йўл қўйилаётган хато ва камчиликларни ўзи эътироф этиб, парламентни, бутун халқни якдиллик ва ҳамкорликка чақирди.

VII сессияда «Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари Декларацияси» қабул қилинди. Бу ҳам оламшумул аҳамиятга эга.

Инсон эркинлиги, энг аввало, демократиядир. Уни эса ошкораликсиз тасаввур ҳам қилиб бўлмайди. Бизда бўлса ҳали матбуотда ҳам, телевидение ва радиода ҳам том маънодаги сўз эркинлиги мавжуд эмас. Ошкоралик оқсаётган жойда турли-туман миш-мишлар томир отаверади. Бундан эса мухолифларимиз бизга, мустақиллигимизга қарши курашда устомонлик билан фойдаланишяпти. Марказий телевидениедан кетма-кет эшиттирилган ёлғон ахборотлар, Москов рўзномаларидаги чала ҳақиқатга асосланган мақолалар асосан ана шунинг ҳосиласидир. (Аслида эса Масков матбуоти бизга азал-азалдан тиш қайраб келаётир. Чор Россиясини Ўрта Осиёга зудлик билан ҳужум бошлашга даъват этибгина қолмай, балки ўша босқинчиликнинг маънавий пойдеворини яратган ҳам шу матбуот эди. 1862 йилда «Русский вестник» журнали, «Московские ведомости» рўзномаси подшоликни босқинчиликка ундовчи кўплаб мақолалар чоп этди. «Голос» журнали бўлса шундай деб ёзганди: «Бу чўл қароқчилари (яъни бизлар. — А. Ж.) билан ади-бади айтишиб ўтирмай, уларга нисбатан куч ва террор қўллаш керак!»).

ҲА, ҲАЛИ ИСТИҚЛОЛ йўлида бизни қизил империя томонидан бўладиган турли ҳийла-найранглар, зарбалар кутади. Уларнинг олдини олиш кўп жиҳатдан ўзимизга боғлиқ.

Неъмат АМИНОВ

БОШБОШДОҚЛИК

(ҲАЖВЧИ ЎЙЛАРИ)

Маълумингизким бозор иқтисодиётига ўтилаётганда «бошқариладиган» сўзини худа-беҳуда қўшиб ишлатардик. Яъни масалан, мана бундай: «Бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтилганда, ундоқ бўлодир, бошқариладиган бозор иқтисодиётига тезроқ ўтсак бундоқ бўлодир...». Ҳатто ўзбекона «Отанг бозор, онанг бозор» мақоли ҳам қистирма қилинарди. Ҳазрат саломат бозор иқтисодиётига ҳам ўтиб олдик. Қизиғи шундаки, негадир шу кунларда «бошқариладиган» сўзи тилга олинмай қолди. У ҳам бамисоли «ривожланган», «жадаллаштириш», «покланиш», э, борингки, «перестройка» деган сўзлар каби тагадойнинг сийқа тангасидек сувга «шўлп» этиш тушди-ю, бедарак йўқолди. Эндиликда бозор тугул бутун бошли «бепоён Ватан»ни бошқариб бўлмай қолди. Қанчадан-қанча қовоқ нусха, бодринг нусха, сапча нусха, тукли, туксиз бошлар зарангга айланди. «Бошқариладиган» сўзнинг ўзаги «бош» бўлгач қотади-да. Қотса, яъни бош зарангга айланса, бошқариш ҳам қийин бўларкан.

Дарвоқе, гап «бошқариладиган бозор» ҳақида бошланган эди. Зотан айни кунларда ҳаммаёқ бозорга айланиб кетди. Съезд — бозор, сессия — бозор, пленум — бозор, қурултой — бозор. Кенгаш ҳузуридаги кенгаш — бозор, камиссиё ичидаги камиссиё — бозор, қўйингки, бутун мамлакат — бозор. Анжуманларда андишанинг нархи кўтарилиб, «дефисит»га айланди. Чоллардан иймон кетди, ёшлардан оқибат. Ҳалол бистарларда ҳам эр-хотин пул талашиш даражасига етди. Ҳоким жуфти ҳалолини бозорга чиқариб, 60 сўмдан гўшт харид қилганини телевизорда кўрсатишга рухсат берди. Натижада миллионлаб томошабинлар қаҳатчилик хавфидан ваҳмага тушдилар...

Шунақа, нарх-наво кун сайин эмас, соат сайин ўйинчи боладек сакраб турибди. Албатта, қуйига қараб эмас, юқорига қараб. «Ҳой, мунча сакрайсан?» дейдиган бирорта ақлли бош йўқ, топилса ҳам ўша бошда бамаъни оғиз йўқ. Бамаъни оғиз кўп-у уни эшитишга сабит бир қулоқ йўқ. Чунки, шу оғизлардан нуқул шовқин аралаш сўзлар чиқади. «Кўп ва силлиқ гапириш» мусобақаси ҳатто боғча ва мактабларда ҳам авж олиб кетди. Бечора фуқаро, шўрлик фуқаро овқатдан эмас, гапдан тўйиб, бўкиб, ёрилиш даражасига етди. Чунки, кеч баҳордаги 4 сўмлик узум 20 октябрда Олой деҳқон бозорида 14 сўмга чиқибди. Айни пишиқчилик палласида олма, анор, нок, хурмо ва бошқа мевалардан тотиб кўрай десангиз баҳоси карахт аридек жизиллаб қулоғингизга ёпишади. Тарвуз-у қовунларнинг тилими тилни ёриши ўрнига нархи ўтакангизни ёради. Селитрага тўйинган қовун-тарвуз шарватидан ҳосил бўлган жилғаларни бозорком акамиз бошқаролмай қоляпти. Картошка, карам, савзи чириб, ириб кетса-да «барака топгур» дўкондор ўн тийинга арзон қилмайди. Ҳузурини ахлат қутилари, хандаклар кўрса кўрсин-у бирорта камбағал кўрмасин, деса керак-да!..

Энди бадбўйгина саримсоқпиёзни олинг. Бай-бай, баҳоси мунча ях бўлмаса. Кеча Бешёғоч бозорида бир даванг йигитдан, саримсоқпиёзингиз қанча, деб сўрасам, «Килоси 20 сўм, ока» дейди. Мунча сассиқ, мабодо саримсоқпиёз емаганмисиз, девдим, «йўқ, ока, биз саримсоқ емаймиз, сотамиз» дейди. Ҳа, омон бўлинг, ука, дея юзимни тескари бурдим.

Хўш, бозорларимизнинг Сибир бозорларига ўхшаб қолишига нима сабаб? Бунга ҳам яна ўша Сибир ва ўзимиздан чиққан янги пулдорлар сабаб.

Кузнинг айни пишиқчилик кунларида чайқовчи, чўталчи, кўтарачи, кооперативчи корчалонлар жумҳуриятимиз қишлоқларидан сабзавот, мева, полиз маҳсулотларини арзон гаровга олиб, «алка-палка», «камаз-памаз» деган вагоннусха машиналарга ортиб Ўрусияга жўнатмоқдалар. Ҳаво йўли ҳам, поезд йўли ҳам ўшаларнинг хизматида. Учоқлар ҳам учолмайдиган даражада юк ортиб, совуқ ўлкаларга «инқиллаб» парвоз қилмоқда. Уларда эса пул сероб, қишга асраш учун имконият соз.

Яқинда пулдор бир танишим билан савдо растасидан ўтиб кетаётган эдик. Машинада Польшадан келтирилган картошка сотишаётган экан. Ҳалиги танишим:

— Э, зўр картишка экан-ку, — деб қолди. — Пули ҳам жойида, килоси 2 сўм 20 тийин. Қани энди, имконим бўлса бир вагонини олиб Россияга ҳайдасак...

Ана сизга миллатнинг миллионер ўғлининг калласида «бошқариладиган бозор» ҳақидаги фикр...

Одамнинг ҳар нарса бўлгани яхши эмасми?

Бир кишининг ҳамёни олдида минглаб кишиларнинг касал ошқозони бир тийин бўлиб қоляпти. Ўрусияда оддий ишчи-ва кончилар минг, бир минг икки юз сўмлаб маош олади. Шунинг учун қимматчилик уларга кўпам сезилмайди. Нега қоғоз камчил десак, ўрис биродарларимиз бизга қоғоз ўрнига ҳам пул юборишяпти шекилли. Чунки пул заводи ҳам, қоғоз заводи ҳам уларда қурилганда. Исташса пул юборишади. Исташса қоғоз. Пулнинг фойдаси эса қоғозга нисбатан анча баланд. Пулни бекорга эмас, қўлма-қўл қилиб, корчалонлар орқали бозорга ташлашяпти. Қиймати оддий қоғоз даражасига тушиб қолган ўрисча «рубль»лар акац дарахтидан тўкилаётган хазонларга ўхшаб қолди. Умрида қўли ёлчиб пул кўрмаган деҳқонларимиз «доҳи» расми солинган 50 талик, 100 талик (айтинг-айтинг 1000 талик чиқмасин)ларни кўриб, босар-тусарларини билмай қолишди. Бечора ўзбек мунча содда бўлмаса... Жарақ-жарақ пуллардан ҳамёнлар қаппайиб, ошқозон ўлгур пучайишидан бехабар улар.

Шу ўринда дунё кезган диёнатли шоир дўстимизнинг куйганича бор.

— Ҳой, деҳқон акалар! Кўпам бу шилдироқ пулларга хирс қўйиб, қўлбола шиша — «бонка»ларни кўмиб, овора бўлиб юрманг. Ўзингиз катта-катта еб, ортганини қўшнингизга ошатинг. Пул бўлди—кул бўлди, деган мақолни эсдан чиқарманг.

— Корчалон мультимиллионер (мультфильм десангчи)лар! Бир муддат бўлсада халқингизни ўйланг! Унинг оғзидаги сўнгги луқмасини ҳам юлиб олиб, ўзга юртларга олориб пуллашни бас қилинг!

Ҳар бир жумҳурият ўз пули (валютаси)ни чиқариш арафасида турган бир паллада бозорларимиз, қолаверса жумҳуриятимизда ҳам дарвоза бўлишини истардик. Акс ҳолда «Қўли пул кўрган»лар Қори Ишкамба ҳолига тушиб қолмасалар деймиз...

«САҲНАМИЗ ЯНА ТИРИЛМАКЧИ...»

Чўлпон тенгсиз лирик шоир, хассос носир, жасур публицист бўлиши билан баробар етук драматург, адабий эмакдош, таржимон сифатида Ҳамза номидаги ўзбек Давлат академик драма театрининг шаклланишига улкан ҳисса қўшган. Театр саҳнасида қўйилган ўнлаб асарлар, жумладан Ҳамза, Фитрат драмалари Чўлпон таҳриридан ўтган. Қардош халқлар, рус ва жаҳон драматургиясининг талай машҳур намуналари, хусусан «Ҳамлет» Чўлпон таржимасида ўзбек халқининг маънавий бойлигига айланган. Айни пайтда Чўлпон Қаландар тахаллуси билан фаол театр танқидчиси сифатида ҳам жиддий мақолалар, тақризлар ёзган. Саҳна санъатининг назарий ва амалий масалаларига бағишланган ўнлаб мақолалари бугунги кунда ҳам ўз қимматини йўқотмаган. Ҳукмингизга ҳавола этилаётган олис 1922—1923 йилларда ёзилган айрим мақолалар ўша давр театр ҳаётини, театр саҳналарида ўйналган асарлар руҳини, актёрлар қиёфасини, томошабинлар кайфиятини кўз олдимизда жонли гавдалантиради. Айни пайтда бу мақолалар миллий маданиятимиз равнақи йўлида ҳаётини тиккан жонкуяр ва билимдон алломага бўлган ҳурматимизни бениҳоя оширади.

Умарали НОРМАТОВ

АБО МУСЛИМ

13 ДЕКАБРДА «Турон» қишлоқ биносида улуғ адибимиз Фитратнинг 5 парда 7 кўрунушлик «Або Муслим Хуросоний» номлик томошаси ўйналди.

Томоша — аралашқучи қаҳрамонларининг кўблиги ҳам тарихнинг Чувалашқон давридан олиниб ёзилғони учун бўлса керак — кенг оммага англашилиши оғиррокдир. Шунинг учун томошанинг сўнгига унинг натижасини тўла кўрсататурғон бир кўруниш ортдирилғон. Бу кўруниш ҳийла муваффақиятлик тузулган. Айниқса, Марв беги қизининг бир тўда «ёввойи» кишилар орасида қолғон чоғидаги шошқинлиги, одам болаларининг ахлоқ важҳидан қандай қуйи даражаларга тушганлиги тўғрисида халққа қаратиб қилғон хитоблари ҳам ул кишиларнинг ҳар бирини битта-битта таъриф қилиши жуда ўткурдир.

Умуман томошада Фитратга хос сўз усталиги ҳийла кучлик. Бу жиҳатдан томоша катта бир адабий аҳамиятга моликдир.

Энди ўйнағучиларга келсак, Або Муслим ролида Аброр томошанинг бошдан-оёғигача бир текис олиб бора олмади. Очиброқ айтганда, биз исломият тарихида жуда улуғ довруқларга сабаб бўлғон темир вужудлик, пўлат иродалик, мудҳиш Або Муслимни кўра олмадик. Аброр эпчил артисимиздир, шу тилагимизни бу сафар бўлмаса, бошқа бир сафар бера олишига ишонамиз. Охирги кўрунишда аббосийларнинг биринчи халифаси рўлини Сайфи қори жуда юмшоқ ўйнади. Айниқса, Або Муслим билан Марв беги қизининг ўлишлари чоғида, кароматчи шайх чопони остидан ҳоваржлар жосуси Заҳок чиқиб келган вақтда, ўзининг катта ва тузалмас хатоларини англағон дамларда шу қадар кам ҳаракат эди ким, сира қўя қолинг! Сайфи қорининг амплуаси (ўйнатурғон ўюнлари) белгуликдур. Режиссўр шуни кўзда тутиб уни ғоят жиддий бўлғон шу хил рўлларга чиқармаслиги керак.

Бизнинг Туркистонда «доғулли айёр» деб ном чиқарган Заҳок рўлида Уйғур бошдан-оёқ яхши. Кўзга илинар-илинмас сустлик ва руҳсизлигини санамасак, Марв бегининг қизи Гулнор рўлида Маъсума хоним яхши. Або Муслимнинг вазири Холид рўлида Ўктам, Марв беги рўлида (аввалларда) Сайфи қори, Амир Али рўлида Шокир, Язид рўлида Олим, Гулнорнинг энагаси рўлида Робия Туташ текис ўйнадилар. Нарсиёр рўлида чиққан Босит билан Язид рўлидаги Олимнинг юксак руҳ билан вазият ва аҳволга ёндашдириб ўйнашларини айтиб ўтмак керак. Бошқа кичкина вазифалар ҳам дуруст бажарилди.

Умуман айтганда бу асарнинг бу сафарги ўйналиши жуда текис ва завқли ўюнлардан бўлди десак, сира янглишмағон бўламиз.

Бизнинг қашшоқ ва эсдан чиқиб кетган саҳнамизга хос бўлғон камчиликлар (жиҳоз, декаратсия ва кийимлар камлиги), албатта, бу йўла ҳам бор эди. Бунларнинг тўлдирилиши — Марв бегининг бир саволига қарши Заҳокнинг берган жавобидек: «Тева қафасга кирганда» бўлатурғонга ўхшайдир...

Халқ зич тўла эди.

«Халқ театрга юрмайди» деган гап тўғри эмас; халқ юрадир. Локин театр-томоша исмида бўлатурғон қурчоқ ўюнларга, ўз руҳига ёт бўлғон, унга англашилмайтурғон таржималик «ғарби» асарларга юрмаса ҳақи бордир. Йўқ эса ўзини қизиқтиратурғон заминларда ёзилғон ва яхши ўйналатурғон томошаларга халқ юрадир.

Бу ҳол сўнг вақтда жуда очуқ кўрулди.

•

Халқнинг руҳини яхши тушуниб олғон Давлат труппаси энди халқ руҳига яқин бўлғон нарсаларни кўпрак қўймоқ учун ҳаракат қила бошламишдир. Ҳозир труппа томонидан Хуршид ўртоқ қалами билан томоша ҳолига солинғон машҳур «Фарҳод ва Ширин» афсонаси тайёрланмоқдадир.

Иккинчи томондан саҳнамизнинг ўзини тузатишга ҳам жиддий ҳаракатлар кўрула бошлади. Сирдарё музофот фирқа қўмитасининг масъул саркотиби ўртоқ Абдулҳай Тожи билан Эски шаҳар ижроқўмининг мувaққат раиси Маннон Рамз ўртоқлар марказнинг бирдан-бир санъат маркази бўлғон «Турон» биноси ва Давлат труппасини яхши йўлга қўймоқ ишини бир неча ҳаваслик кишиларга топшириб ўз томонларидан пулли ёрдам ваъда қилғонлар.

ҚАЛАНДАР

«Туркистон», 1922 йил 21 декабрь

•

«КОВА ОҲАНГАР»

16 январда қишлик «Турон» саҳнасида Эрон асотиридан олиб ёзилғон «Кова оҳангар» пиесасини томоша қилдик.

Усмонли туркларининг улуғ адибларидан машҳур Шамсиддин Самибекнинг бу атоқли пиесаси Тошкент ўзбек саҳнасида биринчи мартаба жонланадир. Бу асарга Давлат труппаси ҳийла катта аҳамият бериб, яхши ҳозирлик кўрган: асарнинг ўзи учун махсус декоратсия ишланган. Усмонличадан ўзбекчага ағдариш вазифасини ҳам труппанинг режиссўри Уйғур ўртоқ ўзи ўтаганлигидан асарнинг «саҳналаниши» ҳийла тузалган. Йўқ эса, муҳаррирнинг ўзи асарнинг бу жаҳатига («саҳналаниш» жаҳатига) кўбда аҳамият бера олғон эмас. Ҳолбуки, саҳна учун ёзилатурғон асарларнинг муваффақиятсиз чиқишига аксар вақт шу «саҳнабоб беролмаслик» сабаб бўладир.

Бу асар ўйналгонда Давлат труппаси ҳайъатида янги, умидли кучларнинг ортмагонлиги кўрулди. Балки, аксича, баъзи бир эпчил артистлар бир-икки йилдан бери саҳнадан узоқда юрадирлар. Уларни қайтадан саҳнага жалб этмакга барчага баробар бўлғон пул танглиги ва унинг орқасида келган таъминотсизлик балоси монеъ бўлуб турғонга ўхшайдур. Йўқ эса, труппанинг бурунги кучлари барчаси ўз сафида бўлса, кўб куч қатнашиб ўйналатурғон бу асар яна ҳам тантаналироқ, яна ҳам тўлароқ чиққон бўлур эди. Қандоқ қилайлик ки, ўлкамизнинг бирдан бир санъат хазинаси зўр ғайрат, катта фидокорликлар билан зўрға-зўрға судралиб келмакдадир...

Труппанинг умумий ҳайъати (состафи) бир қадар тўла бўлмаса ҳам, эпчил кишиларининг сараланган, талланғон, ўткур санъаткорлардан иборат бўлиши ёғидан труппа жуда жиддий, жуда кенгдир. Буни биз «Кова оҳангар»да яхши кўрдик. Одам озлиги, дабдаба камлигини кучларининг яхшилиги, саҳна ва декаратсиянинг тўлалиги буткул ювуб кетади, десак мумкин. Бу хусусдаги камчилик анча-мунча қарашқа рўй бермайдир.

Ёзилмоғи тегиш бўлғон шу муқаддималардан сўнг энди пиесанинг ўйналиши ёғига келайлик. Пиесанинг энг зўр қаҳрамони бўлубда биринчи, иккинчи ва тўртинчи пардаларда ҳар дам, ҳар нафасда янги-янги фалокатлар кўратурғон, ҳар дақиқада неча рангга, неча ҳолат руҳияга тилмоч бўлатурғон Фарҳод рўлида Сайфи қори бўш эди. У кунги Фарҳодда биз руҳий ҳолатларнинг дақиқа-дақиқада ўзгаришини, янги воқеа ва ҳодисалар, оғир фалокат ва балолар қаршисидаги кўруб ўтиш (переживание)ларнинг энг озини ҳам кўрмадик. Яна бунинг устига «ёшим сaксанга етди» деган чолнинг афти-башараси ва ҳаракатлари кўбрак ёшларча бўлуб ўтди... Сайфи қори умидлик артистларимиздан биридир, кейинча бундай хатоларни такрорламаслигига ишонамиз. Пиесанинг катта қаҳрамонларидан бири бўлғон ва «фиръавнлашган» Заҳҳок рўлида Уйғур дуруст эди. Заҳҳок ғоят золим ва мустабид деб кўрсатилгани учун ва ҳам унинг «фиръавнлашган»лиги асосига таяниб, Уйғур ул рўлни жуда қаттиғ ўйнади ва шунинг билан — бизнинг фикримизча — бироз ортдириб юборди. Аввал Парвез бўлуб, сўнг Фаридунга айланатурғон ёш йигит рўлида Шокир яхши.

Лекин бу йигит ўюнни бошдан-оёқ бир товуш(тон) билан олиб борадир. Пиесанинг асл, туб қаҳрамони бўлғон иснёчи «Кова» рўлида Аброр яхши.

Заҳҳокнинг қизи Ҳўбчеҳра рўлида Маъсума хоним дуруст бўлса ҳам, уни бир подшоҳ қизи ёки, тўғриси, бир қиз қилиб кўрсата олмади. Аксинча, унинг онаси (мураббияси) рўлидаги Маърифа ундан кўра кўпрак жиккиллаб, кўпрак жонланди. Қолғонлардан: Паҳлавон Қаҳшон рўлида Босит, роҳиб рўлида Музаффар, таъбирчи рўлида Ўктам, Кова хотуни рўлида Робия текис олиб бордилар.

Бизнинг саҳна ўюнларимизда бир неча камчилигимиз бор ким, унлар шу «Кова»да айниқса кўпрак кўзга илиндилар: биринчи — бизда тузаниш (грим)га кўб аҳамият берилмайдир. Тузанишни шошилиб ясайларда, сўнгра сунъи сочлар остидан ҳақиқий сочлар — кўб вақт — кўруниб қўядирлар. Иккинчи — бизнинг артист ва артискаларимиз (Уйғурдан бошқаси) яширин товуш чиқаришқа ўргана олмайлар. Улар бировнинг қулоғига бир нарса айтсалар, томошачилар эшита олмайлар, томошачиларга эшитдирилса махфий, сирлик бўлишдан чиқиб кетадир. Ҳолбуки, икковининг ўртасида бир йўл бор, уни бошқа халқларнинг саҳналарида яхши биладирлар. Учинчи — бизнинг артист ва артисткаларимиз (айниқса кейингилар)нинг кўплари арабий ва форсий сўзларни кўб янглиш гапиралар. Тарихий пиесаларда, айниқса, шарқ тилларидан таржима қилинғон асарларда бу жуда кўп бўладир. Буни битирмак керак.

Умуман олғонда, «Кова оҳангар» саҳнамизда энг яхши ва муваффақиятлик ўйналғон асарлардандир.

Бу асар халқнинг сўрови бўйинча 31 январда яна бир мартаба ўйналди. Бу гал ўйналишида энг муҳим рўллардан тўрт рўлни алмашдириб ўйнадилар. Бу ҳақида иккинчи мартаба тағин гаплашармиз.

ҚАЛАНДАР

«Туркистон», 1923 йил, 23 феврал

•

САҲНАМИЗДА

Ижроқўм биносида!

— Катта томоша!

— Тонг отқунча танса!..

Мана эски шаҳар ўзбек санъатининг чопқиллаб, югуриб кетиб бориши шу йўлдадир.

Сўнг кунларда хунук-хунук, қўпол-қўпол, саводсизларча ёзилғон шундай эълонлар орасида «Ҳалима», «Або Муслим», «Гуноҳкорнинг оиласи» каби жиддий нарсалар ҳам кўрина бошлади. Бизнинг боякиш Давлат труппаси ёлғуз Эски шаҳар маориф шўъбаси томонидан берилиб турғон оз-моз ёрдамга таяниб, питилаб, қимирлаб ётқонга ўхшайдир. Устига қора бўёқ берилса, қора «бархут» тусини олиб, пачақланғон, синғон, йиртилғон саҳнамизнинг «гуноҳларини» ёпиб туратурғон калинкурми, қопми, нимадир олинғон; яқинда бечора томошабинлар парда орасида зерикиб, ухлаб кетиш балосидан бир қадар қутуларлар, деган умид бор...

•

11 декабрда ўшал ўзимиз кўрган қишлик «Турон» биносида — юзинчи мартаба бўлса керак — «Ҳалима» ўйналди.

«Ҳалима» ўзбек саҳнасида бирдан-бир чин ўзбек ҳаётининг энг қаттиғ фожиаси, энг кулги ўринлари, энг аҳмоқларча тўй-томошаси кўрсатилгандир.

Шунинг учун бўлса керак, асарнинг алланечанчи мартаба қўюлушига қарамасдан халқ тўладир, жой топилмайдир.

Узоқдан-узоқ кутиш, пардага кўз тикиш натижасидан ниҳоят парда очилди.

Бузуқ, йиртиқ-йиртиқ, қўпол, ранги ўчган, тупаб кетган декаратсия.

Ўюн ўшал ўзимиз кўрган ўюн, ўйнағучилар ҳам ўшал ўйнаб юрганлар... Фақат, бошига «Гулёр» куйи билан бир хўр ортдирилғон ва бу мартабада ўюнга Эски шаҳар бола боқчаларининг ҳамма мураббиялари дегундек аралашқонлар. Хўр яхши, тўлдур; локин қўшуғи жуда узун, бунинг устига ёд олинмагонлигини ҳам қўшсак, жуда бўш ва маъносиз. Мусиқа бу сафар жуда эзди, бир неча куйни саҳна билан баробар олиб бора олмади. Гримлар ҳам жуда, ортиқ даражада сунъи эди. Шу ёд олмағонликнинг натижаси бўлса керак, қизнинг онаси совчи хотунларга: «Келинглар, эсон-омон келдинглармиl?» деб, 80 тош йўлдан келган меҳмонга айтилатурғон сўзни айтадир. Сўнгра, совчилар чиқиб кетаётканда, уй эгаси: «Яхши қолинглар!» дейдир. Шундай бўлса ҳам она рўлида (1 ва 2 пардаларда) Р. Туташнинг жуда ботирлик билан, дадил гапириши яхши эди. Бизнинг саҳнамизда баъзи бир артисткаларимиз жуда сиқилиб, тортиниб ўйнайлар. Саҳнада эркин бўлиш — бу энг керак нарсадир. Иккинчи пардада айтилган азон ўзи жуда жойсиз бўлиши билан баробар шу қандар тез айтилди ким, такбир ҳам бундан секинрак айтилгучи эди.

Иккинчи парда энг фожиалик бир пардадир. Унда шодлик билан қайғунинг қаршима-қарши келиб қолишлари жуда нозикдир. Бир тарафда ўлим, йиғи; иккинчи томонда тўй-томоша. Бир томонда фақирлик, йўқсуллик; иккинчи томонда бойлик, исроф... Мана бу парданинг таъсирини бузғон нарса: қиз томонда гап бошланғонда, йигит томонда онанинг шовқун қилиб йиғлаши бўлди. Одатда саҳна иккига бўлинганда, бир тараф сўз бошлағонда иккинчи томон товуш чиқармаслиги керак эди. Сўнгра бу парда ўзи ҳам эртарак тушди.

Охирги парда — бутун мураббиялар аралашқони ҳолда — жуда совуқ чиқди; жонлилик, тўй ва келин тушурди вақтидаги гап, сўз, шовқун, тўпаланг, ўюн бўлмади. Бу парданинг энг қизиқ вақтида электрикнинг ўчуб қолиши, орадан қарийб ярим соат ўткандан кейингина бир хира чироғ ёндирилиши... — бешинчи парданинг ҳақиқий фожиаси мана шулар бўлди.

Рўлларда: Маъсума хоним, Аброр, қизнинг онаси, йигитнинг онаси яхши эдилар. Бошқалари ҳам текис ўйнадилар.

Ўюн чоғида пиражектуранинг қилган адабсизликларини айтайликда, «Ҳалима» тўғрисидаги сўзни тўхтатайлик.

ҚАЛАНДАР

«Туркистон», 1922 йил, 16 декабрь

•

ТЕАТР-САНЪАТ

«ҚИМОРБОЗЛАР ҲАЁТИ», «ХИЁНАТКОРЛАР ЖАЗОСИ», «ЭР-ХОТИН», «АРШИН МОЛОЛОН» — УМУМИЙ ҚАРАШ

Ўртоқ Уйғур Бухородан келгандан бери саҳнамиз жонлана бошлади. Шу бир-икки ҳафта ичида яна бурунги каби камчиликлар, қарғиш ва лаънатлар билан бўлса-да, бир неча томоша кўрдик.

Матбуотимизда исми кўруниб келатурғон «С» (Санжар) ўртоқ томонидан таржима қилинғон «Қиморбозлар ҳаёти» — Оврупо қиморбозлигининг қўрқунч ёқларини яхши кўрсатадир. Бунда қиморбозларнинг иш устидаги «фаолияти» кўрунмайдур. Бунда бу ёмон одатнинг оилага қилган таъсири кўбрак кўрсатиладир. Таржима тексигина чиққон. Ғудур-будурлик кўб сезилмади. Фақат, бунда ўйнағучи артисларимиз (Аброр, Сайфи қори, Зиё Саид, Шокирлар) — нимгадир — ҳийла ёт ва бегона бўлуб ўйнадилар. Самимийлик, рўлни англаб ўйнашлик, саҳнада эркин бўлишлик — мана буларни кўра олмадик. Халқ оз эди, кирим ёмон бўлғон, эҳтимол ким шунинг учун артисларимиз «барибир» деб ўйнағон бўлсалар...

Давлат труппасининг бу «барибир» томошасидан сўнг Эски шаҳар ишчилар факультети талабаларининг бир «Томоша ва консерт кечаси»ни ҳам кўрдик. Томоша қисмида қўюлғон тўрт пардалик «Хиёнаткорлар жазоси» деган нарсани ёзиб ўлтириш ҳам вақт исроф қилишдир. Баъзи бир пардаларнинг 3-5 минут қадар давом этишлари бунга катта гувоҳдир. Фақат консерт қисмида миллий чолғи мактабининг биринчи имтиҳонини кўрдик ким, бу ҳийла умидликдир. Болаларнинг кўбайишиб айтган ашулалари заиф бўлса ҳам, бир боланинг ёлғиз ашуласи, бир йигит томонидан ёлғиз айтилган «Гулёр» яхши эди. Шу «Гулёр» айтган йигитда яхши, кучлик товуш бор. Фақат, ишланмаган.

Миллий чолғи мактаби ғолибо 3-4 йилдан бери давом этадир. Фақат сўнг чоққача унда муаллимлар ўрнига «тўнкалар» ўлтургани учун ҳеч самараси кўрулмаган. Яқинда ясалғон ислоҳот ва таълим ишига қўюлғон муктадир муаллимлар (Қурбон ва Шожалиллар) мактабни умидли йўлга қўйғонлар.

Яна ҳам диққат, яна ҳам кўбрак аҳамият берилмаги керак.

Саҳнамизда неча мартаба ўйналғон «Эр-хотун» ва «Аршин мололон» томошалари тўғрисида қайта-қайта ёзишни ортиқ топаман. Бу тўғрида шунигина айтаман ким, бизнинг саҳнамизнинг энг зўр камчилиги — драм ўйнағучиларнинг ўперада чиқишларидир. Мана бу камчилик ҳар икки томошада ҳам қаттиғ сезилди. Билмадим, қачон бизнинг саҳнамиз ўперада бошқа, драмда бошқа ҳайъатда эга бўлар экан! Ҳар ҳолда, сўнги икки томоша саҳнамизнинг яна жонланиб, тузалиб борғонини кўрсатадир. Саҳнамиз яна тирилмакчи. Халқ саҳнада яна руҳига озиқ топа бошлади. Энди шу ҳаракатни тўқтатмай, оқсатмай олиб бориш — (ҳар бир санъат — Д. Қ.) арбобининг вазифасидир.

Энди умумий суратда бир нарса ёзиб ўтмакчи бўламан: умумий деганим саҳна ва санъатимизнинг моддий жиҳатидир. Қиш яқинлашиб, ю(п)қа кийимлар ярамай бошлағон бир вақтда ҳам халқимиз ўзи тубданда ўлгандек зах бўлғон ёзлик «Турон»да томоша кўрмакка мажбур. Қишлик «Турон» қатъиян ярамайдир. ТошПО ўрни тилга ҳам олинмоғон янги бино эса маҳалла-ма-маҳалла кўчуб, ҳар кун бир камисия томонидан бир тўқтатилиб, бир рухсат этилиб, сарсон ва саргардон бўлуб турадир. Билмадим, бу иш жиддий бир йўлға тушарми, йўқми? Қиш келганда кўчада қолғон саҳнадан нима умид қилмоқ керак?

Бухородан чақиртириб олингунча минг ваъда, минг хил роҳат ва таъминотлар тақдим қилинғон Уйғур ҳануз тургали бир жой, баъзи тажрибалар учун икки газ ойнага эга бўлмағон. «Уйғурни Бухородан олиб келиш учун пул сарф қилиб Ғози Юнус ўртоқни Бухорога юборган» Эски шаҳар ижроқўми унинг қўл остига келиб кирган санъаткорга жой топиб беролмайдир-да, «Шарқ» кутубхонасининг жойигача бир якатчига ижарага қўядир...

Санъатнинг қиймати шу эса, ундай санъатдан умид узмасак керак эди!

ҚАЛАНДАР

«Туркистон», 1922 йил

Нашрга Дилмурод ҚУРОНОВ тайёрлади

ПОКЛИК ОСТОНАСИ

Санъат оламида чорак аср!.. Бу йиллар давомида Ўзбекистон халқ артисти Ширин Азизова бир қанча ҳаяжонга, изтиробга тўла аёллар образларини яратди.

«Ёш гвардия» (ҳозирги Аброр Ҳидоятов номидаги) драма театри саҳнасидаги 18 йиллик ижодий меҳнат унинг номини элга таратди. Бу йиллар давомида у М. Бойжиевнинг «Баҳс» асарида Нозик, «Тўй муборак, қари қиз»да бир йўла икки образни — она ва судья, Ўткир Ҳошимовнинг «Тўйлар муборак» комедиясида Кимё опа, «Майсаранинг иши»да Майсара, Исфандиёрнинг «Отасининг қизи» комедиясида совчи аёл... Кинофильмларда ҳам у яратган она образлари томошабинга яхши таниш. Хуллас, актриса кўпроқ тақдир синовларига бардош бера оладиган, курашчан аёллар сиймосини яратди.

Ҳозир Ширин Азизова Ҳамза номидаги Ўзбек Давлат академик драма театрида ўз ижодий фаолиятини қизғин давом эттириб келмоқда. Қисқа вақт ичида актриса «Нажот истаб»да Аёл образи, Саид Аҳмаднинг «Куёв» асарида Раҳима, «Юлдузли тунлар»да Байда, «Хотинлар гапидан чиққан ҳангома»да Малика ролларини маҳорат билан ижро этди.

— Ширин опа, айтинг-чи, дастлабки ижро этган ролингиз қайси ва уни томошабин қандай кутиб олган эди?

— Институтни тамомлаганимдан сўнг Наманган театрига ишга юборишди. У ерда дастлабки ўйнаган ролим «Фолбин» асаридаги Насиба. Ҳали унча тажрибам йўқлигидан анча ҳаяжонланганман. Менга парда ортида туриб Тўғон ака катта далда бериб турганлар. Спектакль тугагандан сўнг «Яхши, дуруст, ёмон эмас» деб кўнглимни кўтарганлар. Сўнг Ҳамзанинг «Холисхон» асарида Холисхон ролини ўйнадим. Мени актриса бўлиб шаклланишимда шу роль туртки бўлган.

— Сизнингча театрларимизда томошабинларнинг сийраклашиб боришига сабаб нима?

— Театрларимиз реал ҳаётдан анча орқада қолиб кетди. Аслида замон билан бир қаторда юриш керак, иложи бўлса, бир поғона юқори. Яхши саҳна асарини режиссёр ижодий жамоа билан бир тану бир жон бўлиб саҳналаштирсагина томошабин қалбига йўл топиш мумкин.

— Масалан, «Темир хотин» сингари асарлар, шундайми?

— Ҳа, балли. Чунки бу асарни томошабинлар зўр қизиқиш билан кутиб олдилар. Бундай асарлар кўпроқ керак. Шунингдек, миллий ўзбек классик асарларини тезроқ саҳнага олиб чиқишимиз зарур. Чўлпон, Фитрат, Абдулла Қодирий сингари адиблар асарлари билан бирга, саҳнада улар сиймосини гавдалантириш даври келди. Тарихий мавзуга бағишланган асарлар ҳам саҳна юзини кўриши лозим, деб ўйлайман. Ҳозир драматургларимиздан айнан шундай асарларни кутяпмиз.

— Ҳозирги иқтисодий ислоҳотлар, бозор иқтисодиёти даврида театр ишини қандай олиб бориши кераклиги хусусидаги фикрингизни ҳам билмоқчи эдим.

— Бозор иқтисодиёти даврида театрларимиз давлат тазйиқи остидан чиқиб, мустақил ижодий жамоага айланади ва янги ижодий гуруҳлар, театрлар пайдо бўлади, деб ўйлайман. Етмиш йиллик даврда давлат сиёсатига мос келмайдиган асарлар саҳна юзини кўрмади. Бир ғоя, бир қолипдаги саёз асарлар узоқ йиллар театрлар репертуаридан тушмади. Бу ўз-ўзидан инқирозга олиб келди. Агар театрларга мустақиллик берилса, улар ҳам инқироздан қутулади, ҳам эркин бўлади. Шунда театр ўзини маблағ билан таъминлаб олардн ва актёрларга бериладиган ойлик ҳам ошарди.

— Ҳаётингиздаги энг хурсанд ва хафа бўлган кунларингиз ёдингиздами?

— Хурсанд кунларим анчагина. Масалан, М. Бойжиевнинг «Баҳс» асарини томошабин қизғин кутиб олиши бўлди. Жумҳурият театр жамоатчилиги томонидан бу асарга юқори баҳо берилди. Бахтни қарангки, ўша йили худойим эгизак фарзандлар берди. Ҳозир улар ҳам актёр бўлиб етишди. Энг хафа куним эса Тўғон аканинг вафоти... Уни айтишга ҳам, эслашга ҳам тилим бормайди.

— Ширин опа сизга яна бир савол: саҳнага кириб келаётган ёшларга қандай тилаклар билдирасиз?

— Театр муқаддас даргоҳ Унда ижод қиладиган санъат аҳли соф, пок бўлиши керак. Томошабин театрга бориб покланиб чиқиши керак. Чунки театр поклик остонаси ҳисобланади. Шекспир сўзлари билан айтганда, томошабин олдига биз ойна қўямиз: у ўзини ва ўзи яшаётган ҳаётни саҳнада кўради. Ёшларимиз ҳамиша тинимсиз меҳнат қилишлари керак. Афсуски, кўпчилик ёшлар тақлидчилик билан ўзларини санъаткор деб юришибди. Бунга мутлақо қаршиман. Бировнинг соясида юриш соядан бошқа нарса эмас. Шунингдек, театр остонасига яхши ижодий ниятлар билан қадам қўйган ёшларни камтарин ва юксак маданиятли бўлишини истайман.

— Сизни бугунги театр танқидчилиги қониқтирадими?

— Йўқ, мутлақо! Театр танқидчилари янги саҳна асарлари билан қизиқмаяптилар. Бу ҳолни уларни театрга келмай қўйганидан билиш мумкин. Спектакллар ҳақида ўзларини ижобий фикрларини ҳам, танқидий сўзларини ҳам матбуотда ёритмай қўйдилар. Танқидчилардан мен Тошпўлат Турсуновни тан оламан. Фрунзе Жўраев ҳам яхши мақолалар билан рўзномаларда чиқиб турарди. Эндиликда булар ҳам камнамо бўлиб қолишди. Ўзбек театри танқидчилар ва театршуносларнинг ҳалол ва тўғри баҳосига муҳтож!

— Келажакда қандай ролларни ижро этишни орзу қиласиз?

— Ҳали ўйлаган ниятларим кўп. Улуғ шоираларимиз Увайсий, Нодира каби сиймолар образини яратсам дейман.

— Ҳамза театри ўзининг 50—60-йиллардаги шуҳратини қайта тиклаши мумкинми?

— Бу биздан катта меҳнат ва изланишни талаб қилади. Театримиз олдинги шуҳратини тиклашга ишончим комил. Ҳозирги инқироз даврини яхши саҳна асарлари билан енгиб ўтамиз...

— Мазмунли суҳбатингиз учун ташаккур.

Феруза ҚУРБОНОВА
суҳбатлашди

БИРИНЧИ ҚАДАМ

Муллатўйчи Тошмуҳаммедов номидаги Қашқадарё вилоят ўзбек давлат мусиқали драма ва комедия театрида ёш драматург Тўра Мирзонинг Амир Темур ҳақидаги асари саҳналаштирилди.

Баҳодир НАЗАРОВ, саҳналаштирувчи режиссёр:

— Бобокалонимиз Амир Темур ҳақида асар яратиш ғояси анча йиллар илгари пайдо бўлган. Драматург Тўра Мирзо билан шу асарни яратиш тўғрисида гаплашганимизга ҳам ўн беш йилдан ошиб қолди. Бу орада кўп изланишлар олиб борилди. Мана, ниҳоят, ошкоралик шарофати ила асар саҳна юзини кўрди. Томошабинлар ҳам кўрик қувончига шерик бўлдилар.

Очиғини айтганда, Амир Темур сиймосини яратишдаги бу уринишимиз дебоча, таъбир жоиз бўлса, уни ёш боланинг алифни таний бошлаганига менгзаш мумкин. Демак, асардан тўла қониқишга ҳаққимиз йўқ. Биз Темур шахсининг уч қиррасини ёритишга ҳаракат қилдик. Уни жаҳонгир, элимизни мўғул босқинчиларидан озод қилган халоскор, ислом динининг тарғиботчиси, ҳомийси сифатида талқин эттик. Темур жуда мураккаб шахс. Асаримизда унинг Тўхтамишхон билан муносабатлари ҳақида гап юритмадик. Чунки Амир Темур ва Тўхтамишхон мавзуида алоҳида бир асар яратиш истагимиз бор. Тўра Мирзо билан бу соҳада ҳам иш бошлаганмиз.

Мақсуда ТЎРАЕВА, театрнинг адабий эмакдоши:

— «Амир Темур» спектакли биринчи мартаба томошабинга ҳавола этилди. Буни мен вилоятимиз театрининг катта ютуғи, деб биламан. Режиссёр асарни саҳналаштиришда шарқона урф-одатларимиздан жуда кенг фойдаланган. Режиссёр ролларни тақсимлашда ҳам актёрларнинг маҳоратига катта эътибор берган. Бу билан мен асар хатолардан, айрим саҳнавий камчиликлардан холи, демоқчи эмасман. Маълумки, бу иш «Темур саҳнаси» томон илк қадам...

Ҳусан АМИРҚУЛОВ, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист:

— Бу буюк сиймо образини яратиш мен учун улуғ шараф. У кўп изланишлар самараси натижасида саҳнага чиқди. Темурнинг ҳар бир юришини битта асар қилса бўлади. Бизнинг асаримиз дастлабки қадам холос. Жумҳуриятимиз театрлари бу «эстафета»ни давом эттиришар, деган умиддамиз.

Ботир ЭНАЗАРОВ
суҳбатлашди.

СУРАТДА: спектаклдан кўриниш.

Ш. ШАРОПОВ
суратга олган

«ФАРҲОД ВА ШИРИН»

Яқинда Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқали театрида «Фарҳод ва Ширин» спектаклининг премьераси бўлди. Мазкур спектаклга «Фарҳод ва Ширин» достонининг Комил Яшин қайта ишлаган янги варианти асос қилиб олинди. Саҳна асарида акс этувчи воқеалар силсиласи бастакорлар Георгий Мушель ва Юнус Ражабий яратган мусиқага йўғрилиб, айрича жозиба кашф этади. Асарни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Носир Отабоев саҳнага қўйди... Саҳна безакларини мусаввир Рашид Байшев ишлаган. Асосий ролларни Ўзбекистон халқ артистлари Маҳмуджон Ғофуров, Суръат Пўлатов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Наима Пўлатова, Абдуғофир Абдураҳмонов, Фарзиддин Фаёзов, артистлар Зулайҳо Бойхонова, Меҳри Бекчонова, Насриддин Рустамов, Файзулла Аҳмедов, Рустам Маъдиев, Зоир Холмирзаев, Мирзоҳид Толипов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

НАЗМ ВА НАВО КЕЧАСИ

Бобомиз ҳазрат Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллигига бағишланган анжуман жумҳуриятимизда кенг нишонланмоқда. Яқинда Маннон Уйғун номидаги Тошкент Давлат санъат олийгоҳида ушбу санага аталган назм ва наво кечаси бўлиб ўтди.

Бу тантана Навоийнинг сермазмун ижодига тааллуқли кўпгина яхши фикрлар айтилди. Тошкент дорулфунуни кафедра мудири, филология фанлари доктори, профессор Алибек Рустамов ҳазратнинг шеърияти, Зуҳрабону Раҳим қизи Навоий асарлари бўйича чизилган миниатюралар Тошкент Давлат консерваторияси илмий ишлар проректори, профессор Тўхтасин Ғофурбеков шоирнинг мусиқавий фаолияти ва Тошкент Давлат санъат олийгоҳининг ректори профессор Тошпўлат Турсунов «Навоий ва театр» мавзуларида суҳбат ўтказдилар.

Кечада Навоий ғазалларидан ўқилди, унга бағишланган асарлардан парчалар қўйилди. Таниқли ҳофизлар — жумҳуриятда хизмат кўрсатган артист Орифхон Ҳотамов, Ўзбекистон халқ артисти Комуна Исмоилова, Ўзбекистон халқ артисти, Ҳамза мукофоти совриндори Асад Азимовлар қаторида олийгоҳ талабалари ҳам шоир ғазаллари асосида қўшиқлар куйладилар.

Қаҳрамон СОБУРОВ

Абдулла АНДИЖОНИЙ:

ДАРДИНГИ ОЛАЙ, ЎЗБЕКИСТОНИМ!

Турғунлик қўрғони тагига сув кетиб, уни Баҳри ўтмиш қаърига оқизиб юборгач, юртимизда кўплаб ўзгаришларнинг гувоҳи бўлдик. Биз, бу ўринда ушбу ўзгаришларнинг барчасини такрор қаламга олишни ният қилмадик, зеро, бу ҳақда кўп ва хўб ёзилди. Фақат, тақдир тақозоси билан курраи заминнинг етти иқлимига сочилиб кетган ватандошларимизнинг она Юрт ила дийдорлашувлари, муқаддас тупроғимизни Ватан соғинчи ила кўраётган кўзларига суртиш имконияти юзага келганлиги, ватандошларимизнинг ватанимизга муносабатларини бир азиз меҳмон ила мубоҳаса тарзида баён этмоқчимиз.

Ҳазрати Башар авлоди вужудга келибдики, бир жойда турғун бўлиб қолмай, ер юзига таралиб кетмишдир. Тарих фанида «Халқларнинг буюк кўчуви» атамаси пайдо бўлганлиги ҳам бежиз эмас. Фақат сўнгги асрдагина аксарият халқлар муқим бир жойга қўниб, томир отмишлар. Аммо ҳозир ҳам жуда кўп кишилар у ёки бу сабабага кўра кўчиб юришдан тўхтаганлари йўқ. Ватан, ота юрт тушунчаси турли халқларда турлича талқин этилади. Масалан, русийзабон халқлар (славянлар)да киндик қони тўкилган заминга боғланиб қолиш ўзбек, тожик ёки туркманлардагидек урф эмас. Тарих ўйинини қарангки, бир вақтлар ўтроқ халқ ҳисобланган славянлар ҳозир бутун мамлакат бўйлаб кўчиб юраверадилар (албатта, маълум бир қисми холос), кўчманчи халқ ҳисобланмиш ўзбек турклари эса, жаҳондаги энг ўтроқ халқлардан бири бўлиб қолган. Ўзбек учун киндик қони тўкилган заминдан муқаддасроқ ер йўқ. Уни ўз заминидан кўчириш учун ўта муҳим, ўта фавқулодда сабаб бўлиши лозим, акс ҳолда у ўз аждодлари ҳокини ташлаб, гарчи олтин тоғ ваъда қилсаларда, ҳеч қаерга кетмайди. Шу жиҳатдан, улуғ ҳамшаҳар шоиримиз мавлоно Муқимий ўз тахаллуслари билан халқимизнинг сиймосини акс эттирганлар.

Ўтган йилларда, чет элларда ҳам ўзбеклар истиқомат қилишларини умумий тарзда билар эдиг-у, лекин улар қачон, қаерга, қай тарзда, нима сабабдан кетиб қолганликларини фақат тахмин қилар эдик, ўзларича «бойлик кетидан қувиб» кетмаганликларини ҳам яхши билар эдик. Тарғибот-ташвиқот тузимимиз чет элдаги ватандошларимизга нисбатан қандай тухматлар қилмади, бўйинларига қандай тавқи-лаънатлар илмади? Бундай бўҳтонларга ишонганлар ҳам бўлди, ишонмаганлар ҳам.

Мана, Аллоҳга минг қатла шукрлар бўлсинким, энди хориждаги ватандошларимиз, уларнинг кетиб қолиш сабаблари, миқдори, тарқалиш жуғрофияси, турмушлари ҳақидаги ҳақиқатни билиш имкониятига эгамиз. Яқинда «Эл» халқаро уюшмаси ташаббуси билан бўлиб ўтган ўзбеклар (туркистонликлар)нинг биринчи Тошкент халқаро учрашувида олис Австралия ўзбекларининг вакили Ҳусан Хўжа билан кўришганимизда, ватандошларимизни тақдир палахмони қандай кенг майдонга улоқтириб юборганлигини ҳис этдим. Ватандошларимиз билан дастлабки учрашувларимиз эса илгарироқ, ўтган йилнинг муборак Рамазон ойларида насиб этган эди...

Саудия Арабистонининг Тоиф шаҳрида истиқомат қилувчи ватандошимиз, дўстимиз Абдуллажон ака Андижоний ўтган йили ҳам келиб, Ватанни зиёрат қилиб кетган эдилар. Мана бу йил ҳам Тошкент учрашуви баҳонасида юртдошларини буюк воқеа — мустақиллик билан муборак этгани келибдилар.

...Ниҳоят, хуфтон намози олдидан, азиз меҳмонни йўқлаб келган ёру бирордарлар, узоқ-яқиндан келган дўстлар куннинг қисқалигидан афсусланганнамо тарқалиб, уйларига равона бўлдилар. Хуфтонни адо этиб бўлгач, чойни қуюқ дамлатиб, оромкурсиларга чўкдикда, дийдорлашишга имкон яратганга шукроналар айтиб, суҳбатимизни давом эттирдик:

— Муҳтарам Абдуллажон ака, жумҳурият аҳлининг хориждаги ватандошлар ҳақидаги қизиқишлари ниҳоятда улкан. Иш жойимда, маҳаллаларда, маросимларда, умуман, юрган йўлимда мендан Сизлар ҳақингизда жуда кўп сўрайдилар. Билганимча айтаман, билмаганларимни эса, иншооллоҳ ўзингиз айтиб берарсиз деган умиддаман.

— Бажонидил. Аввало, бизни сўраганларга Саудия истиқомат қилувчи тўрт юз мингдан зиёд туркистонликларнинг саломларини, мустақиллик муносабати ила табрикларини етказгайсиз.

Суратда: Абдулла Андижоний

— Ўтган йили хориждаги ватандошларнинг қалдирғочларидан бири сифатида она Ватанга келган эдингиз, мана, Аллоҳга мингқатла шукурки, бу йил яна юз кўришиб турибмиз. Жанобларини жамият ҳаётини, иқтисодиёт қонуниятларини яхши биладиган мутахассис сифатида ўтган бир йил ичида жумҳуриятда юз берган қандай ўзгаришларни кашф этдилар!

— Ўтган йилги ва бу йилги Ўзбекистон ўртасида жуда катта фарқ сездим. Бу фарқ, айниқса, ташқи алоқалар соҳасида яққол кўринди. Ўтган йилларда, жумҳурият ҳазрати Мир Алишер Навоий таъбирларича, «ичида қизил пул битган олтин қафас» эрди. На ичкари кириб гул ҳидлай оласиз, на ундаги булбул қўшни чаманларга чиқа олади. Энди эса, чет мамлакатлар билан алоқалар ўрнатмоқдасиз. Бундай алоқаларни кенгайтириш, ҳамкорлик риштасини янада мустаҳкамроқ бойлаш истиқбол гаровларидан биридир. Маънавий ҳаётда ҳам кўпгина ютуқларга эришибсиз. Янги-янги масжидлар, мадрасалар очилибди, чет тилларни ўрганишга иштиёқ кучайибди, тарихий номларни тиклаш бошланибди. Ўтган йили келганимда маҳаллангиз маркази Исфара гузаридаги «Зинбардор» мадрасаси ярим вайрона ҳолда эди. Бу йил эса бошқача ҳолатнинг гувоҳи бўлиб турибман. Мазкур ёдгорлик қисқа давр ичида қайта тикланмоқда экан. Умуман, Ватанда ўзгаришлар, ислоҳотлар кўп экан, қай бирини айтаман.

— Жумҳуриятимизнинг мустақиллиги ҳақидаги хабар хориждаги ватандошлар ва шахсан Сизда қандай фикрлар, ҳис-туйғулар уйғотди!

— Ўзбекистон мустақиллик эълон қилганлиги ҳақидаги хушхабар хориждаги туркистонликларга яшин тезлигида тарқалди. Севинчимизни, шоду-хуррамлигимизни тил билан, сўз билан таърифлаш қийин, биз уни севинч ёшлари билан кутиб олдик. Шу заҳотиёқ, умумжаҳон ўзбеклари телефон, телефакс воситасида бир-бирларини табриклашга киришиб кетдилар. Барча мамлакатлардаги ўзбек хонадонлари, ўзбек жамоаларида тўй-тамошолар бошланиб кетди. Мустақил Ўзбекистон жумҳурраиси Ислом Абдуғани ўғли Каримовга табрик телеграммаси йўлладик.

Гап мустақиллик ҳақида кетар экан, фурсатдан фойдаланиб Ўзбекистондаги ўзбек халқини муборакбод этмоқчиман. Ўзбекистон халқлари том маънодаги истиқлолда яшамоқларини Аллоҳдан сўрайман. Яшасин Ўзбекистон мустақиллиги! Яшасин жумҳурият истиқлоли!

— Раҳмат. Ўтган йили ва бу йилги ташрифингизда президентимиз билан бир неча бор учрашдингиз. Суҳбатларда бош мавзу қандай бўлганлигини сўрасам, одоб доирасидан чиққан бўлмайманми!

— Йўқ, албатта. Президент билан учрашувларимизнинг бош мавзуи — Ўзбекистон жумҳуриятининг, Ўзбекистон халқларининг равнақи ҳақида бўлди десам, адашмаган бўламан. Охирги суҳбатимизни у киши, жумладан, шундай якунладилар:

«Мен сизларнинг борлигингиздан, мавжудлигингиздан қувонаман, ҳар бир ташрифингиздан бошим кўкка етади. Ўзбекистон сизларникидир, унинг аҳолиси сизнинг қариндош-уруғларингиздир. Уларга иш ўргатувчи, ташқи дунё ҳаётини танитувчи, уларни ташқи дунёга олиб чиқувчи сизлардирсиз».

— Мана, яқинда «Эл» уюшмаси томонидан ташкил этилган Тошкент анжуманида иштирок этдик. Айтинг-чи, мазкур уюшма жаҳондаги бошқа баъзи уюшма ва ташкилотлар каби номигагина тузилмаганлигига, халқимиз учун амалий фойда келтиришга ишонсак бўладими!

— «Эл» уюшмасининг таъсис этилишини фақат табриклаш мумкин. Мен унинг дастурини бобма-боб айтиб ўтирмайман, матбуотда эълон қилиниши мумкин. Шуни таъкидлаб айта оламанки, уюшма миллат тараққиёти йўлида хизмат қилади, ўзбек халқига катта ёрдам кўрсатади, бунга ишончим комил. Уюшма миллионлар қисматини енгиллаштириш, жаҳондаги барча ўзбеклар орасида алоқа ўрнатиш, муҳими — ота юртга, жумҳурият халқига моддий ва маънавий ёрдам бериш баробарида Ўзбекистонни ривожланган мамлакатлар қаторига олиб чиқиш мақсадида ташкил этилган.

— Уюшма раиси Абдурауф ака Мақсудий ҳақларида нима дея оласиз!

— Абдурауф акани кўп йиллардан бери биламан. У киши ақлли, ишбилармон, кенг билимга, юқори савияга эришган миллатпарвар киши. Ўзбекистон равнақи йўлида жуда кўп ҳизмат қилмоқдалар. Жаҳондаги барча туркистонийлар каби, биз ҳам у кишининг фаолиятидан ғоят миннатдормиз.

— Сизлар у ерларда қийинчилик билан бўлса ҳам, ўз йўлингизни топиб кетдингиз. Ҳозирги пайтда бизга нисбатан яхши ҳаёт кечиришингиз сир эмас. Шунингдек, иқтисодиёт соҳасида ҳам ўзиб кетгансиз. Айбга буюрмайсиз, сўрашга тўғри келди: хориждаги ватандошлар мустақил Ўзбекистон ва унинг халқи учун қандай ёрдам кўрсата оладилар!

— Ота-боболаримизнинг Ватандан чиқиб кетишлари замон тақозоси эди. Улар зулмга бўйин эгмай, ўз динлари, виждонлари, қадриятларини, қолаверса, жонларини сақлаш учун турли шарқ мамлакатларига чиқиб кетишга мажбур эдилар. Улар дастлабки пайтларда кўпгина қийинчиликларга дучор бўлсалар-да, ўз динларини, номусларини, тилларини сақлаб қола олдилар. Ўша чет юртларда, ўзга тил ичида яшаб ҳам, тилларини соф ҳолда сақладилар. Аждодлар авлодларнинг ўзбек тилини мукаммал ўрганишларини ўзлари учун мажбурият деб билдилар. Ота-боболаримиз икки сўзнинг бирида, «қачонлардир, иншооллоҳ, Ўзбекистонга борасиз, Ватан сизларга қўйнини очади, ватандошлар билан тўйиб суҳбатлашасиз», деб таъкидлар эдилар, зеро, «тил йўқотмоқ — дил йўқотмоқ» деб бежиз айтмаганлар.

Ёрдам масаласига келсак, хориждаги ўзбеклар бу ҳақда чинлаб ўйламоқдалар, ҳам моддий, ҳам маънавий ёрдам кўрсатишнинг режаларини тузмоқдаларки, шояд келгуси суҳбатларимизда бу ҳақда муфассал ахборот берсак.

— Абдуллажон ака, ўзбекистонликларни сизнинг шахсингиз ҳам қизиқтирмоқда.

— Ота-боболарим асли андижонлик. 1933 йилда улар юқорида айтилган сабабларга кўра, Шарқий Туркистонга хижрат қилганларида туғилдим. Ўша ерда ўсиб-улғайиб, савод чиқардим, тирикчилик ўтказишни ўргандим. 1949 йили Саудия Арабистонига, Тоиф шаҳрига ҳижрат қилдик, ҳамда бу давлатнинг фуқаролигини қабул қилиб, муқим туриб қолдик. Бир қиз, икки ўғлим бор. Қизим Шаҳноза ҳозир 32 ёшда, дорулфунунда иқтисод соҳаси бўйича ўқиди. 36 ёшли катта ўғлим Абдулазиз ҳам шу соҳада ўқиб, ҳозирги пайтда ҳукумат идорасида хизмат қилмоқда. Кичик ўғлим Фозилжон эса 28 ёшга кирди. Давлат ҳуқуқи соҳасида доктор, шу соҳа бўйича дорулфунунда профессор лавозимида ишламоқда. Фарзандларимнинг барчаси ўзбек тилини мукаммал биладилар. Турмушимиз олий даражада. Барча шароит ва қулайликларга эгамиз. Иккита хусусий ҳожал (меҳмонхонамиз) бор. Бирининг номи Шарқ, иккинчиси эса Надо (қиз набирамнинг номини берганман). Бошқа мамлакатлар билан тижорат алоқамиз бор. Бу ўринда тижорат атамасига бироз изоҳ беришга тўғри келади, чунки бу сўзни тор маънода бир жойдан мол олиб келиб, иккинчи жойда сотиш маъносида тушунадиганлар кўп экан. Тижорат, бу — дунёнинг турли жойларида кенг кўламда савдо уюштириш, реклама, савдо маданияти, таъминот ва бошқа тармоқларни ўз ичига олган муайян фаолият соҳасидир. Турли мамлакатлардан турли-туман молларни ҳеч қандай тўсиқсиз келтирамиз. Ҳукумат тижорат аҳлига катта имтиёзлар берган, савдодан олинадиган солиқни кам миқдорга туширган. Бундан ташқари, вақтинча омади келмай қолган, ишни янги бошлаган тижорат аҳлига ёрдам бериб туради.

Ўзим ҳақимда қисқа маълумот шулардан иборат. Назаримда, бугунги суҳбатимиз матбуот учун махсус суҳбат кўринади, шундан фойдаланиб, ватандошларимизга яна икки оғиз сўз айтиб олай.

Муҳтарам ватандошлар, мустақиллик осонлик билан бўлмайди. Жумҳурият иқтисодиёти ҳам ҳозирча оғир аҳволда. Биз, хориждаги туркистонийлар Ватан учун қўлимиздан келган барча амални қиламиз. Дардингни олай, Ўзбекистоним!

— Абдуллажон ака, Сизга ҳам халқимиз номидан минг-дан-минг раҳмат, саломат бўлинг.

Суҳбатдош Нуруллоҳон ҳожи Абдуллахон ўғли ҚЎҚАНДИЙ.

СУВЕРЕН ДАВЛАТЛАР АҲДЛАШУВИ

Боши биринчи бетда

Бундай даъватлар, яъни ирқий ажратишлар, мана бир ҳафтадирки пойтахтда бор овоз билан айтилмоқда. Аммо бирорта давлат арбоби, шовинизм касалига чалинмаган бирорта депутат чиқиб: «Ҳой, биродарлар, бутун бир халқни бадном қилмайлик», дедими? Йўқ! Аксинча, ТСН, «Вести» программалари, «Утро» кўрсатуви ижодкорлари такси ҳайдовчилари норозилигининг айни мана шу қисмига, яъни Москвани ҳар қандай қаланғи-қасанғилардан тозалаш талабига урғу бермоқдалар.

Ўйлаб қоласан киши. Биз ҳафталигимизда марказдан оқиб келаётган дайдилар, муттаҳам товламачилар, фоҳишалар, ашаддий жиноятчилар ва уларнинг ўнлаб, юзлаб ёвузликлари тўғрисида кўп ёздик. Аммо ҳеч ким: «ўртаосиёлик бўлмаганларнинг ҳаммасини Ўзбекистондан ҳайдаш керак, пойтахтни тозалаш керак», деган талаб билан чиқмади-ку! Биз ҳамма муаммолар адолатли, қонун йўли билан ҳал этилиши тарафдоримиз. Москвада ҳам шундай бўлмоғи лозим.

Давлатлараро муносабатларнинг асослари тўғрисидаги Ўзбекистон — Украина Шартномаси республикамиз Президенти қароргоҳи ёнида қуриб битказилган янги бинода, айтиш мумкинки, Маросимлар уйида имзоланди. Украина раҳбари Л. Кравчук билан Президент И. Каримов матбуотчилар олдида нутқ сўзладилар ва саволларга жавоб қайтардилар. Мен уларнинг айрим фикрларини ён дафтаримга ёзиб олдим:

Л. Кравчук: «Бугун имзоланган ҳужжатлар икки томонлама манфаатли ҳамкорлик алоқаларини кучайтирадиган мустақил ҳужжатлардир. Улар иттифоқ Шартномасининг ўрнини босмайди. Бизда халққа шоҳона ҳаёт ваъда қилувчи не-не ҳужжатлар қабул қилинмади дейсиз. Бугунги битимларимизнинг асосий хусусияти шундаки, уларда ҳозирги реал воқелик ҳисобга олинган.

Мен шахсан «кучли марказ» деган ғояга қўшилмайман. Марказлар ҳамиша ҳокимиятни қўлдан чиқариб юбормаслик учун тузилади ва ўзи учун хизмат қилади. Бундай даврлар ўтди. Бугунги мураккаб шароитда ҳамма хонадонма-хонадон бўлиниб кетмаслиги керак. Республикаларга ўз муаммоларини ўзлари ҳал этиш ҳуқуқи ва имкони берилиши лозим. Аммо уларга эришишда Марказни кўр-кўрона қўпориш йўлидан бормаслик зарур.

Марказий матбуот Украинада бўлаётган воқеаларни ёритишда ҳалоллик қилаётгани йўқ. Кўпинча воқеалар бузиб талқин этилмоқда. Бу эса шусиз ҳам мураккаб вазиятни янада мураккаблаштирмоқда. Украинадаги «кучли оппозиция» масаласига келсак, буни энди аниқлаб олишимиз зарур: авваллари оппозиция асосан КПССга қарши эди. Энди Компирқа йўқ. Хўш, улар бундан буён ким билан мухолифлик қилишади. Ё коммунистлар билан ўрин алмашадиларми?»

И. Каримов: «Ўтган йили Ўзбекистон билан Украина ўртасида ҳукуматлараро битим имзоланган эди. Бироқ тез ўзгариб бораётган бугунги шароитда янада аниқроқ ҳаракат қилмоқ лозим. Ҳозирги шартномага ўтган йилги битимнинг барча қимматли жиҳатлари асос бўлди.

Баъзи кишиларда Ўзбекистон экономикаси таназзулга юз тутмоқда деган фикр бор. Бу асоссиз гап. Мавжуд қийинчиликларга қарамай кўпгина соҳаларда биз аҳволнинг аста-секин ўнгланишига эришмоқдамиз. Қиш арафасида шуни айтишим мумкинки, ҳукумат аҳолини энг зарур маҳсулотлар билан таъминлашнинг бутун чораларини кўрмоқда. Бунда биз мамлакат миқёсида юз бериши мумкин бўлган янги иқтисодий ларзаларни ҳам кўзда тутмоқдамиз.

Мен Леонид Макаровичнинг марказ тўғрисидаги фикрларига тўла қўшиламан. Ва айтишим мумкинки, Ўзбекистон экономикасини заиф ҳолатда ушлаб туришдан ўз вақтида марказ манфаатдор эди. Энди эса эртанги кунимизнинг қай даражада бўлиши асосан ўзимизга боғлиқ бўлиб қолди.

Ўзбекистон халқ-демократик партияси хусусидаги саволга қуйидагича жавоб қайтармоқчиман: шахсан мен партия сафларини сунъий равишда кенгайтиришга ҳаракат қилаётган айрим раҳбарларни тушунмайман. Партияга бирон бир имтиёз илинжида кириш вақти ўтди. Бундай одамлар қийинчиликка дуч келишлари биланоқ сафни ташлаб кетадилар».

Шартноманинг 16-моддасида шундай сўзлар бор: «Олий аҳдлашувчи томонлар Ўзбекистон Республикаси Бирлашган Миллатлар Ташкилотига қабул қилингунига қадар Украина Ўзбекистон Республикасининг ташаббуси билан унинг манфаатларини шу халқаро ташкилотда ҳимоя қилади, деб келишдилар».

Келинг, ушбу сўзларни ўқиб ҳаёлан хитоб қилайлик: «Салом, бизга қучоқ очаётган дунё!»

А. МЕЛИБОЕВ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

ЎЗБЕКИСТОН ИЖОДКОРЛАРИ ЖАМҒАРМАСИНИ ТУЗИШ ТЎҒРИСИДА

Адабиёт, санъат ва меъморчилик намояндаларининг ижодий фаолликларини рўёбга чиқариш учун шарт-шароитларни янада яхшилаш, бозорга ўтиш шароитларида уларнинг турмуш даражасини ошириш ва ижтимоий ҳимояланганлигини таъминлаш мақсадида:

1. Ўзбекистон ижодкорлари жамғармаси тузилсин.

2. Қуйидагилар жамғарма фаолиятининг асосий йўналишлари деб ҳисоблансин:

— Республика ижодий уюшмаларининг моддий-техникавий ва молиявий негизини мустаҳкамлаш;

— Ижод намояндаларига, уларнинг оилаларига маънавий, моддий, тиббий ва бошқа ёрдам кўрсатиш;

— Ижод, дам олиш уйлари, уй-жой, дала ҳовлилари қуришда ва бошқа қурилиш турларида молиявий ёрдам кўрсатиш;

— Ижодкор ходимларнинг пенсия таъминотини яхшилаш.

3. Жамғарманинг моддий-техникавий негизини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш, унга молиявий ёрдам кўрсатиш учун Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг резервидан 3 миллион сўм ажратилсин.

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси мазкур Фармонни рўёбга чиқаришни ташкилий жиҳатдан таъминлаш учун қарор тайёрласин ва қабул қилсин, унда:

— Ўзбекистон ижодкорлари жамғармаси тўғрисидаги Низом лойиҳасини тайёрлаш;

— Ўзбекистон ижодкорлари жамғармасининг таъсис конференциясини ўтказиш, унда жамғарманинг кенгаши ва бошқарувини сайлаш, уставини қабул қилиш назарда тутилсин.

5. Республиканинг хўжалик органлари, корхоналари, ташкилотлари ва муассасалари раҳбарларидан Ўзбекистон ижодкорлари жамғармасига моддий-техника ресурсларини ажратишда ҳамда ўз даромадларидан мумкин бўлган маблағларни ўтказишда амалий ёрдам кўрсатиш сўралсин.

Жамғарма ва унинг таъсисчилари билан корхоналар, колхозлар, совхозлар, муассасалар ва ташкилотларнинг маъмуриятлари ўртасида ижодий ҳамкорлик ҳамда уларнинг меҳнат жамоаларини маданий хизмат билан таъминлаш тўғрисида шартномалар тузишни амалиётга янада кенг жорий қилиш мақсадга мувофиқ деб топилсин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри, 1991 йил, 22 октябрь

МУСТАҚИЛЛИК МАЙДОНИДА «ОЗОДЛИК» ОБИДАСИ ҚУРИЛАДИ

Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонини бажариш учун ва республика жамоатчилигининг истакларини ҳисобга олиб қарор қабул қилди. Унда Мустақиллик майдонида қуриладиган «Озодлик» обидасининг энг яхши лойиҳаси учун 1991 йил октябридан 30 декабригача республика танловини ўтказиш, танловнинг дастури ва шартлари, шунингдек, танлов ҳайъати ва маслаҳатчилар кенгаши таркибини тасдиқлаш кўзда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигига, Ўзбекистон Ёзувчилар, Меъморлар, Рассомлар уюшмаларига танловни юксак ташкилий ва ғоявий-бадиий даражада ўтказиш топширилди.

Ўзбекистон Молия вазирлигига белгиланган мукофотларни маблағ билан таъминлаш манбаини аниқлаш тавсия этилди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат телекўрсатув ва радиоэшиттириш комитетига, ЎзТАГ, рўзномалар таҳририятларига танловнинг ўтказилиши, якуни ва «Озодлик» обидаси қурилишининг боришини ёритиш топширилди.

Мустақиллик майдонидаги «Озодлик» обидасининг чизма лойиҳаси — концепциясини ишлаш учун

ОЧИҚ ТАНЛОВ ДАСТУРИ ВА ШАРТЛАРИ

Ўзбекистон Президентининг 1991 йил 6 сентябрдаги Фармонига мувофиқ ва республика жамоатчилигининг Тошкентда В. И. Ленин майдонини Мустақиллик майдони деб ўзгартириш ҳақидаги кўпсонли хоҳиш-истакларни ҳисобга олиб, бу майдонда «Озодлик» обидасини ўрнатишга қарор қилинган.

Обидани қуриш учун ҳозирги майдон чегарасидан жой танланиши лозим.

Обидани майдоннинг қаерига жойлаштириш — танловда қатнашадиган муаллифлар ихтиёрига ҳавола этилади.

Ушбу танловни ўтказиш учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони ва обидани қуриш учун Тошкент шаҳар ижроия комитетининг ер ажратиш тўғрисидаги қарори асос ҳисобланади.

Танловни ўтказувчилар:

Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги, Ўзбекистон Меъморлар уюшмаси ва Рассомлар уюшмаси.

Танловнинг мақсади ва вазифалари

Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги, унинг кўп асрли маданияти ва миллий анъаналарни мавзуини монументал санъат ва меъморчилик воситасида намоён этиш.

Меъморий ва монументал ечимдаги лойиҳавий таклифлар «Озодлик» обидасини яратиш ғоясининг майдондаги меъморий-қурилиш мажмуи билан уйғунлашган бўлиши, жой қиёфаси, дендрология вазиятига мос келиши керак.

Танлов шартлари

1. Танлов 1991 йилнинг октябридан 31 декабрига қадар ўтказилади.

2. Танловда қатнашишга меъморлар, ҳайкалтарошларнинг ижодий жамоалари ва барча хоҳловчилар таклиф этилади.

3. Бошланғич манбалар:

Ушбу дастур:

Масштаби 1:1000 бўлган бош режадан олинган кўчирма нусха;

жойнинг топографик съемкаси, унга масштаби 1:500 бўлган қизил белгили режа илова қилинган.

Тузиладиган лойиҳа таркиби

Танловнинг лойиҳавий материаллари эркин чизмада 1х1 планшетда тақдим этилади.

1. Майдоннинг 1:500 масштабдаги бош режаси.

2. Фасад, планлар, кесмалар ва истиқбол 1:50; 1:25 масштабда берилади.

3. Обида модели 1:25 масштабда берилади (моделнинг энг катта ўлчами 1 м дан ошмаслиги керак).

4. Тушунтирув хати.

5. Фотоальбом (оқ-қора).

Муаллифларнинг хоҳишига кўра қўшимча материаллар берилиши мумкин.

Танлов материаллари тўла ҳолда 1991 йил 30 декабрь соат 18 гача қуйидаги манзилга топширилиши зарур:

Тошкент, М-1. Пушкин кўчаси, 7. Ўзбекистон Меъморлар уюшмаси.

Бошқа шаҳарликлар учун кўрсатилган вақт почта квитанциясидаги муддат ҳисобланади.

Кўрсатилган муддатдан кейин топширилган лойиҳалар муҳокамага қўйилмайди.

Танлов иштирокчиларини мукофотлаш

Энг яхши лойиҳавий таклифлар учун қуйидаги мукофотлар белгиланган:

Битта биринчи мукофот 10000 сўм

Битта иккинчи мукофот 7500 сўм

Иккита учинчи мукофот 5000 сўмдан

Учта рағбатлантирувчи мукофот 2500 сўмдан.

Танлов ғолиби лойиҳани ҳаётга жорий этиш ҳуқуқига эга бўлади.

Танлов дастури ва шартларига жавоб бермайдиган лойиҳалар, шунингдек муддат ўтгандан кейин топширилган лойиҳалар танлов ҳакамлиги томонидан кўриб чиқилмайди.

1992 йилнинг 10 январидан 25 январигача Ўзбекистон Меъморлар уюшмаси залида жамоатчилик муҳокамаси учун танлов лойиҳаларининг кўргазмаси бўлади.

Танлов якунлари ҳақидаги қарор 1992 йилнинг 1 февралигача қабул қилинади.

Танлов натижалари республика матбуотида ва телекўрсатув орқали эълон қилинади.

Шоир ва ёзувчи, мутаржим, тадқиқотчи Абдулҳаким Шаръий Жузжоний Афғонистоннинг қадимги ўзбекларидан. Сарипул шаҳрида зиёли оилада туғилган. Кобул дорулфунунининг шаръиёт (илоҳиёт) факултасини битирган. Исломий илмлар ва араб тили, адабиётини ўрганган. «Донишманди пешоҳанг Абу Райҳон Беруний» («Илғор олим Абу Райҳон Беруний») китобини ёзган (1978). Абу Али ибн Сино, Абу Наср Форобий ва Сарипулнинг машҳур олим, шоирлари ҳақида рисолалари босилиб чиққан. «Амударё»

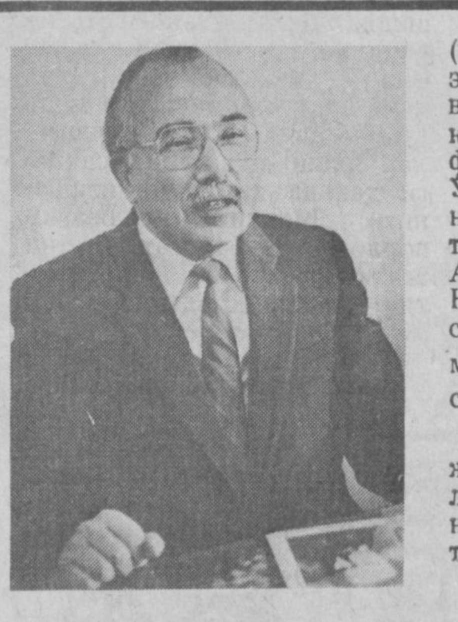

(1991) шеърлар китоби чоп этилган. Ойбекнинг «Навоий», Ш. Рашидовнинг «Икки дил достони» асарларини форсийга таржима қилган. Ўзбекистон афғоншуносларининг китоб ва рисолаларини таржима қилиб чиқарган. Араб оламида танилган Юсуф ас-Сибоий, Тоҳа Ҳусайн каби адибларнинг романларини арабчадан форсийга ўгирган.

Абдулҳаким Шаръий Жузжоний Афғонистон Ёзувчилар уюшмасининг Навоий номидаги мукофоти билан тақдирланган.

Абдулҳаким Шаръий ЖУЗЖОНИЙ (АФҒОНИСТОН)

ЮКСАКХАЁЛ СИЙМО

Биҳамдик фатҳу абвобилмаоний
Насиб эт кўнглума фатҳ ўлмоқ они
НАВОИЙ

Биз икки ҳафтадан буён Ўзбекистоннинг гўзал ва улкан пойтахти Тошкент шаҳрида туриб, улуғ бобомиз, классик адабиётимиз асосчиси ва бутун халқимизни бирлаштирувчи ҳозрати амири кабир Алишер Навоий туғилган куннинг 550 йиллигини нишонлаш тантанали байрамига қатнашдик. Ўзбекистон илмий, адабий ва маданий марказлари билан танишиб олдик.

Мундоқ мароқли учрашувларга муяссар бўлиш, ўзбек адиблари билан эркинлик фазосида озод суҳбат олиб бориш, ўзбек халқининг иқтисодий ва маданий ҳаёти билан яқиндан ошно бўлиш бир неча йил олдин биз учун фақат бир рўёдек кўринарди. Ҳозир биз фақат Ўзбекистон давлати томонидан жумҳур раис Ислом Каримов раҳбарлигида олиб бориладиган аланият — ошкоралик ва эркинлик сиёсати туфайли бу имкондан фойдаланишга муваффақ бўлдик.

Мен бу учрашувлар жараёнида ўзбек халқининг машҳур адиб, шоир ва ёзувчилари, Шарқшунослик институти, Ўзбекистон Фанлар академиясининг баъзи-бир олимлари билан яқиндан танишиб, баъзи-бирлари билан суҳбатда бўлдим.

Бу учрашувлардан бири ўзбек халқининг буюк миллий шоири, атоқли таржимон Эркин Воҳидов билан ўтди. У киши мени ушбу маҳфилга (Миртемирга бағишланган ижодий кеча — **ред.**) қатнашиб, бир-икки оғиз сўзлашга даъват этдилар. Ўзбек адабиётининг буюк устозларидан бири бўлган устод Миртемир хотирасини эъзозлаш маросими катта аҳамиятга эга бўлганлиги учун, ҳеч қандай тайёргарлигим бўлмаса ҳам, бу дўстона даъватга самимиёна «Лаббай», дедим ва сизлардек улуғвор зотлар ҳузурингизга чиқиб сўзлашга журъат қилдим. Журъат нега? Шунинг учунким, биз афғонистонлик шоирлар ва ёзувчилар ўзи кўкарган гулларга ўхшаймиз. Бир вақт Шарқнинг улуғ шоири, аллома Иқбол Лоҳурий ўзини буюк немис шоири Гёте билан муқояса қилиб айтган эди: «У чаманзоди чаманпарвардаи ман берустаи аз замини мурдайи», яъни, у чаманда туғилиб, чаманда тарбия кўрган; мен бўлсам бир қуруқ ўлик ердан кўкарганман. Бизлар ўлкамизда 1978 йилдан олдин она тилимизни ўрганиб олиш учун ҳеч қандай систематик таълим ва тарбияга эга эмас эдик. Баъзи-бир оилаларда ва баъзи-бир маҳаллаларда бўлган мактабларда ўзбек тилини бирмунча ўрганиб олиш имкони бор эди. Биз шундай қаттиқ шароитда ўз она тилимизни сақлаб келганмиз. Шунинг учун агар сўзларимда баъзи-бир жиҳатдан бирор камчилик кўрсангиз, карам кўзи билан боққайсиз.

Мен улуғ шоир Миртемирнинг номига тахминан 28 йилдан буён ошноман. Мен Миртемир билан кўришган эмасман, аммо у кишининг таржеъбандга ўхшаш бир шеърларини 28 йил олдин Тошканд радиоси орқали эшитиб, уларга алоқаманд бўлиб қолган эдим. Шеърни шоирнинг ўзи ўқиган эди. Шу шеър шундай бир равон услубда ёзилган эдики, ўзининг содда иборалари, басит таркиби, айниқса жозибали ифодаси билан, назаримда, саҳли мумтаниъ, яъни осон ва лекин унингдек айтиш имконсиз бўлган шеърдек бўлиб кўринди.

Шоирнинг такаллуфсиз, аммо самимиятга тўла сўзларидан унинг халққа, айниқса, меҳнат аҳлига бўлган меҳру муҳаббати тўлқинланиб турарди ва уларнинг руҳи билан йўғрилган садоқат ва покизаликни мужассамлантириб кўрсатарди. Ҳар неча байтдан кейин шеърнинг «таржеъи» бўлган байт:

Ёмғир ёғарди сим-сим,
Ёғар эди бетиним

қайтарилиб, асарга тантана бағишлар эди.

Шеърнинг бадиий ифодаси ва тасвирлаш қудрати жуда кучли эди. Халқ тилидан олинган гўзал сўзлар ёқимли истилоҳлар, содда иборалар таркибида бир-бирига қўл беришиб, шоирнинг юксак инсоний ғояси, руҳининг улуғворлиги ва дунёқарашининг кенглигини кўрсатиб турарди.

Буюк устод Миртемирнинг шу шеърини мен фақат бир марта радио орқали унинг ўз овозида эшитиб, ҳозиргача ҳам уни ўқишга муваффақ бўлганим йўқ. Шаҳардаги китоб дўконларини қидириб, шоирнинг тўлиқ асарини топиб ололмадим. Шеър менда чуқур тассурот қолдирди ва 28 йил олдин ўзбек маосир шеъриятига диққатимни тортди, бармоқ вазнида шеър ёзиш учун менда шавқу-завқ уйғотиб, келажак учун илҳом булоқларидан бири бўлиб қолди.

Мен кўп йиллар давомида ушбу эшитган шеърим ҳақида ўнлаб марта сўзлаб, унинг таржеи бўлган байтни дўст шоирларимга ўқиб, такрор қилиб келганман.

Ҳозирча ҳам агар бирон вақт ёмғир ёғиб турса, ушбу байт хотирамдан кечади:

Ёмғир ёғади сим-сим,
Ёғар эди бетиним.

Бизнинг ишончимиз комилки, устод Миртемир ўзбек шеърияти осмонида ўз ўрнида бир нур сочар юлдуз каби барҳаёт порлаб туради. У адабиётимиз тарихида лирик шоир ва бадиий таржима устодларидан бири бўлиб яшайди.

Сўзимнинг охирида машҳур ўзбек халқ шоири Абдулла Ориповга қўшилиб айтаман: «Шоирнинг юксак хаёли, ўчмас сиймоси абадий яшаб қолади».

«МУШТУМ» ЧОЙХОНАМИЗ МЕҲМОНИ

Бозор иқтисоди деган нарса пайдо бўлдию «Муштум»нинг ҳам ташвиши ортди. Илгари, гарчи юзакироқ бўлса-да, одамлар юзида кулги, шодлик аломати балқиб турар эди. Ана энди кўринг: ҳамма маъюс, ҳамма хавфсираган, ҳамманинг ранги ўчган. Бу одамларни кулдиришнинг ўзи бўладими? Баъзан шуни ўйлаб, хавотирга ҳам тушаман денг, бу ҳукумат ўйламай қадам босяптиёв! Тоинки кулгининг ҳуқуқи кафолатланмас экан, мен масалан, бозор иқтисодига қаршиман. Бошқа журналларнинг йўли бўлак. Гап топилмай қолса афсунгарни мақтайди, сеҳргар-меҳргарга сўз беради, қутилади. «Муштум» нима қилади? Унинг ҳақиқатдан бўлак мавзуси, адолатдан ўзга ғояси бўлмаса! Яна денг, бу замоннинг одамларини ҳақ гап билан кулдириш қийин. Ҳақиқатни айтиб кўринг-чи, ҳаммаси юм-юм йиғлайди. Ёлғон қўшмасанг гапинг гапга уланмайди, ҳеч ким кулмайди. Шундай тақчил замонда ёлғонни қайдан топасан? Бозорда баҳоси фалон пул. Шунда ҳам сиёсатчилардан ортса оласан, бўлмаса йўқ. Хуллас, «Муштум»га қийин.

Баъзан айтишадики, «Муштум»нинг залворли мушти, пўлат паншахаси бор, нолимаса ҳам бўлади, одамларни қўрқитиб бўлса ҳам ишқилиб бир кунини кўради-да, деб. Бўлмаган гап. Залворли мушт ҳам, пўлат паншаха ҳам эски замонники эди, ўша замонда қолиб кетди. Мабодо ҳозир ҳам мушт ёхуд паншахаси бўлганидами кимни нишонга олишни биларди... Не иложки, бечоранинг тўғри сўз ва самимий кулгидан бўлак ҳеч вақоси йўқ. Эндиликда шулар ҳам тақчил бўлиб бораётган экан, «Муштум»нинг меҳнати кам бўлмаслиги аниқ.

Ҳозир ташкилот ёхуд муассаса дегани борки, болтадан қочган ҳўкиздек ўзини ҳар ёнга отиб, нажот йўлини қидиради. Бири муҳофаза жамғармасини тузса, бири қутқариш қўмитасини ташкил этади. Бири хайр-эҳсон сўраса, бири номарғуб йўл тутиб, оқча йиғади. Яна қай бирини айтасиз.

«Муштум» бу йўлларнинг бирортасини ҳам ёқламайди. Тўғри, самимий кулги, ҳақиқат ҳамиша ёрдамга муҳтож бўлади. Аммо, уларни оқча билан ҳимоя қилиб бўлмайди. Негаки, ҳақиқат аввало ўз моҳияти билан ҳимояланади.

Муштум кулгини асраш қўмитаси тузишга ҳам қарши. Чунки кулгини асраш аввало инсонни асрашни тақозо этади. Ахир, инсон кулгисиз яшолмайди-ку! Шундай. Муштум даставвал инсонни асраш учун курашади.

Хукумат идоралари бир чимдим кулги билан ҳал бўладиган муаммоларни ҳам йиллаб муҳокама қиладилар. Шунда ҳам ё чала ҳал қилади ёки умуман ҳал қилолмайди. Уларга ҳам кулги керак. Раҳбарларимиз кулишни билмагани учун иқтисодда барака йўқ.

Хуллас, кулгида ҳикмат кўп, жўралар. Кулгининг мазасини эса «Муштум»га обуна бўлганлар билади.

«Муштум» мирзоси

ҚАЙТИМИНИ СЎРАМАНГ

Тешабой бугун тажанг, ўзи нималар бўляпти? Унинг иши юришмаяптику? Қаерга бормасин...

Дастлабки хижолат идорадан бошланди. Кассир аёл пул олувчилар рўйхатини қўлига тутқазар экан:

— Неча пул экан? — деди.

— 138 сўму 98 тийин, — деб жавоб қайтарди Тешабой. «Тийин» сўзини эшитган кассир аёлнинг кўзи сал бўлмаса косасидан чиқиб кетаёзди. Пешонасини тириштириб, банкадан пул олиб келганича «қийналганларини» айта кетди. Тешабой ўзи айтган сўзидан хижолат тортиб:

— Чақаси қолаверсин, — деди қисиниб.

Кассир аёлнинг чеҳрасида ўзгариш пайдо бўлди.

Тушликка чиққанида норғул ошпаз йигит ҳам бўш келмади. Майдаси йўқлигини баҳона қилиб, нақд 20 тийинни уриб қолди. Тешабой ишдан қайтар экан, кечаси ўғлининг пуфакча топиб бер, деб хархаша қилгани ёдига тушди. Дўконга бурилди. Сотувчи бу ерда ҳам чаққон йигитлардан чиқиб қолди. Кассада танга йўқлигини баҳона қилиб, нақд 10 тийинга туширди. Уйга қайтгунича, яна қанча-қанча жойларда очиқ ўғирликка дуч келди.

Уйга келса, хотини:

— Атторлик дўконига соч ёғи келибди. Тўрт сўму 2 тийин керак эди, — деди.

Тешабой унга беш сўмликни узатиб:

— Қайтими ўзингга, сен ҳам қуруқ қолма, — деди.

Хуррам РАЙИМ

ЗАМОНАВИЙ ТЕРМАЛАР

Бозор нархга ўтиб савдо,
Чайқовчига берди худо,
Камёб нарса бўлиб анқо,
Камбағални урди худо.

●

Дўконларда ҳеч вақо йўқ,
Пештахталар қуппа-қуруқ,
Тўраларнинг кармони тўқ,
Тизгинида «Волга» тўриқ.

●

Чорраҳада қовун бозор,
Тор кўчада совун бозор,
Чайқовчига бўлиб муте,
Фуқаролар чекар озор.

●

Арпа эккан буғдой ўрмас,
Порахўрлар тўғри юрмас,
Минг бир қасам
ичсалар-да,
Ўз лафзида сира турмас.

●

Бозорларда кўк пиёз кўп,
Бошлиқларга имтиёз кўп,
Шаҳарларда лўттибоз кўп,
Туманларда ваъдабоз кўп.

●

Айтаверсам тилим куяр,
Айтмай турсам дилим
куяр.
Ваъдабозлар инсоф қилиб,
Фуқарога қачонияр?

Шароф ШАРИПОВ

Муртазо ҚАРШИБОЙ

ҚОЗОНДА ҚАЙНАМАЙДИ

ҲАЗИЛ

— Шоир бўлиш осонмас,
Шеърият — катта денгиз.
Ҳаёт — улкан қозонда
Аввал қайна, — дедингиз.
Сизга сўзлаш осон-да,
Мен-чи, ўжар тиғдайман.
Қайнолмайман қозонда,
Чунки унга сиғмайман.

●

Энди қўлим узун минг бора,
Энди минг бор узун оёғим.
Энди бошим — катта минора,
Катта шаҳар энди сиёғим.

Юрак гўё олис шаҳардир,
Уни ёлғиз армон йўқлайди.
Тунда ухлар вужудинг ярми,
Ярми эса кунда ухлайди.
О, ўзгариб кетган бу сиёқ,
Сўз эшитмас, гапни уқмайди.
Бир муносиб йўл излар оёқ,
Бу йўлларга оёқ сиғмайди.

ҚАНДАЙ БЎЛСИН?

Мадҳингизга шеър битайинми,
Қайси рангда, қайси оҳангда,
Қофияси қанақа бўлсин?
Балки размерингизни айтарсиз...
Айтинг, ахир
қайси бичимда бўлсин
Бу шеърий чопон?!

ШУБҲАЛИ ОДАМ

Баланд иморатнинг ойнаванд эшигидан кирдим-да, бахмал дўппили эшик оғасига салом бердим:

— Ассалому алайкум.

Башараси дўппининг кирчил рангига уйғунлашиб кетган қирқ ёшлардаги эшик оғасининг хира кўзлари бир «ялт» этди-ю сўнди. Саломга алик олган ё олмағани ҳам билинмади. Ичкарида ўнтача одам бўлишига қарамай жим-житлик. Айниқса, кенг даҳлиздаги оппоқ мармардан маҳорат билан ишланган ҳайкалчалар бу жим-житликка яна қандайдир сирлилик бағишлаб тургандай туюлади, менга. Тепага кўтарилишни ҳам унутиб, беихтиёр томоша қила бошладим. Улар орасидаги бўйнига қўнғироқ осилган сигир ҳайкалчасининг бу ерда тургани менга ғалати туюлди. Қизиқ, бу идоранинг чорвага ҳеч қандай алоқаси йўқ-ку. Бунинг устига музей ҳам эмас. Балки идорадагиларнинг биронтаси ҳайкалтарошлик билан шуғулланармикан, деган хаёлда устунларга ўйилган нақшларга кўз югуртира бошладим. Қанча вақт ўтди билмадим. Бир маҳал биров билагимдан тутди.

— Яхши йигит, сизга ким керак?

Унга ҳужжатимни кўрсатиб, ташрифим сабабини айтиш учун қўлимни чўнтакка узатишимни биламан бу қўлимни ҳам кимдир маҳкам ушлади. Атрофдагилардан уялиб, ноқулай вазиятда қолдим ва:

— Қўйворинг! — дедим паст овозда қатъий. — Қўйворинг деяпман сизга!

Улар эса мени янада маҳкам ушлаб, эшикка судрай бошлади. Қаршилик кўрсатишдан фойда йўқ эди. Кўз очиб юмгунча ўзимни ташқарида кўрдим. Қайтиб киришга ор қилиб, жўнавордим.

Орадан уч кун ўтди. Ўша идоранинг «бошлиқ» деб ёзилган хонасида ўтирибман. Эшик очилиб худди ўша эшик оғаси кириб келди.

— Асса... — ранги қув оқариб, гапи оғзида қолди.

Мен уни ишдан ҳайдамасам ҳам ўзи ишдан кетди. Менинг бу ерга бошлиқ бўлиб келишим унинг тушига кирибдими?

Ҳа, айтгандай ўша куни менинг ҳайкалларни томоша қилганим эмас, балки салом берганим унда шубҳа қўзғатган экан. Тавба, илгарилари саломлашмай ўтган одамдан ҳавфсирашган, энди бўлса... Чархи кажрафтор деганлари шудир-да!

Абдусаттор ЖУМАНАЗАР

ҚЎШНИ ҚИЗГА

Хурмадаги қатиқни
Айрон қилган, қўшни қиз.
Олиб қочиб ўзини
Ҳайрон қилган, қўшни қиз.

Ахир нега нитасан,

Қочиб қайга кетасан?!

Юрагимни ўйнатдинг,

Ишқ ўтида куйлатдинг.

Менга бермай ҳеч тутқич,

Деразангдан бўйлатдинг.

Ахир бу қандайин ҳол,

Ишқингда бўлмайин чол!

ДЎСТИМГА

Оҳ, бизларни ташлаб кетди
Ою йиллар нечаси.
Бирга эдик ҳамма жойда
Кундузи ҳам кечаси.
Ким дуч келар буғдойга-ю,

Дуч келар ким сомонга.

Тақдир экан, кунлар ўтиб,

Кетдик турли томонга.

Новвот каби ширин дамлар

Болаликдан хотира.

Сени мендан илиб кетди

Қақажон қиз Нодира.

Абдураззоқ ОБРЎЙ

Рассом Н. ИБРОҲИМОВ

Мамажон МУҲИДДИНОВ

ҚОЛГАНИ СИЗГА ҲАВОЛА

Самсоқжон шахмат ўйинида сира кўзимни очирмасди. Ўйини зўрлигидан эмас, асло! У билимдонлиги билан мени ҳанг-манг қилиб қўярди.

— Сурганинг-сурган, бўш хона бўлса бас сенга! Вариант-париант билан ишинг ҳам йўқ, билмайсан-да. Мана буни французча ўйиндаги Мак-Кетчон варианти дейдилар. Алёхин шу вазиятда руҳни юриш кераклигини таклиф этгач, бу ерда оқларнинг ҳоли ҳароб эканлигини ҳамма гроссмейстерлар тан олишган.

Самсоқжон шунақа деб туриб, кейин ўйинни худди Алёхинчасига давом эттирди.

Хўш, мен нима қилишим керак? Алёхинга қарши чиқа олармидим? Тамом бўлардим, қўярдим.

Биз иш тугаши биланоқ Самсоқжон билан учрашардик. «Сурамизми», дердикда, шу ернинг ўзидаёқ ўйинни бошлаб юборардик.

— Тузуккина ўйин бўлди-а! — дерди гердайиб Самсоқжон мени мот қилиб қўйгач. — Бунақаси кам бўлади, а, лаббай?

Томошабинлар орасида Самсоқжонга «ем» бўлавериш жонимга тегиб кетди. Бир китобчани топиб сидқидилдан мутолаа қилишга тушдим. Натижада мен ҳам ютадиган бўлдим.

— Қалай? Зап ўйин бўлдими-а? — сўрайман шодлигим ичимга сиғмай.

— Шу денг, ўйнагим келмайди, — дейди Самсоқжон оғзини борича очиб эснаркан. — Кайфият йўғида ўйин бўлармиди? — яна бир эснаб қўяди. — Бунинг устига тишим оғриб турибди.

Эртасига уни яна ютдим. Ҳа, ажойиб комбинация ишлатиб ютдим!

— Шуям комбинация бўптими?.. — деди-ю доналарни жаҳл билан қўйнига сола бошлади Самсоқжон. — Қоронғи тушди-да! Оқ-у қорани ажратолмай қолдим. Бунинг устига... тумов бўлиб қолганимчи? — У чўнтагидан рўмолчасини чиқарди.

Жума куни Самсоқжон билан идора биринчилиги учун ўйнадик.

— Тиш оғримаяптими? — сўрадим ўйин олдидан.

— Қанақа тиш. Нималар деб вайсаяпсан?..

— Тумов қалай?

— Бугун сенга бир гап бўлганми ўзи? Бу ерда тумов нима қилади?

— Қоронғулик қилмаяптими? Оқ-у қорани ажрата оласанми?

— Мақтанчоқлик ҳам эви билан-да, — жаҳл чиқди Самсоқжоннинг.

Ўйинњнинг боши-ю ўртасини қийвордим. Охирида эса икки пиёдани бердим, лекин унинг шоҳини бурчакка қисиб қўйдим.

Охирги ўйинда ажойиб бир манёвр қилиб, оқ пиёдамга фарзин бўлиши учун йўл очдим. Мотга бир юриш қолганда таслим бўлди.

— Зап антиқа ўйин бўлди-да! — дедим. — Ҳеч қачон бунчалик зўр ўйин қилмаган эдим. Кел, кўриб чиқамиз!

— Кўрадиган жойи бўлса экан! — деди лабини буриб Самсоқжон. — Шу ҳам ўйин бўпти-ю! Агар билмоқчи бўлсанг, мен бир неча бор сени адойи тамом қилсам бўларди. Охирида эса ўйин қип-қизил дуранг эди! Янглишдим-да!

Эҳ, Самсоқжон! Ҳалиям маҳмадоналикни қўймайсан-а!

Брана ЦРНЧЕВИЧ
ЮГОСЛАВИЯ

ФАРОВОН ҲАЁТ

Ҳар куни рўзнома ва ойномалар мени ишонтирадики, албатта энди яхши яшайман. Бундай хабар ҳар кимни ҳам қувонтиради. Тўғри, рўзномалар бахтнинг келишини ҳар хил башорат қилади. Айримлари эртадан бошлаб яхши яшайсан деса, бошқаси — индинга, бир ойдан кейин, яна биттаси — бир-икки йилдан сўнг фаровон ҳаёт бошланади, деб ишонтиришади. Қизиғи шундаки, ҳеч қайси рўзнома гумонсирамасдан, «сен, албатта яхши яшаб кетасан», деб уқтиришади.

Мана, орадан бир неча йил ўтганига қарамай, турмуш тарзимиз ҳечам ўзгармади. Ўйлаб қарасам, ўзим ҳам бирон марта яхши яшаш учун ҳаракат қилмабман. На машинам, на денгиз бўйида дала ҳовлим, на моторли қайиғим бор.

Кунлардан бирида кечаси хотинимни уйғотдим:

— Шу-у, хотинжон, эртадан бошлаб биз яхши яшаймиз. Денгизнинг бўйидан уй сотиб оламиз.

— Қандай яхши, — уйқу аралаш пичирлади хотиним.

— Ўғлимизга велосипед олиб берамиз. Ахир у ҳам спорт билан шуғуллансинда.

Айниқса шу гапим унга ёқиб тушди шекилли, аста ўпиб қўйди, мени.

— Ҳар куни карам шўрва ичавериш жонга ҳам тегди, — дедим мен.

— Агар масаллиғ бўлса...

— Бундан буён доим музхонамиз озиқ-овқатга тўла туради.

— Ахир бизда музхона йўқ-ку, — ажабланиб деди хотиним.

— Ҳечқиси йўқ, сотиб оламиз, — қатъий жавоб бердим мен. — Якшанба куни эса оила билан дам оламиз. Мен машина ҳайдайман, сен ёнимда, ўғлимиз эса орқа ўриндиққа ўтиради.

— Биз машина оламизми?

— Албатта. Бизни бошқалардан қаеримиз кам!

— Тўғри.

Хотиним аниқ тушунди, ҳаётни бутулдай бошқатдан бошладим.

— Ёзда Дунайга борамиз. Моторли қайиқда сузамиз.

— Қайиқни қаердан оламиз?

— Сотиб оламиз, жонгинам, сотиб оламиз.

— Қандай ажойиб!

— Биз ҳам одамлардек дам олишга ҳақимиз бор-ку. Қачонгача... Йўқ, мана энди, яхши яшаймиз. Қуёш, денгиз...

Хотинимнинг аллақачон уйқуси қочиб кетган, кўзларини катта-катта очганча, мени берилиб тингларди.

— Пальтом ҳам эскириб кетди. Бирортасига совға қилсаммикан?

— Нима учун? Ахир янги-ку, — сўради хотиним.

— Яхши тикилмаган. Унинг устига бундай пальтолар модадан қолди.

— Янгисидан сотиб олмоқчимисиз?

— Йўқ, буюртма берсам, тикиб беришади. Қўли гул тикувчилар бор.

— Менга ҳам тикиб беришадими?

— Алатта.

— Ундан кейин саёҳатга борамизми?

— Ҳа, Италия, Франция, Америка. Самолётда, пароходда юрамиз.

— Сизни шундай севаманки... — қулоқларимга аста пичирлади у ва ўзича бахтиёр ухлаб қолди.

Эрта билан ишга кетаётсам, хотиним йўлимни тўсди:

— Ул-бул нарсага пул ташлаб кетмайсизми?

— Пул йўқ, — тўғрисини айтиб қўяқолдим мен.

— Пул йўқ? Энди яхши яшаймиз, фаровон ҳаёт кечирамиз деган эдингиз-ку! Аблаҳ, — қичқира бошлади бефаҳм хотиним.

Жаҳлим чиқди. Буларга нима бўлган-а? Хотин зоти ҳам ҳеч бизни тушунармикан, ўзи? Шляпамни олиб кўчага чиқаман. Худди менда қасди бордек, ёмғир ҳам шиддат билан ёғаяпти. Нима учун унга уйландим экан? Биз — иккимиз икки хил дунё одамларимиз. Ҳеч мени тушунмайди. Ахир, рўзномалар яхши яшашим кераклиги ҳақида ҳар куни ёзишаяпти. Менинг келажагим порлоқ. Бефаросат хотин эса буни тушунмайди. Хотин танлашда адашган бир мен бўлмасам керак...

Мирза РАҲИМ таржимаси

Рассом С. САЛОҲИДДИНОВ

Рассом А. МАМАТОВ

ОБУНА—92

ЭРК

«ЭРК» ҲАФТАЛИГИГА ЁЗИЛИНГ!

Тўла мустақиллик ва демократия, миллат дарди ва Ватан истиқболи учун курашаётган «Эрк» демократик партиясининг нашри — «Эрк» газетига обуна бўлинг.

«Эрк»да бошқа рўзнома ва ойномаларда чиқмайдиган мақола ва хабарларни ўқийсиз.

«Эрк»да Ўзбекистоннинг ўз чегараси, армияси, пули, иқтисоди ва сиёсати ҳақидаги таклифларни ўқийсиз ва баҳс қиласиз.

«Эрк»да тарихимиз ва маданиятимизга доир, сиздан 74 йил мобайнида сир тутиб келинган ҳақиқатлар чоп этилади.

«Эрк» сизларни қийнаётган ҳар қандай муаммо учун ўз саҳифасидан жой беради ва уларнинг ҳал этилиши учун курашади.

«Эрк» газети ҳафтада бир марта, икки рангда, саккиз саҳифалик нашр кўринишида чоп этилади.

«Эрк» газетининг обуна индекси: 64573
Обуна баҳоси бир йилга 15 сўм 60 тийин.
Маълумот учун телефон: 33-78-55, 33-78-05.

«МУЛОҚОТ» ДАВОМ ЭТАДИ

Муштарийлар 1992 йилги обуна нашрлари орасида «Мулоқот»ни излаб овора бўлишмасин. Чунки келгуси йилда чоп этиладиган матбуот нашрлари рўйхатида айрим сабабларга кўра «Мулоқот» ўрнига «Эътиқод» ойномаси кўрсатилган. Шуни мамнуният билан маълум қиламизки, 1992 йил учун сиз «Мулоқот»га ёзилишингиз мумкин. Журнал ўз фаолиятини яна давом эттиради ва келгуси йилдан ҳам обуначилар қўлига тегади. Ойномага муассисликни — «Мулоқот» журналистлар жамоаси, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва «Эрк» демократик партияси ўз зиммасига олди.

«Мулоқот» билан ҳамоҳанг бўлишни истасангиз, унга ўз вақтида ёзилинг. Жумҳуриятимиздаги барча алоқа бўлимларида ойнома учун обуна қабул қилинмоқда. Индекси 75401. Ойноманинг бир йиллик обуна баҳоси 7 сўм 20 тийин, 6 ойлиги 3 сўм 60 тийин. Ойнома обунаси чекланган, сотувга ҳам чекланган миқдорда чиқарилади. Унинг нархи обуначи учун 60 тийин, сотувда 1 сўм.

ЭЪЛОН

ҚАДРЛИ АЗИЗЛАР!

«ТУРОН» ИЖОДИЙ УЮШМАСИ

Ҳамза Ҳакимзода асари асосида «Замона зўрлари» номли (ном шартли) тўлиқ ҳажмли бадиий фильмни тасвирга туширишга шайланмоқда. Фильмда аёл гўзаллиги тараннум этилади, гўзалликка бўлган турлича муносабат, фожиали қисматлар талқин этилади.

Сценарий муаллифлари—Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Мирзо КЕНЖАБЕК.

Саҳналаштирувчи режиссёр — Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ.

Ғоят сулув қиз Тўлахон ҳолатига (ролига), даллол хотин Гулжон, яллачилар бошлиғи — Мастура сатанг, шунингдек, Норбойвачча ҳамда Рустам ҳолатларига актёрлар танламоқ учун ижодий уюшма сиртқи кўрик ўтказишни лозим деб топди.

Кўрикда қатнашмоқ тартиби будир: 16 ёшдан 22 ёшгача бўлган қизлар, 24—26 ёшлар атрофидаги йигитлар турли ҳолатда тушган суратларини жўнатадилар, маълумоти ва машғулоти, қайси ҳолатни сайлаганларини билдириб, мактуб юборадилар. (Агарда имконияти бўлса ўзлари келиб кетишлари мумкин).

Сурат ва мактубларингизни кутамиз.

Манзилимиз будир: Тошкент шаҳри — 700011, Уйғур кўчаси, 3-уй, Аброр Ҳидоятов номидаги ўзбек давлат драма театри. Саҳналаштирувчи режиссёр Баҳодир ЙЎЛДОШЕВга (телефон 44-13-54).

«ТУРОН» ИЖОДИЙ УЮШМАСИ

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

●

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН КП МҚ НАШРИЁТИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32. Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-56-49

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Мирзо КЕНЖАБЕК, Камол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Аҳмадали АСҚАРОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Шароф БОШБЕКОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Одил ЁҚУБОВ, Нафиса ЗОҲИДОВА, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Дадахон НУРИЙ, Абдулла ОРИПОВ, Турсуной СОДИҚОВА, Жавлон УМАРБЕКОВ, Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ

Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Босмахонага топшириш вақти — 20.00 Топширилди — 20.30

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

●

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

●

БАҲОСИ 25 ТИЙИН

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Буюртма 6299. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12